

De economische effecten van arbeidsmigratie

Werk is de belangrijkste reden dat arbeidsmigranten naar Nederland komen. Arbeidsmigratie kan helpen bij personeelstekorten, maar zorgt ook voor druk op de huizenmarkt en publieke voorzieningen. Het effect op de economie hangt af van het aantal arbeidsmigranten, hun opleiding, hoe lang ze blijven en het soort werk dat ze doen. De effecten van arbeidsmigratie zijn ongelijk verdeeld.

Het CPB is door het IBO Arbeidsmigratie gevraagd om de economische effecten van arbeidsmigratie in kaart te brengen. We richten ons op effecten op de arbeidsmarkt, het bbp per persoon, de overheidsfinanciën en de woningmarkt. We bespreken theoretische inzichten, empirisch bewijs en de Nederlandse beleidscontext.

CPB - juli 2025

Economische effecten arbeidsmigratie

Mensen uit het buitenland die hier komen werken, dragen bij aan en zijn onderdeel van de Nederlandse economie. Een overzicht van economische facetten van arbeidsmigratie

Wie zoeken werkgevers?
Vraag is bepalend

De mensen die komen hebben verschillende kenmerken

Deze kenmerken maken uit voor de manier waarop iemand hier werkt en leeft

Het werk dat arbeidsmigranten komen doen heeft ook verschillende kenmerken

Arbeidsmigranten doen vaak aanvullend werk in plaats van werk te vervangen. Bedrijven kunnen profiteren van lagere kosten, maar laagbetaalde migranten lopen meer risico op uitbuiting

Er is vraag naar migranten voor werk waarvoor ingezetenen niet beschikbaar zijn

Doordat meer mensen hier geld uitgeven en mensen vertrekken, ontstaan nieuwe vacatures bovenop de bestaande vraag

1. Migratie kan krapte op de arbeidsmarkt verlichten, maar op andere terreinen verergeren
2. De gevolgen, in positieve en negatieve zin, zijn ongelijk verdeeld
3. Veel hangt af van het aantal migranten, hun kenmerken en hun werk- en leefomstandigheden

Of iemand hier blijft is van meerdere dingen afhankelijk

De meerderheid van de arbeidsmigranten vertrekt binnen vijf jaar, anderen vestigen zich permanent

Arbeidsmigranten dragen financieel bij aan de samenleving

Arbeidsmigranten betalen belasting en hebben recht op uitkeringen na langere tijd werken. Ze dragen per saldo evenveel of meer bij dan ze gebruiken

Hoe en waar arbeidsmigranten wonen heeft effect op woningmarkt

Werknemers uit het buitenland dragen bij aan de bouw van woningen, maar hun vraag naar woonruimte is groter

De economische effecten van arbeidsmigratie

Hoofdboodschappen

Overkoepelend

Arbeidskrachten uit andere landen kunnen krapte op de arbeidsmarkt tijdelijk verlichten, maar daardoor kan schaarste op andere terreinen juist groter worden. De belangrijkste drijfveer van migratie is de vraag vanuit bedrijven naar werknemers, doordat verschillende sectoren te weinig mensen hebben die het werk kunnen doen. Daarnaast kampt Nederland met schaarste op andere vlakken zoals ruimtegebrek en de maximale hoeveelheid broeikasgassen en stikstof die uitgestoten mogen worden; sommige aspecten hiervan hangen ook samen met arbeidsmigratie, bijvoorbeeld door de uitstoot van de transportsector waarin arbeidsmigranten werkzaam zijn. Schaarste kan in sommige gevallen leiden tot een versnelling van de transitie: zo kan een tekort aan arbeidskrachten mogelijk leiden tot een sterkere innovatieprikkel. De meeste vormen van schaarste kunnen het realiseren van maatschappelijke doelen, zoals duurzame groei, betaalbare huisvesting en een gezonde leefomgeving, bemoeilijken. Arbeiders uit andere landen hier laten werken, wordt soms genoemd als mogelijke oplossing voor het tekort aan arbeidskrachten. De keerzijde daarvan is dat andere problemen mogelijk niet worden opgelost en er bijvoorbeeld extra druk komt op de woningmarkt.

Het aantal arbeidsmigranten en de samenstelling van de groep migranten die in Nederland woont en werkt, is bepalend voor de economische effecten. Mensen migreren met verschillende motieven, zoals arbeid, studie, gezinshereniging of asiel. Deze studie richt zich specifiek op arbeidsmigratie en de meereizende gezinsleden. De categorie arbeidsmigratie is ook nog onderverdeeld, bijvoorbeeld in laag- en hoogbetaalde arbeid (zoals kennismigratie). Daarnaast is het van belang of gezinsleden van de arbeidsmigrant meereizen. De economische bijdrage van arbeidsmigratie is groter naarmate arbeidsmigranten en meereizende gezinsleden langdurig een hoge arbeidsparticipatie hebben, zij niet werken onder hun opleidingsniveau en hun kennis en vaardigheden aanvullend (complementair) zijn aan die van ingezetenen. Deze kenmerken zijn onder andere relevant voor de impact op de productiviteit. Ook de omstandigheden waaronder dit plaatsvindt, zijn hierbij relevant, bijvoorbeeld of er sprake is van uitbuiting op de arbeids- of woningmarkt. Verder speelt de verblijfsduur een belangrijke rol in de economische effecten; er vertrekken immers ook weer arbeidsmigranten uit Nederland. Dit maakt het migratiesaldo belangrijk voor de doorwerking op de Nederlandse economie. Dat roept de vraag op welke omvang en samenstelling van arbeidsmigratie Nederland kan en wil aantrekken alsook behouden.

De effecten van arbeidsmigratie in Nederland zijn ongelijk verdeeld. Werkgevers profiteren van lagere arbeidskosten, en consumenten kunnen daardoor goedkopere goederen en diensten krijgen. Arbeidsmigranten zelf vinden vaak betere werkomstandigheden en in sommige gevallen ook betere huisvesting dan in het land van herkomst. Negatieve effecten treffen echter vaak andere groepen. Zo vinden ingezetenen (zoals starters en andere woningzoekers) moeilijker een plek op de woningmarkt en kunnen ingezetenen overlast ervaren in hun lokale gemeenschappen. Voor arbeidsmigranten valt het soms ook tegen: ze ervaren misstanden, zoals uitbuiting of onveilige werkomstandigheden. Het is niet duidelijk of de voordelen opwegen tegen nadelen. Bij de afweging moet ook gekeken worden naar de langetermijneffecten en de impact op andere plekken zoals het land van herkomst.

De behoefte van sectoren aan arbeidsmigranten hangt samen met de economische impact van arbeidsmigratie.

In sectoren waar bedrijven een grote behoefte hebben aan laaggeschoolde arbeid, zoals in de landbouw, logistiek of schoonmaak, kunnen arbeidsmigranten tekorten opvangen en bijdragen aan de continuïteit van productieprocessen. Tegelijkertijd gaat de inzet van deze werknemers in de ene sector mogelijk ten koste van de beschikbare arbeid voor een andere sector, inclusief die in andere landen. Daarnaast treden er externe effecten op door de economische activiteit van sectoren die veel arbeidsmigranten inzetten, bijvoorbeeld door ruimtegebruik. Deze ruimte kan dan niet voor andere economische activiteit worden ingezet. Ook zorgen extra mensen voor extra uitstoot, netwerkcongestie, of overlast. De economische gevolgen van arbeidsmigratie zijn dus mede afhankelijk van de aard van de economie zelf.

Ook de aard van migratie, tijdelijk of permanent, is bepalend voor de economische effecten. Zo besteden migranten die zich permanent in Nederland vestigen naar verwachting een groter deel van hun inkomsten aan binnenlandse consumptie, wat voor economische activiteit zorgt en nieuwe vraag naar arbeid creëert. En naarmate deze migranten langer in Nederland verblijven, een partner en kinderen uit het buitenland laten overkomen of in Nederland een gezin vormen, verandert hun woonvraag en dat kan meer druk op de woningmarkt zetten. Ook voor de overheidsfinanciën maakt het uit of migranten tijdelijk of permanent blijven. Zo hebben zij op oudere leeftijd recht op AOW en worden hun zorgkosten wellicht hoger, daarentegen dragen migranten die langer in Nederland blijven ook langdurig bij aan de schatkist via belastingen. Bij gezinshereniging of -vorming ontstaan er onderwijskosten.

Arbeidsmarkteffecten

De effecten van arbeidsmigratie op lonen en baankansen van ingezetenen lijken over het algemeen beperkt, in zowel positieve als negatieve zin. De economie past zich aan nieuw arbeidsaanbod aan. De aanwezigheid van goedkope arbeid en een extra afzetmarkt door de nieuwe bevolking kan er namelijk toe leiden dat bedrijven uitbreiden of dat er nieuwe bedrijven ontstaan. Daarnaast nemen arbeidsmigranten veelal werk op zich dat bestaande arbeid aanvult in plaats van deze te vervangen, ook omdat ingezetenen naar andere banen en functies bewegen. Dit wordt ook *complementariteit* genoemd. Dat neemt niet weg dat sommige groepen wel negatief geraakt kunnen worden. Zo kunnen werkenden met vergelijkbare vaardigheden als migranten meer directe concurrentie op de arbeidsmarkt ervaren. Denk aan werkenden in laagbetaalde banen of eerder gearriveerde migranten. Al met al kom je in de literatuur beperkte effecten van arbeidsmigratie tegen op de lonen en baankansen in een land. Terwijl de effecten in de internationale literatuur goed zijn onderzocht, is er minder empirisch bewijs voor Nederland.

Arbeidsmigratie is geen wondermiddel voor het oplossen van arbeidstekorten. Arbeidsmigranten leveren immers niet alleen arbeid, maar gebruiken ook goederen en diensten, wat weer leidt tot meer arbeidsvraag. Dat neemt niet weg dat er tijdelijk wel een positief effect kan zijn, vooral naarmate migranten langer een hoge arbeidsparticipatie hebben. Er kan tijdelijk ook een positief effect zijn wanneer arbeidsmigranten hun verdiende inkomen niet volledig consumeren, in dat geval komt er dan namelijk minder vraag naar goederen en diensten en daarmee ook naar nieuwe arbeidskrachten. Er zijn twee typen van tekorten op de arbeidsmarkt te onderscheiden. Ten eerste kunnen er onvoldoende mensen zijn die bepaald laagbetaald werk willen doen. Arbeidsmigratie kan deze tekorten aan *beschikbaar* personeel tijdelijk oplossen. Structurele economische aanpassingen via hogere lonen en betere arbeidsvoorwaarden blijven dan uit. Ten tweede kunnen er te weinig gekwalificeerde arbeidskrachten zijn. Deze tekorten aan *geschikt* personeel kunnen deels worden opgevangen door gerichte arbeidsmigratie. Het blijft echter belangrijk om het arbeidspotentieel onder de eigen bevolking te vergroten. Het is immers niet zeker dat er ook in de toekomst voldoende buitenlandse specialisten geworven kunnen worden.

De groep arbeidsmigranten aan de onderkant van de arbeidsmarkt bevindt zich in een relatief kwetsbare positie en loopt een verhoogd risico op uitbuiting. Ingezetenen mijden bepaalde banen aan de onderkant van de

arbeidsmarkt vanwege het zware werk, een lage status, minder goede arbeidsomstandigheden of een lage beloning. Tegelijkertijd is er een groot aanbod aan buitenlandse arbeidskrachten die wel bereid zijn om in deze banen te werken. Deze arbeidskrachten hebben vaak beperkte organisatiekracht, bijvoorbeeld via vakbonden, minder kennis over hun rechten en minder toegang tot rechtsmiddelen, wat hun belangenvertegenwoordiging belemmert. Als werkgevers deze migranten onwettig behandelen, heeft dat bovendien vaak weinig consequenties voor de werkgevers, door een gebrek aan toezicht, lage boetes en beperkt handhavinginstrumentarium. Zij ervaren hierdoor geen prikkels om arbeidsvoorwaarden en -omstandigheden te verbeteren.

Macro-economische effecten

Voor het effect van arbeidsmigratie op het bbp per persoon is het niet zozeer van belang *hoeveel* arbeidsmigranten er komen, maar vooral wat de *kenmerken* zijn van deze arbeidsmigranten. Een van de relevante kenmerken is de arbeidsparticipatie: als deze hoger is dan van ingezetenen is er een positief effect op het bbp per persoon op de korte termijn. Voor arbeidsmigranten is dit per definitie het geval op het moment van aankomst in Nederland, omdat zij immers naar Nederland komen om te werken, maar van hun meereizende gezinsleden is de arbeidsparticipatie mogelijk lager. De bijdrage van arbeidsmigranten aan het bbp per persoon is positiever als zij veel kennis en vaardigheden meebrengen, werk verrichten dat aanvullend is aan dat van ingezetenen, en/of niet werkzaam zijn onder het niveau waarop zij geschoold zijn.

Op lange termijn is het effect van arbeidsmigratie op het bbp per persoon niet eenduidig, al kan het type arbeidsmigratie wel effecten hebben op de structuur van de economie. Enerzijds zijn er redenen waarom het langetermijneffect op bbp per persoon minder positief kan zijn dan het kortetermijneffect. Het gaat hierbij met name om het feit dat de arbeidsparticipatie van arbeidsmigranten afneemt, zeker wanneer mee- of nareizende gezinsmigranten worden meegerekend. Anderzijds zijn er op lange termijn juist positievere effecten te verwachten, doordat de kapitaalvoorraad toeneemt in lijn met het grotere arbeidsaanbod, en doordat de mate van onderkwalificering onder arbeidsmigranten na verloop van tijd afneemt. Een mogelijk langetermijneffect van arbeidsmigratie is dat ze typen bedrijvigheid stimuleert of in stand houdt die afhankelijk zijn van een groot aanbod van (veelal laagbetaalde) arbeid.

De komst van hoogopgeleide arbeidsmigranten leidt vaak tot hogere productiviteitsgroei; voor de komst van laagopgeleide arbeidsmigranten zijn de effecten op de productiviteit niet eenduidig. Onderzoekt toont aan dat hoger opgeleide arbeidsmigranten vaak bijdragen aan productiviteitsgroei, met name als zij kennis en vaardigheden met zich meebrengen waarmee ze een bijdrage kunnen leveren aan innovatie. Of de inzet van arbeidsmigranten in laagbetaald werk per saldo een positief of negatief effect heeft op de productiviteit, is onduidelijk. Enerzijds verlaagt dit arbeidsaanbod de prikkel tot innoveren voor bedrijven. Anderzijds kan de komst van arbeidsmigranten voor laaggeschoold werk, ingezetenen meer productief maken als zij doorstromen naar ander werk.

De komst van tijdelijke arbeidsmigranten heeft andere economische gevolgen dan de permanente vestiging van arbeidsmigranten. Veel arbeidsmigranten verlaten Nederland weer na enkele jaren. Hierdoor maken zij uiteindelijk minder gebruik van publieke voorzieningen – denk aan pensioenen en onderwijs voor hun kinderen – dan permanente arbeidsmigranten, en neemt hun arbeidsparticipatie niet veel af tijdens hun verblijf. Dit maakt hun economische bijdrage positiever. Daarentegen is er voor tijdelijke arbeidsmigranten (en hun werkgevers) weinig prikkel om te investeren in hun kennis en vaardigheden, waardoor hun productiviteit minder toeneemt dan in het geval dat ze zich permanent zouden vestigen. Daarnaast heeft tijdelijke arbeidsmigratie mogelijk meer negatieve bredewelvaartseffecten, zoals op de sociale samenhang.

Overheidsfinanciën

Arbeidsmigratie heeft effect op de overheidsfinanciën, omdat migranten bijdragen aan de inkomsten van de overheid en een beroep doen op collectieve voorzieningen. In studies naar de gevolgen van migratie voor de overheidsfinanciën worden de uitgaven en inkomsten van de overheid toegerekend aan migranten en mensen zonder migratieachtergrond. Deze analyses beperken zich doorgaans tot direct kwantificeerbare effecten. Ze nemen indirecte effecten op de overheidsfinanciën als gevolg van bredere economische en maatschappelijke effecten, zoals de gevolgen van migratie voor de arbeidsproductiviteit, de woningmarkt of de sociale cohesie niet mee. Het beeld dat deze studies geven, is daardoor onvolledig.

Studies naar de effecten van arbeidsmigratie op de overheidsfinanciën geven verschillende conclusies afhankelijk van onder meer de gedane aannames. Een deel van de studies geeft een statisch beeld van de effecten in een bepaald jaar uit het verleden en een ander deel van de studies probeert onder een reeks aannames rekening te houden met toekomstige ontwikkelingen (een dynamisch beeld). Studies verschillen ook in de nauwkeurigheid van en de wijze waarop kosten en baten kunnen worden toegerekend, de tijdsperiode die als uitgangspunt is genomen en of de tweedegeratiemigranten al dan niet worden meegenomen.

De studies over het netto-effect van arbeidsmigratie op de Nederlandse overheidsfinanciën laten tot nu toe een neutraal tot licht positief effect zien. Dat ligt in dezelfde lijn als internationale studies die voor arbeidsmigratie ook in het algemeen licht positieve effecten vinden. Dergelijke effecten worden zowel gevonden door studies die kijken naar de op een bepaald moment aanwezige populatie arbeidsmigranten als door studies die de toekomstige levensloop en verblijfsduur van arbeidsmigranten mee in ogenschouw nemen.

De bijdrage van arbeidsmigranten aan de overheidsfinanciën is positiever naarmate hun opleidingsniveau hoger ligt. Een hoger opleidingsniveau gaat vaak samen met zowel een hoger loon als een grotere wendbaarheid op de arbeidsmarkt. Bepalende factoren in de effecten van arbeidsmigratie op de overheidsfinanciën zijn naast het opleidingsniveau ook leeftijd en gezinssituatie van de migrant, verblijfsduur en kenmerken van zowel het herkomstland als het bestemmingsland, zoals de inrichting van de arbeidsmarkt en sociale zekerheid. De bijdrage aan de overheidsfinanciën worden positiever naarmate een land een strenger socialezekerheidsstelsel heeft, waarin uitkeringen bijvoorbeeld lager zijn of minder snel worden toegekend. Daarnaast zijn de effecten positiever als de arbeidsmarkt een open karakter heeft, waarbij het verschil tussen personen met een vast contract of een flexibel contract niet te groot is.

Woningmarkteffecten

De economische activiteiten waaraan arbeidsmigranten een bijdrage leveren via hun werkzaamheden, vragen om fysieke ruimte — ruimte die anders benut had kunnen worden voor woningbouw. Zowel ingezetenen als arbeidsmigranten hebben immers behoefte aan woonruimte, terwijl er in Nederland juist een tekort aan ruimte is. Door de aanwezigheid van bedrijvigheid is deze ruimte vaak niet beschikbaar voor het huisvesten van mensen. In sommige gevallen kan de woningmarkt echter worden ingezet als instrument om maatschappelijke opgaven te sturen. Zo kan de keuze om nieuwe woningen te bouwen voor onder andere arbeidsmigranten ten koste gaan van beschikbare ruimte voor bedrijven.

Arbeidsmigratie draagt bij aan het woningtekort, maar de lage aanbodelasticiteit is een groter probleem. De toegenomen vraag drijft de woningprijzen op, hoewel de woonvraag varieert tussen migranten en ingezetenen. Migrant met een hoger inkomen wonen vaker in koop- of private huurwoningen, terwijl lager betaalde migranten vaak in goedkopere huurwoningen terechtkomen en met een kleiner woonoppervlak (inclusief woningdelen) genoeg moeten nemen. De lage aanbodelasticiteit in Nederland zorgt ervoor dat het woningaanbod traag reageert

op de hogere vraag, wat de krachte en prijzen verder vergroot. Arbeidsmigranten werken ook in de bouw. De werkzame arbeidsmigranten in de bouw kunnen bijdragen aan het woningaanbod, al is het onwaarschijnlijk dat er per saldo een positief effect is door de grote woonvraag die hiertegenover staat.

Arbeidsmigranten aan de onderkant van de arbeidsmarkt verkeren vaak in een kwetsbare positie op de woningmarkt. Ze wonen geregeld met te velen in één woning, in slecht onderhouden huisvesting of op locaties die ingezetenen mijden, zoals vakantieparken of bedrijventerreinen. Sommige werkgevers maken misbruik van hen door bijvoorbeeld ook hoge huren te vragen. Door taalbarrières en gebrek aan kennis van hun rechten is het voor deze groep moeilijk om zich te verweren. Bovendien is huisvesting soms onterecht gekoppeld aan het arbeidscontract, iets wat juridisch gezien niet is toegestaan.

Het huisvesten van arbeidsmigranten roept soms negatieve reacties op bij de lokale bevolking. Door de lage aanbodelasticiteit kan toewijzing aan de ene groep ten koste gaan van de andere. Arbeidsmigranten hebben, afhankelijk van inkomen en voorkeuren, passende huisvesting nodig, net als ingezetenen. Tijdelijke huisvesting voor migranten kan tot spanningen leiden met bewoners die zelf lang op een woning moeten wachten. Tegelijkertijd is er goede huisvesting nodig voor hun integratie. De uitdaging is het vinden van een balans tussen sociale cohesie en economische noodzaak.

1. Inleiding

Het CPB is door de werkgroep IBO Arbeidsmigratie gevraagd om werkzaamheden uit te voeren die aanvullend zijn op de input als werkgroep lid. Het verzoek omvat: 1) het aanvullen van, en meedenken op, de feitenbasis rondom arbeidsmigratie, 2) een effectenanalyse van arbeidsmigranten op het bbp, arbeidsmarkt, overheidsfinanciën en de ruimtelijke ordening, en 3) het schetsen van economische overwegingen voor beleid. In dit rapport presenteren wij onze bevindingen voor de economische effecten van arbeidsmigratie, en de daaruit voortvloeiende economische overwegingen voor beleid.

Wij onderscheiden verschillende groepen migranten op basis van de definities van het Centraal Bureau voor de Statistiek (CBS).¹ Migratie is de verhuizing van mensen van het ene land, al dan niet tijdelijk, naar een ander land. Migratie kan verschillende doelen hebben. Wij onderscheiden de volgende doelen, die overeenkomen met de definities die het CBS hanteert. Arbeidsmigratie is primair gemotiveerd door de zoektocht naar werk. Gezinsmigratie verwijst naar migratie waarbij mensen verhuizen naar een ander land om relaties of familiebanden. Bij asielmigratie gaat het om mensen die hun herkomstland verlaten, omdat ze daar gevaar lopen. Studiemigratie betreft mensen die naar een ander land gaan om daar een opleiding te volgen. Er is ook sprake van immigratie naar Nederland door personen met een Nederlandse achtergrond. In dit rapport richten wij ons vooral op migranten met een niet-Nederlandse achtergrond. Ten slotte verwijst emigratie naar migratie vanuit Nederland naar andere landen, waarbij het gaat om zowel retourmigratie (emigratie van eerdere immigranten) als emigratie van Nederlandse ingezetenen.² Ook bij emigratie spelen diverse motieven (arbeid, gezin, etc.) een rol, maar dit onderscheid wordt in de data niet gemaakt. In dit rapport zullen wij spreken van het onderscheid tussen ingezetenen en niet-ingezetenen, waarbij de eerste groep betrekking heeft op personen die in Nederland geregistreerd zijn. Ingezetenen zijn dus zowel mensen met een Nederlandse als migratieachtergrond, waar nodig zullen wij het onderscheid naar achtergrond expliciteren.

¹ Zie hiervoor de CBS definities van de verschillende typen migratie ([link](#)).

² Dit betreft geregistreerde personen in Nederland, inclusief personen met een migratieachtergrond.

In dit rapport richten we ons op arbeidsmigranten en gezinsleden die zich op enig moment voegen bij arbeidsmigranten. Toekomstig onderzoek kan meer aandacht besteden aan de vraag of economische effecten verschillen tussen migranten met andere motieven. De verschillende migratiemotieven kunnen in elkaar overlopen. Bijvoorbeeld een migrant die in Nederland komt voor studie, kan vervolgens een baan vinden op de Nederlandse arbeidsmarkt. De huidige migratiedata zijn niet toereikend om deze groep werkzame migranten te onderscheiden. Migranten behouden hun eerste en enkelvoudige migratiemotief. Een aantal van de vragen rond arbeidsmigratie richt zich echter op werkende migranten: bijvoorbeeld als het gaat om verdringing van banen. Dit gaat dan om de arbeidsparticipatie en niet het migratiemotief. Ook in de internationale literatuur maakt men slechts beperkt onderscheid naar migratiemotieven; veel van de literatuur maakt helemaal geen onderscheid tussen motief of arbeidsparticipatie, maar neemt de ontwikkeling van de totale groep van migranten samen (ongeacht motief of participatie). Wij zullen daardoor veelal inzichten uit de literatuur over migratie in de brede zin vertalen naar wat dit betekent voor arbeidsmigranten in het bijzonder. Verder richten wij ons in dit rapport op Nederland, en behandelen we daarmee niet de mogelijke migratiepatronen- en effecten binnen het hele Koninkrijk der Nederlanden. Een deel van de arbeidsmigranten blijft echter buiten beeld, bijvoorbeeld immigranten die via buitenlandse uitzendbureaus in Nederland werkzaam zijn en illegale migranten. Daarnaast is het onderscheiden van migratiemotieven van immigranten binnen de EU complex, omdat er geen motief hoeft te worden opgegeven door het vrije verkeer van personen.

Voor de economische effecten van arbeidsmigratie zijn verschillen in kenmerken tussen groepen migranten van belang, in dit rapport besteden wij daar waar mogelijk aandacht aan. Factoren zoals leeftijd, arbeidsparticipatie, opleidingsniveau, de mate waarin hun vaardigheden aansluiten op de bestaande arbeidsmarkt (complementariteit), en hun consumptiegedrag zijn daarbij van belang. Ook belangrijk voor de economische effecten is het verschil in verblijfsduur van arbeidsmigranten, bijvoorbeeld kennismigranten zijn vaak tijdelijk in Nederland omdat zij op een werkvergunning voor bepaalde tijd in Nederland verblijven. Daarnaast kunnen de kenmerken verschillen tussen arbeidsmigranten uit de EU en van daarbuiten. Van buiten de EU komen bijvoorbeeld met name kennismigranten naar Nederland. In de literatuur worden de verschillende kenmerken van arbeidsmigranten vaak niet meegenomen in de analyses. Waar mogelijk besteden wij hier aandacht aan: vooral wanneer wij naar de Nederlandse context kijken.

Dit rapport zet de belangrijkste beschikbare informatie over de economische effecten op een rij, en vertaalt deze naar de Nederlandse beleidspraktijk. Er zijn verschillende maatschappelijke effecten van arbeidsmigratie, maar wij richten ons op de economisch meest relevante. Dit betreft effecten op de arbeidsmarkt, het Nederlands bbp per persoon, overheidsfinanciën en de woningmarkt. Deze onderwerpen worden ook in deze volgorde besproken in dit rapport. Er treden op sommige plekken doublures op in de beschreven mechanismen, omdat deze voor meerdere hoofdstukken relevant kunnen zijn. Op deze manier zijn de hoofdstukken ook onafhankelijk van elkaar te lezen. De hoofdstukken zijn opgebouwd op basis van drie onderdelen: theoretische mechanismen, empirisch bewijs, en focus op de Nederlandse context. Het laatste hoofdstuk bespreekt, met dezelfde inhoudelijke volgorde, de vertaling van de economische inzichten naar de beleidspraktijk.

Er zijn ook andere maatschappelijke effecten van arbeidsmigratie, die wij niet onderzoeken in deze analyse. Gedacht kan worden aan de impact van arbeidsmigratie op het klimaat of sociale samenhang, effecten op de demografische samenstelling in Nederland (anders dan de invloed op overheidsfinanciën) en regionale verschillen, herverdelingseffecten, onderwijs en beslag op de ruimte, die moeilijk of helemaal niet kwantificeerbaar zijn. Als dit soort aspecten wel worden meegenomen, spreken we van een maatschappelijke kosten-batenanalyse of mkba (Romijn & Renes, 2013). Daarnaast zijn bij een onderwerp als arbeidsmigratie verdelingsaspecten belangrijk, niet alleen voor de verdeling van welvaart binnen Nederland (zoals tussen verschillende groepen migranten en

ingezetenen, of tussen verschillende werkgevers en werknemers), maar ook de economische gevolgen voor de herkomstlanden van migranten. Met dat laatste wordt in de mkba een bredewelvaartsperspectief toegepast (Bos et al., 2022), er wordt niet alleen gekeken naar de welvaart hier, maar ook naar de welvaart elders. Een dergelijke analyse is complex en past niet binnen de reikwijdte van dit onderzoek, waarin de kwantificering van economische effecten centraal staat. In het kader over de overwegingen rondom een brede mkba voor arbeidsmigratie gaan wij hier uitgebreider in op.

2. Arbeidsmarkteffecten

Arbeidsmigranten spelen een belangrijke rol op de Nederlandse arbeidsmarkt. In 2022 telde Nederland volgens de Statistiek Migratiemotieven van het CBS ongeveer 290 dzd geregistreerde arbeidsmigranten, onder wie twee derde uit de EU en European Free Trade Association-landen (EFTA). Circa 140 dzd personen waren gezinsmigranten die zich bij een arbeidsmigrant voegden. Deze groepen komen bij elkaar genomen overeen met 4% van de Nederlandse beroepsbevolking. Het gaat hierbij om migranten die staan ingeschreven als ingezetene in de Basisregistratie Personen (BRP).³ Andere definities komen uit op ongeveer 850 dzd arbeidsmigranten (Heyma & Vervliet, 2022).⁴ Arbeidsmigranten kunnen ook als internationaal gedetacheerde werknemers naar Nederland komen. Vanwege gebrekkige registratie zijn voor deze groep geen exacte aantallen bekend, maar recente schattingen gaan uit van minstens 90 dzd personen (Adviesraad Migratie, 2024b).

In dit hoofdstuk richten we ons op de effecten van arbeidsmigratie op de Nederlandse arbeidsmarkt. We bespreken eerst de gevolgen van arbeidsmigratie op de lonen en baankansen van mensen die al in Nederland wonen en werken. Om deze groep te beschrijven, gebruiken we de term *ingezetenen*. Door vergrijzing en een stagnerende beroepsbevolking in de komende decennia wordt arbeidsmigratie gezien als een mogelijke oplossing om personeelstekorten deels op te vangen. In het tweede deel van dit hoofdstuk bespreken we de rol die arbeidsmigratie daarbij kan spelen. Tot slot gaan we in op de relatie tussen arbeidsmigratie, arbeidsomstandigheden en het risico op ernstige benadeling en uitbuiting. Ter inleiding schetsen we hieronder de arbeidsmarktpositie van arbeidsmigranten aan de hand van gegevens van het CBS.

Arbeidsmigranten uit EU/EFTA-landen werken vooral via uitzendbureaus, terwijl migranten van buiten Europa voornamelijk actief zijn in de ICT en zakelijke dienstverlening. Figuur 2.1 toont het aantal geregistreerde arbeidsmigranten in loondienst per sector. Sectoren met veel arbeidsmigranten zijn opgesplitst naar subsectoren. Een op de vijf EU-arbeidsmigranten werkt via een uitzendbureau. Het kan niet direct worden afgeleid in welke sector alle uitzendkrachten worden ingehuurd, wat de sectorverdeling vertekent. Bij een bredere afbakening heeft iets meer dan de helft van alle arbeidsmigranten een baan in de uitzendsector (Heyma & Vervliet, 2022). Naast de uitzendsector werken veel EU-arbeidsmigranten in de detail- en groothandel. Arbeidsmigranten uit niet-EU-landen werken vooral in de ICT, een kwart heeft een baan in deze sector. Op de tweede en derde plek volgen de sectoren zakelijke dienstverlening en groothandel.

³ Niet alle arbeidsmigranten zijn in deze statistiek opgenomen. Bij een verblijf van minder dan vier maanden is een inschrijving als ingezetene in de BRP niet verplicht. Ook werkenden die onder een ander motief geregistreerd staan of van wie het motief ontbreekt, tellen niet mee.

⁴ In dit geval zijn arbeidsmigranten alle werknemers met een buitenlandse nationaliteit in dienst bij een in Nederland gevestigde werkgever, die binnen twee maanden na de eerste komst naar Nederland aan het werk zijn.

Brede welvaart en mkba van arbeidsmigratie

Dit rapport bevat geen bredewelvaartsperspectief op arbeidsmigratie. Het rapport bespreekt de effecten op het Nederlands bbp, de arbeidsmarkt, de overheidsfinanciën en de woningmarkt. Voor de arbeidsmarkt en de woningmarkt worden ook diverse verdelingseffecten besproken, zoals mogelijk extra krapte op de woningmarkt, en daarmee hogere woningprijzen en langere wachttijden bij sociale huur voor de huidige ingezetenen. Maar belangrijke bredewelvaartseffecten zoals die op sociale samenhang en effecten voor de herkomstlanden van migranten worden niet besproken.

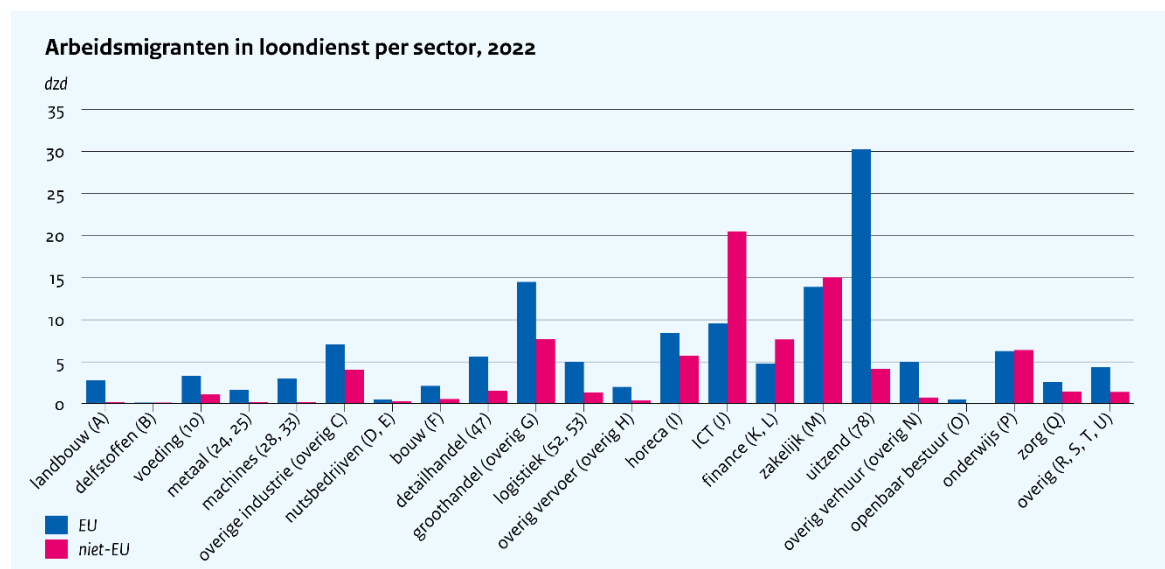
Kern van het bredewelvaartsperspectief is dat welvaart breder is dan bbp, inkomen en consumptie. Het gaat bij brede welvaart niet alleen om financieel-economische effecten, maar ook om andere effecten in het hier en nu, effecten voor toekomstige generaties en effecten elders op de wereld. Ook is bij al deze effecten de verdeling van belang. De drie planbureaus hebben acht brede welvaartsthema's geïdentificeerd: 1) subjectief welzijn, 2) gezondheid, 3) consumptie en inkomen, 4) onderwijs en opleiding, 5) ruimtelijke samenhang en kwaliteit, 6) economisch kapitaal, 7) natuurlijk kapitaal en 8) sociaal kapitaal (CPB et al., 2022).

In een mkba wordt niet alleen gekeken naar financiële kosten en baten, maar ook naar maatschappelijke effecten zoals milieuvervuiling, gezondheidsschade en kwaliteit van de leefomgeving. Doorgaans vindt een mkba plaats op het niveau van beleidsmaatregelen. In het geval van arbeidsmigratie zou een mkba bijvoorbeeld een overzicht kunnen geven van de maatschappelijke kosten en baten van maatregelen voor het stimuleren of beperken van arbeidsmigratie.

De effecten van (beleidsmaatregelen op het gebied van) arbeidsmigratie slaan breed neer en lenen zich daarom goed voor een analyse vanuit bredewelvaartsperspectief. Zo'n analyse is echter ook heel complex, juist vanwege de breedheid van de effecten, en omdat meerdere effecten niet of niet goed gekwantificeerd kunnen worden. Dat geldt bijvoorbeeld voor de effecten van arbeidsmigratie op het klimaat of de sociale cohesie. Daarnaast zijn er veel verschillende soorten verdelingseffecten die ook vaak lastig te beoordelen zijn. Individuele werkgevers kunnen economische baten hebben van het werk van arbeidsmigranten, terwijl de maatschappelijke effecten, zoals extra druk op de woningmarkt of afnemende sociale samenhang door het collectief gedragen worden. Binnen dat collectief zullen de lasten vaak weer terecht komen in wijken waar de kwaliteit van de omgeving en de sociale samenhang al onder druk staan. Daarentegen kunnen in andere wijken consumenten wel de lusten van het werk van arbeidsmigranten ervaren, maar veel minder de lasten.

Ook de dimensie van brede welvaart elders is bij arbeidsmigratie zeer relevant maar ook complex. Zo kunnen arbeidsmigranten in Nederland onder zware en slechte omstandigheden werken en mogelijk uitgebuit worden. Maar deze arbeidsomstandigheden kunnen wel beter en lonender zijn dan in hun herkomstland. Arbeidsmigranten onttrekken menskracht en kennis aan hun land van herkomst (*brain drain*), maar sluisen ook geld terug naar familie in hun herkomstland (*remittances*). Als arbeidsmigranten binnen Nederland heel laag betaald werk verrichten, kan in Nederland de inkomensongelijkheid stijgen. Tegelijkertijd kan door het geld dat de migranten naar huis sturen de ongelijkheid in hun herkomstland dalen.

Figuur 2.1 Uitzendwerk domineert onder arbeidsmigranten uit EU/EFTA-landen en ICT onder migranten van buiten Europa

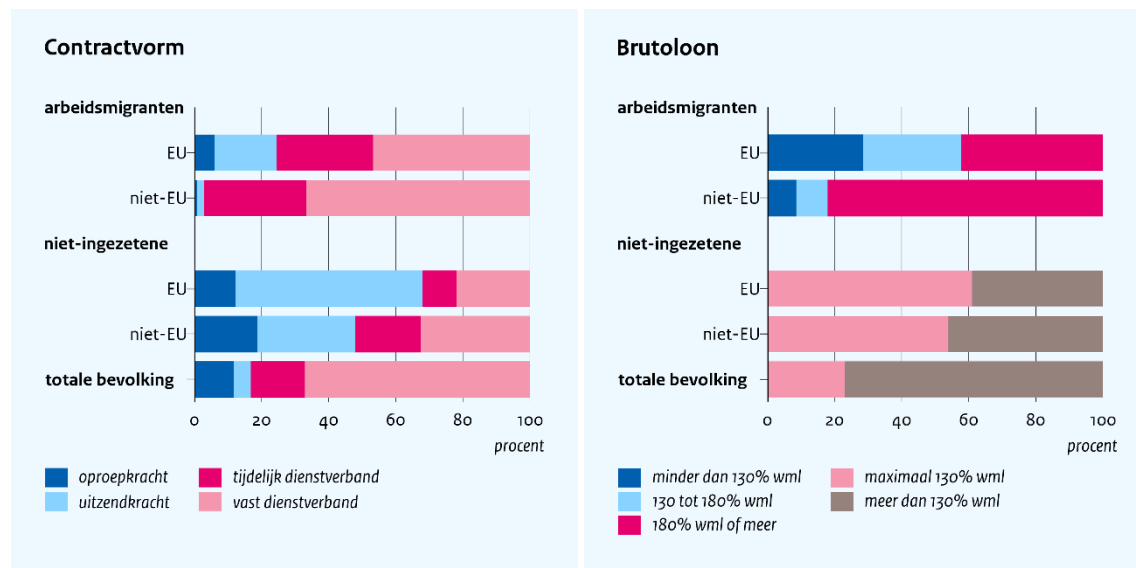

Noot: Arbeidsmigranten zijn migranten met het migratiedoel of afgeleid migratiemotief *Arbeid* in loondienst bij een Nederlandse werkgever. In het geval van meerdere banen in loondienst, is geprioriteerd op de sector van de hoofdbaan. Sectorindeling volgens SBI2008. N = 133.845 (EU), N = 81.540 (niet-EU). Bron: CBS maatwerktablel.

Arbeidsmigranten uit EU/EFTA-landen werken vooral in banen aan de onderkant van de arbeidsmarkt, terwijl migranten van buiten de EU vaker functies aan de bovenkant vervullen. Ongeveer de helft van alle geregistreerde EU-arbeidsmigranten heeft een flexibele arbeidsrelatie, zoals een tijdelijk, oproep- of uitzendcontract (zie figuur 2.2, links). Van de niet-EU-arbeidsmigranten heeft ongeveer een derde een flexibele arbeidsrelatie, wat vergelijkbaar is met de totale groep werknemers. Loongegevens laten zien dat EU-arbeidsmigranten vooral laagbetaald werk verrichten (zie figuur 2.2, rechts). Ongeveer 30% verdient per uur minder dan 130% van het wettelijk minimumloon (wml), terwijl 80% van de niet-EU-migranten meer dan 180% van het wml verdient. Ter vergelijking: ongeveer een kwart van alle werknemersbanen in Nederland wordt beloond met maximaal 130% van het wml. (Heyma & Vervliet, 2022) kijken specifiek naar de lonen van arbeidsmigranten met een uitzendbaan. Zij hebben voor 70% een functie op minimumloonniveau.

Ook werknemers die zogenaamd niet-ingezetene zijn, verrichten vooral flexibel en laagbetaald werk. Migranten die minder dan vier maanden in Nederland verblijven en willen werken, hoeven zich niet in te schrijven als ingezetene in de BRP. Ze kunnen zich nog wel inschrijven in de Registratie Niet-Ingezetenen (RNI), bijvoorbeeld als zij een BSN nodig hebben, maar dat is niet verplicht. Deze groep *niet-ingezetenen* ontbreekt in de Statistiek Migratiemotieven van het CBS. Werknemers in deze groep, in 2023 ongeveer 275 fzd personen, hebben voor het grote merendeel een flexibele arbeidsrelatie (zie figuur 2.2, links). Het aandeel oproep- en uitzendkrachten is bijzonder hoog in deze groep: zo'n 70% van de niet-ingezetene werknemers met een EU-nationaliteit valt hieronder. Bijgevolg verrichten niet-ingezetenen vooral laagbetaald werk. Ongeveer twee derde verdient maximaal 130% van het wml (zie figuur 2.2, rechts).

Figuur 2.2 Arbeidsmigranten uit EU/EFTA-landen en niet-ingezetenen verrichten vaak flexibel en laagbetaald werk

Noot: Arbeidsmigranten zijn migranten met het migratiedoel of afgeleid migratiemotief *Arbeid* in loondienst bij een Nederlandse werkgever. Gegevens betreffen de hoofdbaan, loon is het bruto-uurloon. N = 135.320 (EU). N = 88.050 (niet-EU). Bron: CBS StatLine ([link1](#) en [link2](#)). Niet-ingezetene zijn werknemers met een baan in Nederland die niet als ingezetene staan ingeschreven in de BRP. Gegevens betreffen de hoofdbaan, loon is het basisloon. Deeltijdbanen worden opgehoogd om te bepalen wat het basisloon zou zijn bij een voltijdbaan. N = 240.930 (EU). N = 33.320 (niet-EU). Bron: CBS Migrantenmonitor 2023 ([link](#)). Contractvorm: De totale bevolking zijn werknemers van 15 tot 75 jaar die in Nederland wonen. Gegevens betreffen de hoofdbaan. N = 7,9 mln. Bron: CBS StatLine ([link](#)). Brutoloon: De totale bevolking betreft het aantal banen van werknemers ongeacht hun nationaliteit. Personen kunnen meerdere banen hebben. Loongegevens betreffen het basisloon. Deeltijdbanen worden opgehoogd om te bepalen wat het basisloon zou zijn bij een voltijdbaan. N = 8,9 mln. CBS StatLine ([link](#)). Gegevens van 2022, met uitzondering van niet-ingezetenen (2023).

Lonen en baankansen

Arbeidsmigratie heeft een invloed op de omvang en samenstelling van het arbeidsaanbod, wat mogelijk gevolgen heeft voor de lonen en baankansen van ingezetenen. Door arbeidsmigratie neemt het aantal beschikbare werkenden op de arbeidsmarkt toe. Dit roept de vraag op welke gevolgen er zijn voor de lonen en baankansen van de huidige werkenden. Deze gevolgen zullen bovendien niet voor iedere werkende hetzelfde zijn, omdat werkenden verschillen in kennis en vaardigheden. In deze sectie bespreken we welke effecten we kunnen verwachten op de arbeidsmarkttuitkomsten van ingezetenen en welke factoren bepalen of de gevolgen positief of negatief uitpakken voor verschillende groepen werknemers. Omdat de theoretische inzichten ambigu zijn, kijken we ook uitgebreid naar de empirische literatuur. Deze is rijker voor andere (Europese) landen dan voor Nederland.

Theorie

Om inzichtelijk te maken wat de arbeidsmarkteffecten van migratie zijn, beginnen we met een versimpeld theoretisch kader. We schetsen een eenvoudig model van de economie en volgen hierbij globaal het werk van Borjas (2014). Het model vertrekt vanuit de aanname dat alle productie voortkomt uit twee productiefactoren, arbeid en kapitaal, en dat alle werkenden gelijk zijn. Door dit vertrekpunt stapsgewijs te verfijnen naar meer realistische aannames, ontstaat een completer beeld van de te verwachten effecten. Ook gaat het model impliciet uit van een economie in evenwicht. Naar verwachting verschillen effecten echter tussen hoog- en laagconjunctuur of wegens krapte op de arbeidsmarkt. Waar mogelijke bespreken we deze contextfactoren en hoe ze ertoe doen. In hoofdstuk 3 gebruiken we hetzelfde model om de macro-economische effecten van arbeidsmigratie te beschrijven.

In een eenvoudig model van de economie zorgt arbeidsmigratie op korte termijn voor lagere lonen en hogere rentes. Op korte termijn staat de hoeveelheid van arbeid en kapitaal vast. Mensen trekken zich immers niet zomaar terug van de arbeidsmarkt en bedrijven kunnen niet zomaar hun productie uitbreiden. Door arbeidsmigratie stijgt het arbeidsaanbod. Bij een gelijke vraag naar arbeid daalt hierdoor het loon en neemt de rente op kapitaal toe: omdat er meer concurrentie is op de arbeidsmarkt kunnen werkgevers lagere lonen bieden en omdat eenzelfde inzet aan fabrieken en machines meer output produceert, wordt kapitaal rendabeler. De arbeidsproductiviteit daalt, omdat meer arbeid beschikbaar is per eenheid kapitaal. Bij starre lonen zullen de lonen nauwelijks of niet dalen, waardoor de werkloosheid stijgt en baankansen afnemen. In een krappe arbeidsmarkt is het goed mogelijk dat lonen slechts beperkt reageren op het extra arbeidsaanbod, wanneer dit aanbod bestaande tekorten helpt opvangen.

Op de lange termijn reageren bedrijven op het extra arbeidsaanbod door meer te investeren, wat de arbeidsproductiviteit en lonen weer laat stijgen. Het is aannemelijk dat de hoeveelheid kapitaal alleen op de korte termijn vaststaat. Op de lange termijn trekt een hogere rente op kapitaal juist nieuw kapitaal aan. Omdat arbeid goedkoper is geworden en een extra afzetmarkt door de nieuwe bevolking is ontstaan, breiden bedrijven hun productie uit of ontstaan er nieuwe bedrijven. Dit laat de arbeidsproductiviteit weer stijgen; elke werkende kan nu meer produceren. Doordat de arbeidsproductiviteit toeneemt, stijgen ook de lonen. In het geval van starre lonen, neemt de werkloosheid af en herstellen de baankansen. Door het aanpassingsmechanisme van de economie zijn er op de lange termijn geen negatieve gevolgen voor werkenden. Dat neemt niet weg dat werkenden gedurende deze aanpassing wel geraakt kunnen worden, bijvoorbeeld door tijdelijk hun baan te verliezen of tegen een lager loon te moeten werken.

Arbeidsmigratie raakt niet alle werkenden in gelijke mate, want werkenden met dezelfde kennis en vaardigheden als migranten kunnen erop achteruitgaan. Werkenden vormen een heterogene groep met verschillende kennis en vaardigheden. Als arbeidsmigranten bepaalde vaardigheden hebben, die erg vergelijkbaar zijn met die van een groep ingezetenen, kan deze groep juist nadelen ervaren. De twee kunnen elkaar dan vervangen, ze zijn substituten. Omdat meer mensen over dezelfde vaardigheden beschikken, neemt de concurrentie toe en dalen op de korte termijn de lonen of baankansen. Dat is afhankelijk van hoe flexibel de lonen zijn. Dit effect wordt gedempt als ingezetenen naar nieuwe functies en banen kunnen uitwijken, die minder toegankelijk zijn voor migranten. Denk aan managementfuncties en banen die institutionele kennis of taalvaardigheden vereisen. Op lange termijn zullen lonen en baankansen herstellen. Hiervoor maakt het echter uit in hoeverre de geraakte groep profiteert van de uitbreiding van productie of de komst van nieuwe bedrijven.

Werkenden met aanvullende kennis en vaardigheden kunnen juist profiteren van arbeidsmigratie. Twee groepen (migrant en ingezetenen) zijn complementair als hun werkzaamheden elkaar aanvullen in plaats van vervangen. De inzet van de ene groep werkenden kan de productiviteit van de andere groep verhogen, waardoor de lonen of baankansen van deze groep stijgen. Stel bijvoorbeeld dat door arbeidsmigratie het aanbod aan huishoudelijke hulp stijgt. Dit stelt ingezetenen in staat om (meer) te gaan werken. Of stel dat arbeidsmigranten vooral handmatige taken uitvoeren, waardoor ingezetenen zich meer kunnen richten op management en coördinatie. Als de economie zich op de lange termijn aanpast en de vaardigheden van deze groep hierdoor nog meer gevraagd zijn, verbeteren hun lonen en baankansen nog meer.

Werkenden aan de bovenkant van de arbeidsmarkt lopen naar verwachting minder risico om vervangen te worden dan werkenden aan de onderkant van de arbeidsmarkt. Banen van ingezetenen met een hbo- of woopleiding vereisen veelal kennis van de lokale taal, cultuur en wet- en regelgeving. Hierdoor lopen zij minder kans om direct te concurreren met arbeidsmigranten. Daarnaast hebben werkenden aan de bovenkant van de arbeidsmarkt vaak meer mogelijkheden om zich aan te passen of te een andere baan te zoeken. Dit komt door een bredere

opleidingsachtergrond en een betere toegang tot bij- en omscholing. Ook profiteren zij waarschijnlijk meer van positieve overloopeffecten, zoals kennisoverdracht door migranten. Arbeidsmigranten concurreren het meest direct met werkenden die zich moeilijk kunnen aanpassen en banen hebben waarvoor weinig lokale kennis nodig is. Denk aan eerder gearriveerde migranten, werkenden die laagbetaald handmatig werk verrichten, en oudere werkenden.

In tijden van economische vooruitgang zal de economie zich makkelijker aanpassen aan het nieuwe arbeidsaanbod dan in een recessie. De economie past zich aan nieuw arbeidsaanbod aan doordat bedrijven hun productie uitbreiden en nieuwe bedrijven worden opgericht. In hoogconjunctuur zijn bedrijven naar verwachting meer geneigd om te investeren, doordat de economische vooruitzichten goed zijn en doordat zij op de kapitaalmarkt makkelijker toegang krijgen tot financiering. Ook is er in hoogconjunctuur meer vraag naar arbeid, waardoor extra arbeidsaanbod sneller geabsorbeerd kan worden. In een recessie zullen de aanpassingsmechanismen van de economie juist meer tijd nodig hebben.

Omdat de theoretische uitkomsten kunnen variëren, is het vooral een empirisch vraagstuk wat de gevolgen voor de lonen en baankansen van ingezetenen zijn. De impact van arbeidsmigratie op de lonen en baankansen van ingezetenen hangt af van verschillende factoren, zoals het aanpassingsvermogen van de economie, de conjunctuur, maar ook de samenstelling van de groep huidige werkenden en de groep migranten. Bovendien functioneert de arbeidsmarkt niet perfect, bijvoorbeeld door loonrigiditeit, marktmacht van werkgevers of beperkte mobiliteit. Ook hierdoor zijn verschillende uitkomsten denkbaar. Dit maakt dat empirische resultaten essentieel zijn om de effecten op lonen en werkgelegenheid in kaart te brengen.

Empirisch bewijs

Het is lastig om de causale effecten van immigratie op de arbeidsmarkt te meten. Migratie in het algemeen, maar zeker ook arbeidsmigratie, hangt samen met de economische situatie (Van Stiphout-Kramer et al., 2024). Maar de economische situatie is ook bepalend voor lonen en baankansen. Dit maakt het lastig om de effecten van immigratie te scheiden van andere effecten. Onderzoekers grijpen daarom vaak plotselinge, onverwachte migratiebewegingen aan om de causale effecten van immigratie op de arbeidsmarkt zuiver vast te stellen. We spreken dan van een exogene schok in het arbeidsaanbod. Een bekend voorbeeld is de ‘Mariel-exodus’, een plotselinge uittocht van 125 duizend Cubanen naar de Verenigde Staten in 1980 (Borjas, 2017; Card, 1990). Andere studies proberen zo goed mogelijk te controleren voor andere factoren die van invloed kunnen zijn. In het algemeen zijn effecten vaak afhankelijk van de onderzochte locatie, tijdperiode en de gekozen methode.

Empirische studies vinden over het algemeen geringe effecten van migratie op de lonen en baankansen van ingezetenen, zowel positief als negatief. Er is veel onderzoek gedaan naar de arbeidsmarkteffecten van migratie. Friedberg en Hunt (1995) vatten studies uit de jaren 1980-90 narratief samen en concluderen dat de gevolgen voor lonen en baankansen van ingezetenen klein zijn: de lonen van ingezetenen dalen met hooguit 1% wanneer het aandeel migranten in de bevolking met 10% stijgt. Longhi et al. (2005) bundelen empirisch bewijs uit verschillende landen binnen en buiten Europa voor de periode 1983-2003. Daarbij houden zij ook rekening met de kwaliteit van de studies, bijvoorbeeld door studies die gebruikmaken van plausibel causale methoden zwaarder te laten wegen. Ook zij vinden gemiddeld geringe effecten, maar benadrukken dat resultaten deels sterk afhangen van de locatie en de methode.

Studies voor Europese landen, die beter vergelijkbaar zijn met de Nederlandse context, komen doorgaans tot vergelijkbare conclusies. Onderzoek uit het Verenigd Koninkrijk laat zien dat de meeste werkenden niet door immigratie worden geraakt (Dustmann et al., 2005). Studies uit Duitsland rapporteren wisselende uitkomsten, afhankelijk van de onderzoeksperiode. Zo vinden De New en Zimmermann (1994) tijdens een recessie negatieve

effecten, terwijl Pischke en Velling (1997) in een periode van hoogconjunctuur geen effecten vaststellen. Volgens de auteurs kon de arbeidsmarkt zich in die gunstigere economische context vermoedelijk beter aanpassen aan migratie. Glitz (2012) rapporteert een licht verdringingseffect na de migratie van voormalige DDR-burgers naar West-Duitsland. Onderzoek naar de repatriëring van Franse burgers uit Algerije in de jaren 1960 laat beperkte effecten zien op lonen en werkgelegenheid (Hunt, 1992).

Sommige studies wijzen op negatieve gevolgen voor specifieke groepen die direct concurreren met arbeidsmigranten, waaronder laaggeschoolden en eerder gearriveerde migranten. Dustmann et al. (2013) laten zien dat immigratie naar het Verenigd Koninkrijk gemiddeld positieve looneffecten had, maar de 20% laagste lonen verlaagde. Hun studie toont ook aan dat immigranten bij aankomst vaak onder hun kwalificatieniveau werken. Hierdoor concurreren ingezetenen aan de onderkant van de arbeidsmarkt met hoger opgeleide migranten. Ook eerder gearriveerde immigranten kunnen nadelen ondervinden. Ottaviano en Peri (2012) rapporteren dat de lonen van laaggeschoolde ingezetenen in de Verenigde Staten door immigratie licht stegen, maar die van eerder gearriveerde immigranten aanzienlijk daalden. D'Amuri et al. (2010) documenteren een vergelijkbaar effect voor West-Duitsland in de jaren na 1990. Recent Noors onderzoek toont loonverlies onder jongeren en verminderde baankansen voor ouderen door de EU-uitbreiding van 2004 en 2007 (Hoen, 2020).

Uit een aantal studies blijkt dat er positieve gevolgen voor ingezetenen zijn, doordat zij kunnen doorgroeien naar andere beroepen en functies. D'Amuri en Peri (2014) laten op basis van data uit vijftien West-Europese landen (1996–2010) zien dat ingezetenen verschuiven naar beroepen met meer abstracte en cognitieve taken, wat gepaard gaat met loonstijgingen. Beerli et al. (2021) tonen aan dat een Zwitserse immigratiehervorming, die hoogopgeleide grenswerkers aantrok, leidde tot loonstijgingen onder hoger opgeleiden. De auteurs verklaren dit effect met productiviteitsstijgingen en meer kansen op managementfuncties. Peri en Sparber (2009) laten zien dat ook lager opgeleiden zich specialiseren. Met data uit de Verenigde Staten documenteren zij een verschuiving van handmatige naar communicatieve taken, waardoor de loondaling beperkt bleef. Foged en Peri (2016) vinden vergelijkbare resultaten voor jongeren met weinig werkervaring in Denemarken na een toename van asielmigratie.

De Nederlandse context

Er is minder empirisch bewijs voor de effecten in Nederland, maar de beschikbare studies suggereren dat er weinig gevolgen zijn voor de arbeidsmarktuitkomsten van ingezetenen. Voor Nederland zijn er geen studies beschikbaar die gebruikmaken van plotselinge en onverwachte migratiebewegingen om de causale effecten van migratie in kaart te brengen. Studies met Nederlandse data brengen dan ook vaak correlaties in beeld of proberen zo goed mogelijk te corrigeren voor andere factoren die arbeidsmarktuitkomsten beïnvloeden. Op basis van deze studies zijn er weinig aanwijzingen dat de komst van arbeidsmigranten grote gevolgen heeft gehad voor de lonen en baankansen van ingezetenen.

Arbeidsmigratie uit Midden- en Oost-Europa (MOE) lijkt vooral de laagste lonen te raken, al is het effect verwaarloosbaar klein. Heyma et al. (2008) onderzoeken langdurige en tijdelijke arbeidsmigratie uit MOE-landen in de periode 1999-2005.⁵ De auteurs vinden een klein drukkend effect op het gemiddelde loonniveau van ingezetenen, dat zich vooral voordoet in de onderste 40% van de loonverdeling. Bij een verdubbeling van het aandeel langdurige migranten daalt het gemiddelde loon in deze groep met slechts 0,3%. Een update van de studie komt tot vergelijkbare conclusies (Berkhout et al., 2011). Langdurige arbeidsmigratie lijkt geen effect te hebben op het aantal banen van ingezetenen in dezelfde sector en regio. Tijdelijke migratie heeft wel een negatief effect op het aantal banen, maar beperkt. Bij een verdubbeling van het aandeel tijdelijke migranten verliest slechts 1 op de 1.400 ingezetenen hun

⁵ Het gaat om migratie uit de volgende landen: Bulgarije, Estland, Hongarije, Letland, Litouwen, Polen, Roemenië, Slovenië, Slowakije en Tsjechië. In deze studie werken tijdelijke arbeidsmigranten maximaal vier maanden in Nederland; langdurige migranten blijven langer dan vier maanden.

baan. De beperkte effecten kunnen erop wijzen dat migranten vooral arbeidstekorten hebben opgevuld of complementair waren aan het binnenlandse arbeidsaanbod.

Werknemers in sectoren waar in de jaren 10 van deze eeuw meer arbeidsmigranten zijn gaan werken, raakten niet vaker werkloos of inactief dan in andere sectoren. Berkhout et al. (2014) kijken naar de arbeidsmarktpositie van Nederlandse werknemers in 2011 die tien jaar eerder in de landbouw, bouw, transport en voedingsindustrie werkten. In deze sectoren zijn veel buitenlandse arbeidskrachten aan het werk gegaan. Het blijkt dat het merendeel van Nederlandse werknemers nog steeds (of weer) aan het werk is, vaak in dezelfde sector. Werknemers die wel van sector zijn gewisseld, hebben in 2011 een arbeidsmarktpositie die vergelijkbaar is met sectorwisselaars uit andere sectoren. Ook laagopgeleiden in de vier sectoren raakten niet vaker inactief of werkloos dan laagopgeleiden in andere sectoren. Een aantal groepen heeft wel een kleinere kans om in 2011 een baan te vinden in de vier sectoren vergeleken met 2001, namelijk personen met een migratieachtergrond, jongeren en laagopgeleiden. Het is echter niet te zeggen of hun baanvindkansen (alleen) door de komst van arbeidsmigranten zijn gedaald.

In dezelfde periode lijkt de gemiddelde loongroei in een sector niet samen te hangen met een toename in het aandeel migranten. Euwals en Meijerink (2018) analyseren de groei van het aandeel migranten in de periode 2001-2011 in dertien Nederlandse sectoren. Het blijkt dat sectoren met een bovengemiddelde toename geen lagere loongroei laten zien dan de rest. In de landbouw steeg het aandeel migranten bijvoorbeeld met bijna 12,5%, terwijl de loongroei vergelijkbaar is met sectoren waarin de toename minder dan 2,5% was. Het is belangrijk om te benadrukken dat de studie correlaties in kaart brengt en geen causale effecten. Zo weten we bijvoorbeeld niet wat de loongroei in een sector was geweest zonder een toename in het aandeel migranten. Daarnaast tellen migranten met uitzendbanen niet mee in het aandeel migranten per sector, omdat niet bekend is in welke sector zij werken.

De afname van het aantal Nederlandse werknemers in krimpsectoren was veel groter dan de toename van werkenden uit MOE-landen. Van den Berge et al. (2018) analyseren de werkgelegenheidsontwikkeling in de periode 2005-2015. Vooral in de industrie, bouw, zakelijke dienstverlening en landbouw nam het aantal Nederlandse werknemers sterk af. In dezelfde sectoren steeg het aantal werkenden uit MOE-landen, maar in veel kleinere mate. De komst van goedkope arbeidskrachten kan hebben bijgedragen aan de daling van het aantal Nederlandse werknemers in deze sectoren, maar volgens de auteurs zijn structurele factoren als automatisering en de economische ontwikkeling waarschijnlijk belangrijker geweest voor de verschuivingen in de werkgelegenheid. Een belangrijke kanttekening hierbij is dat zelfstandigen en werknemers die inkomstenbelasting in het buitenland afdragen niet in beeld zijn. Voor uitzendkrachten is bovendien niet bekend in welke sector zij werken. Deze twee factoren kunnen tot een onderschatting van het aantal arbeidsmigranten in een sector leiden.

In de periode van toegenomen MOE-immigratie waren loonveranderingen bij sectorwisselingen gemiddeld niet kleiner dan daarvoor. Van den Berge et al. (2018) kijken naar Nederlandse werknemers die van baan en sector veranderden in de periode 2007-2015. Zij verdienden gemiddeld meer in hun nieuwe sector dan in de vorige. Of de werkgelegenheid in de vorige sector was gedaald, maakte daarbij weinig verschil. Ook in sectoren met veel MOE-arbeidsmigranten, zoals landbouw en industrie, waren de gemiddelde loonveranderingen bij overstap niet lager dan in de periode 2000-2006. Het is belangrijk om te noemen dat er ook andere redenen kunnen zijn om van sector te wisselen, naast concurrentie door migratie. In de data zijn deze redenen niet te onderscheiden. Bovendien kunnen individuele groepen ondanks een gemiddelde loonstijging wel nadeel hebben ondervonden.

Arbeidsmarktkrapte en tekorten

De huidige en toekomstige personeelstekorten in bepaalde sectoren en beroepen worden als motieven genoemd om meer arbeidsmigranten aan te trekken. Veel werkgevers ondervinden problemen om personeel te

werven en te behouden (TNO, 2024). In sommige beroepsgroepen zijn de tekorten bijzonder hoog, bijvoorbeeld onder technisch personeel, zorgpersoneel en ICT'ers (UWV, 2025). Tegelijkertijd zal het arbeidsaanbod in de komende decennia naar verwachting sterk afvlakken, mede door vergrijzing en de afnemende bevolkingsgroei (Ebregt et al., 2022). In deze sectie bespreken we in hoeverre arbeidsmigratie kan bijdragen om huidige en toekomstige tekorten op te lossen.

Theorie

Er kunnen arbeidstekorten ontstaan doordat er te weinig *beschikbaar* personeel is of doordat er te weinig *geschikt* personeel is. Arbeidstekorten ontstaan als de vraag naar arbeid het aanbod op een bepaalde plaats en tijdstip overtreft. We kunnen twee soorten tekorten onderscheiden (Adviesraad Migratie, 2023). Als er te weinig beschikbaar personeel is, zijn er te weinig personen die het werk willen doen gegeven het loonniveau en andere arbeidsvoorwaarden. Er wordt dan ook gesproken over een *kwantitatief* tekort. Voorbeelden hiervoor zijn tekorten in beroepen waarvoor weinig specifieke kwalificaties nodig zijn, zoals schoonmakers of horecapersoneel. Als er te weinig geschikt personeel is, zijn er te weinig personen die het werk kunnen doen gegeven de vereiste vaardigheden. In dit geval gaat het om een *kwalitatief* tekort, bijvoorbeeld bij ICT-specialisten of ingenieurs.

Op een goed functionerende arbeidsmarkt zijn arbeidstekorten tijdelijk, omdat het samenspel van vraag en aanbod via de loonvorming voor een nieuw evenwicht zorgt. Als de vraag naar arbeid het aanbod overtreft, is de arbeidsmarkt uit evenwicht. Het prijsmechanisme zorgt er dan voor dat een nieuw evenwicht ontstaat (Hasekamp & Scheer, 2024). Om meer personeel aan te trekken verhogen werkgevers het loon, waardoor werken aantrekkelijker wordt en het arbeidsaanbod stijgt. Naast het loon kunnen zij ook andere arbeidsvoorwaarden en de arbeidsomstandigheden verbeteren, denk aan verlofregelingen, werktijden of het bieden van een vast contract. Dit laat de kosten voor werkgevers toenemen, wat de arbeidsvraag drukt. De arbeidsvraag kan ook dalen als bedrijven arbeid vanwege de gestegen arbeidskosten vervangen door arbeidsbesparende technologie.

De aanpassing naar een nieuw evenwicht verloopt langzaam, bijvoorbeeld doordat loonafspraken voor meerdere jaren gelden en omdat het lastig is om lonen weer te verlagen. Lonen en arbeidsvoorwaarden reageren over het algemeen traag, omdat loononderhandeling een langdurig proces is. Daarnaast zijn werkgevers terughoudend met loonsverhogingen. Niet alleen omdat cao's voor meerdere jaren worden afgesloten, maar ook uit vrees dat loonverlagingen in economisch slechtere tijden de motivatie en productiviteit van hun werknemers aantasten (Adema & van Tilburg, 2018). Dezelfde redenering speelt bij het aanbieden van vaste contracten, omdat werknemers dan ontslagbescherming hebben. Tot slot kunnen een toegenomen marktmacht van bedrijven en een dalende invloed van vakbonden een rol spelen in de vertraagde loongroei (Van den Berge et al., 2020).

Arbeidsmigratie kan een tekort aan *beschikbare* arbeid op lossen buiten dit prijsmechanisme om.

Arbeidsmigranten, vooral uit landen met een lager loonniveau, zijn vaak bereid om werk te doen waar ingezetenen weinig interesse in hebben, vanwege de beloning, arbeidsvoorwaarden of werkomstandigheden. Deze banen worden soms ook aangeduid als de secundaire arbeidsmarkt (zie de volgende sectie). Dit komt doordat het loon dat zij in Nederland verdienen nog steeds hoger is dan in het land van herkomst. Daarnaast zijn banen aan de bovenkant van de arbeidsmarkt voor sommigen minder toegankelijk door taalbarrières of niet-erkende kwalificaties. Arbeidsmigratie vergroot dan het aanbod aan beschikbaar personeel, zonder dat de lonen hoeven te stijgen.

Dit kan nadelige effecten hebben voor ingezetenen, als een verbetering van lonen en investeringen in arbeidsproductiviteit achterwege blijven. Als lonen niet hoeven te stijgen om voldoende beschikbaar personeel te werven, raakt dit ook ingezetenen. Sommige ingezetenen zullen erin slagen om naar functies of banen met betere voorwaarden te wisselen (zie ook vorige sectie). Werkenden met vergelijkbare vaardigheden als arbeidsmigranten lukt dit naar verwachting minder, waardoor hun lonen en arbeidsvoorwaarden niet verbeteren. Daarnaast hebben

bedrijven bij een laag loonniveau minder prikkels om te investeren in innovatie en arbeidsbesparende technologieën. Ook investeringen in scholing en ontwikkeling zijn voor werkgevers dan minder aantrekkelijk. Werkenden blijven dan in dienst van minder productieve bedrijven, terwijl zij bij productievere bedrijven een hoger loon zouden verdienen en een grotere bijdrage aan de economische welvaart zouden leveren.

Bij te weinig *geschikt* personeel zal de aanpassing via het loonmechanisme, zonder arbeidsmigratie, minder soepel verlopen. Als er te weinig personen zijn die het werk kunnen doen, gezien de vereiste vaardigheden, zal het langer duren voordat het loonmechanisme het evenwicht tussen arbeidsvraag en aanbod herstelt. Het kost immers tijd voordat jongeren zijn opgeleid of werkenden zijn omgeschoold, waardoor het aanbod aan geschikt personeel op de korte termijn vaststaat. Daarnaast bepalen niet alleen arbeidsmarktperspectieven de opleidingskeuze, maar ook interesses, capaciteiten en sociale verwachtingen (Non et al., 2024). Het is ook mogelijk dat activiteiten zich naar het buitenland verplaatsen als daar wel arbeidskrachten beschikbaar zijn. Het loonmechanisme kan er wel voor zorgen dat de vraag naar geschikt personeel daalt. Tekorten aan geschikt personeel betreffen echter vaak sectoren, waarin minder activiteit niet mogelijk of wenselijk wordt geacht. Denk aan de sectoren zoals het onderwijs of de zorg.

Arbeidsmigratie kan een tekort aan *geschikt* personeel tijdelijk verlichten, als de migranten specialisten zijn die in Nederland schaars zijn. Bij zulke tekorten biedt het prijsmechanisme weinig uitkomst, omdat hogere lonen en betere arbeidsvoorwaarden niet direct tot meer arbeidsaanbod leiden. In maatschappelijk essentiële sectoren, zoals de zorg, is vraagvermindering bovendien vaak niet wenselijk. Arbeidsmigranten met de benodigde kwalificaties en vaardigheden kunnen dan op korte termijn uitkomst bieden, vooral in functies waarvoor weinig lokale kennis nodig is of waarvoor specialisten in het buitenland minder schaars zijn. Tegelijk brengt het werven van buitenlandse specialisten ook risico's met zich mee: het kan er namelijk toe leiden dat het opleiden van binnenlandse specialisten achterblijft. Maatschappelijk essentiële functies blijven dan afhankelijk van buitenlandse arbeidskrachten, terwijl niet zeker is dat deze ook in de toekomst voldoende beschikbaar zijn.

Op de langere termijn helpt arbeidsmigratie maar beperkt om arbeidstekorten op te lossen, doordat meer economische activiteit ook weer leidt tot meer arbeidsvraag. Arbeidsmigranten leveren niet alleen arbeid, maar consumeren ook goederen en diensten. Zij hebben bijvoorbeeld woonruimte, inboedel, voedsel en zorg nodig. Als zij met een gezin komen, is er behoefte aan kinderopvang en onderwijs. Hierdoor stijgt de vraag naar de arbeid die deze goederen en diensten levert, deels in andere sectoren dan de oorspronkelijke tekortsectoren. Hoe sterk dit effect is, hangt onder andere af van het consumptiegedrag van migranten, en vooral van hoeveel geld ze naar hun herkomstland sturen (zie ook hoofdstuk 3). Migrant die na korte tijd terugkeren, besteden naar verwachting minder van hun inkomen. Een ander mechanisme loopt via consumentenprijzen. Als arbeidsmigratie de lonen in bepaalde sectoren laag houdt, kunnen bedrijven hun producten goedkoper aanbieden. Daardoor kan de vraag naar deze producten in het binnen- of buitenland toenemen (Van den Berge et al., 2018).

Empirisch bewijs

Er is relatief weinig empirisch onderzoek gedaan naar de beschikbaarheid van ingezetenen om bepaald soort werk te doen. Het aantrekken van arbeidskrachten voor bepaalde beroepen is afhankelijk van het beschikbare personeel, zowel in binnen- als buitenland. Een belangrijke factor hierin is of mensen bereid zijn het werk te doen. Zo is het mogelijk dat ingezetenen bepaald werk niet bereid zijn te doen, en dat werkgevers dan op zoek gaan naar buitenlandse arbeidskrachten die daar wel toe bereid zijn. De enige studie die bij ons bekend is, Clemens (2017), laat voor de landbouwsector in de Verenigde Staten zien, dat ingezetenen veelal niet bereid zijn om in deze sector te werken. Ook tijdens de kredietcrisis na 2007, waarin de werkloosheid hoog opliep, waren ingezetenen nauwelijks beschikbaar voor oogstwerkzaamheden. Daarnaast lagen hun ontslagpercentages vele malen hoger dan die van werkenden uit Mexico.

Een aantal studies vindt een samenhang tussen migratie en afnemende tekorten. Cohen (2024) analyseert personeelstekorten in verschillende sectoren en staten in de Verenigde Staten tussen 2021 en 2023. Sectoren waarin de werkgelegenheid door immigratie meer groeide, zagen een grotere daling van de vacaturegraad.⁶ De vacaturegraad daalde ook in staten, waarin de werkgelegenheid door immigratie meer groeide. Recent onderzoek voor Europese landen suggereert dat immigratie personeelstekorten op korte termijn kan verminderen. In hun studie relateren Seghir en Nehyvenko (2024) een toename aan immigratie aan tekorten in verschillende beroepen in de periode 2006-2018. Beroepen waarin het aandeel immigranten sterk groeide, liepen minder kans op tekorten. De samenhang is sterker voor migranten uit niet-EU-landen.

Een aantal landen voert actief beleid om arbeidskrachten uit het buitenland te werven. Zo heeft Duitsland diverse programma's opgezet om arbeidskrachten uit het buitenland aan te trekken om tekorten op te vangen in de zorg. Migratieprogramma's zoals 'Triple Win' en bilaterale overeenkomsten met landen als Vietnam, de Filipijnen en Tunesië zijn voorbeelden hiervan (Schneider, 2023). Tot nu toe zijn via het Triple Win-programma (gestart in 2013) ruim 6200 verpleegkundigen in Duitsland geplaatst, met een gegarandeerd minimumsalaris (GIZ, 2024). Het programma beoogt langdurige migratie en biedt taalcursussen en kwalificatieondersteuning, waardoor deelnemers versneld kunnen instromen in de zorgsector. Andere Europese landen die recent bilaterale overeenkomsten hebben gesloten zijn Italië en Tunesië, en Griekenland en Egypte (OECD, 2024). Nederland beschikt op dit moment niet over zo'n programma op grote schaal.

Over het algemeen is er weinig empirisch bewijs over de effectiviteit van wervingsbeleid bij het oplossen van arbeidstekorten. Hoewel migratieprogramma's worden opgezet om arbeidstekorten op te vangen, ontbreekt het vaak aan empirisch onderzoek naar hun daadwerkelijke effectiviteit. Programma's, zoals het Duitse Triple-Win programma, worden doorgaans beoordeeld op basis van het aantal geworven werknemers, terwijl bewijs over mogelijke arbeidsmarkteffecten ontbreekt. Hierdoor blijft het vaak onduidelijk of deze programma's een duurzame oplossing bieden of slechts een tijdelijke verlichting van personeelstekorten. Voor de Verenigde Staten laten Cortés en Pan (2014) zien dat de toename van buitenlandse verpleegkundigen leidt tot verdringing: per extra migrant daalt het aantal werkzame ingezetene verpleegkundigen met één tot twee personen over een periode van tien jaar. In staten die sterk afhankelijk zijn van buitenlandse arbeidskrachten, neemt ook het aantal ingezetenen dat deelneemt aan verpleegkunde-examens af. De auteurs noemen een verslechterde werkbeleving als mogelijke verklaring.

De Nederlandse context

Door een gebrek aan empirische literatuur richten we ons voor de Nederlandse context op een beschrijving van de actuele situatie omtrent tekorten. In Nederland bestaan op dit moment geen grootschalige wervingsprogramma's, ook in het recente verleden niet. Er is dan ook geen empirische literatuur bekend over de gevolgen en effectiviteit van dergelijke programma's. Daarom beschrijven we in deze sectie de actuele situatie: Welke beroepen en sectoren kampen met tekorten en welke rol speelt arbeidsmigratie hierin?

De Nederlandse arbeidsmarkt is historisch krap. Het aantal openstaande vacatures is een graadmeter voor de krapte op de arbeidsmarkt. In 2022 bereikte het aantal vacatures een historisch topniveau, met vijftig vacatures per duizend personen van de beroepsbevolking (Hasekamp & Scheer, 2024). Nooit eerder sinds 1950, het eerste jaar waarvoor deze data bekend zijn, was het aantal vacatures zo hoog. In 2019, ten tijde van hoogconjunctuur, lag het aantal op 35 vacatures per duizend personen. In de afgelopen twee jaar is het aantal openstaande vacatures maar nauwelijks gedaald, ondanks een afkoelende economie. In (semi-)publieke sectoren, zoals onderwijs, zorg en openbaar bestuur en overheidsdiensten bleef het aantal openstaande vacatures onveranderd.

⁶ De vacaturegraad meet het aantal openstaande vacatures per totaal aantal banen.

Er is een tekort aan arbeidskrachten voor veel beroepen, zowel in de marktsector als in de (semi)publieke sector. In 2023 telde Nederland 194 tekortberoepen, bijna de helft van alle beroepen volgens de internationale beroepsindeling ISCO. Nederland heeft hiermee het hoogste aantal tekortberoepen binnen Europa (European Labour Authority, 2024). Tekorten doen zich vooral voor in de bouw, industrie, techniek, en ICT, maar ook in (semi)publieke sectoren, zoals zorg en openbaar bestuur (UWV, 2025). De beroepsgroepen met de grootse spanning in het derde kwartaal van 2024 zijn ingenieurs, monteurs, productieleiders, algemeen en gespecialiseerde verpleegkundigen, monteurs, databank- en netwerkspecialisten, militaire beroepen en overheidsbestuurders.⁷ Veel tekorten betreffen sectoren die staan voor grote maatschappelijke opgaves. Voor veel (semi)publieke sectoren is de verwachting dat tekorten in de komende jaren gaan oplopen (SER, 2023).

Ook in de komende zes jaar zijn er naar verwachting knelpunten in verschillende beroepen. Het ROA brengt regelmatig de verwachte aansluiting tussen het onderwijs en de arbeidsmarkt in kaart (Bakens et al., 2023). Het is belangrijk om te noemen dat het hierbij gaat om de verwachte discrepantie tussen vraag en aanbod voor verschillende opleidingen. Deze discrepantie hoeft niet per se tot tekorten te leiden, doordat er ook aanpassingsprocessen op de arbeidsmarkt in werking treden. Voor de periode 2023-2028 verwacht het ROA geen verder oplopende krapte op de arbeidsmarkt. De grootste knelpunten worden verwacht in de beroepsklassen openbaar bestuur, veiligheid en juridische beroepen, agrarische beroepen en technische beroepen (Bakens et al., 2023). Ook in het basisonderwijs en in de kinderopvang blijven er grote knelpunten, terwijl de problemen afnemen bij docenten in het ho en vo.

Arbeidsmigranten werken op dit moment relatief gezien weinig in (semi)publieke sectoren, terwijl de concentratie in de landbouw en de uitzendsector hoog is. Op dit moment wordt minder dan 5% van de werkgelegenheid in (semi)publieke sectoren ingevuld door arbeidsmigranten (Van Kesteren et al., 2023).⁸ In de zorg, waar zich veel tekorten voordoen, ligt het aandeel slechts rond de 1%.⁹ Werk in (semi)publieke sectoren vereist vaak kennis over wet- en regelgeving en taalvaardigheden. Daarnaast is met name zorgpersoneel bijzonder schaars in andere Europese landen (UWV, 2023). Deze factoren maken het lastig om geschikt personeel voor de (semi)publieke sector in het buitenland te werven. Ter vergelijking, in sectoren zoals vervoer en opslag, specialistische zakelijke diensten, horeca, delfstoffen en ICT ligt het aandeel arbeidsmigranten tussen de 5-10% (Van Kesteren et al., 2023). De hoogste concentratie is te vinden in de landbouw en overige zakelijke diensten, waaronder de uitzendsector, met bijna 30%.¹⁰ Dit suggereert dat arbeidsmigranten in Nederland voornamelijk tekorten aan *beschikbare* arbeid oplossen, deels omdat er onvoldoende bereidheid is onder ingezetenen om deze banen te vervullen.

Ook andere landen kampen met tekorten, wat de vraag oproept in hoeverre buitenlandse arbeidskrachten geworven kunnen worden. Voor twee derde van de 194 Nederlandse tekortberoepen is er een overschot in andere Europese landen (UWV, 2024). Maar ook in andere landen is de arbeidsmarkt toenemend krap. Zo zijn er voor elk Nederlands tekortberoep in gemiddeld zes andere landen ook tekorten. Vooral aan technische specialisten, ICT'ers en zorgpersoneel is er in veel andere landen een tekort (UWV, 2023). Voor een derde van de tekortberoepen is er zelfs in géén ander Europees land een overschot. Naast de beschikbaarheid speelt of buitenlandse werkenden bereid zijn te verhuizen, en of hun vaardigheden aansluiten bij de eisen van Nederlandse werkgevers. Een ander belangrijk aspect is

⁷ Het UWV berekent de spanning voor een beroepsgroep door het geschatte aantal openstaande vacatures te delen door het aantal personen dat op hetzelfde moment korter dan zes maanden een WW-uitkering ontvangt.

⁸ Internationaal gedetacheerde werknemers worden in dit onderzoek buiten beschouwing gelaten.

⁹ Nederland verschilt in dat opzicht met landen zoals het Verenigd Koninkrijk, waar rond 15% van alle werkenden in het Britse openbare zorgstelsel een buitenlandse nationaliteit hebben (Sumption & Strain-Fajth, 2023).

¹⁰ Zoals eerder genoemd, het is niet bekend waar uitzendkrachten worden ingehuurd. De genoemde aandelen voor andere sectoren zijn daarom een ondergrens.

dat andere Europese landen deels in hoog tempo vergrijzen, waardoor de vraag naar specifieke beroepen ook in andere landen zal toenemen (WRR, 2024).

Arbeidsomstandigheden en uitbuiting

Bepaalde groepen arbeidsmigranten zitten in een relatief kwetsbare positie en lopen een verhoogd risico op ernstige benadeling of uitbuiting. Een grote groep arbeidsmigranten werkt in laagbetaalde en tijdelijke banen waarvoor geen of weinig opleiding nodig is. Veel van dit werk is fysiek zwaar of gevaarlijk.¹¹ Afhankelijkheid van de werkgever, taalbarrières, beperkte alternatieve baanopties, maar ook een gebrek aan institutionele kennis verzwakken de positie van bepaalde groepen arbeidsmigranten op de arbeidsmarkt. In deze sectie bezien we de relatie tussen arbeidsmigratie, arbeidsomstandigheden en het risico op ernstige benadeling en uitbuiting. Waar de term uitbuiting verwijst naar strafbare handelingen, betreft ernstige benadeling grote misstanden en zeer slecht werkgeverschap (Nederlandse Arbeidsinspectie, 2023).

Theorie

Kwetsbaarheid en het risico op uitbuiting ontstaan omdat de arbeidsmarkt meestal ongelijk is, zoals beschreven in de duale arbeidsmarkttheorie. De duale arbeidsmarkttheorie onderscheidt twee segmenten op de arbeidsmarkt (Piore, 1979). Tussen deze twee segmenten heerst beperkte mobiliteit. De *primaire* arbeidsmarkt wordt gekenmerkt door stabiele banen met goede arbeidsvoorwaarden, relatief hoge lonen, doorgroeimogelijkheden en vaak vakbondsinvloed. Banen in dat segment vereisen vaak specifieke vaardigheden en langdurige investering in *human capital* door de werknemers en werkgevers. De *secundaire* arbeidsmarkt wordt gekenmerkt door onzekere en tijdelijke banen, relatief lage lonen, minder goede arbeidsomstandigheden en een gebrek aan ontwikkelingsmogelijkheden. Werk in dit segment leidt in het algemeen niet tot uitbuiting, maar de zwakke arbeidsmarktpositie vergroot wel het risico daarop.

Tekorten aan beschikbaar personeel ontstaan doorgaans voor banen op de secundaire arbeidsmarkt, terwijl veel migranten bereid zijn om in deze banen te werken. Ingezetenen mijden deze banen vaak, mede omdat zij toegang hebben tot betere alternatieven. Tegelijkertijd is er een groot aanbod aan buitenlandse werkenden die wel bereid zijn om deze banen te vervullen. Werkgevers hebben hierdoor weinig prikkels om lonen te verhogen of arbeidsomstandigheden te verbeteren. Vooral migranten met weinig specifieke vaardigheden worden vaak naar deze posities getrokken (Ruhs & Martin, 2008). Ook is de bereidheid meestal groter bij migranten met een tijdelijk verblijf (Görlach, 2022). Daarbij speelt mee dat de omstandigheden en beloning in het herkomstland vaak slechter zijn, wat het loon dat iemand bereid is te accepteren, drukt (Piore, 1979). Doordat de doorgroeimogelijkheden beperkt zijn, blijven veel migranten langdurig in dit segment actief.

Migranten aan de onderkant van de arbeidsmarkt hebben doorgaans minder mogelijkheden om hun belangen te (laten) vertegenwoordigen. Migranten op de secundaire arbeidsmarkt beschikken vaak over beperkte organisatiekracht, bijvoorbeeld via vakbonden of professionele netwerken. Hierdoor hebben zij weinig invloed op wet- en regelgeving en de handhaving daarvan. Daarnaast zijn veel migranten onvoldoende bekend met regels en rechten en hebben zij minder toegang tot rechtsmiddelen, vooral door taalbarrières en beperkte institutionele kennis. Dit beperkt hun vermogen om zich te verweren tegen slechte behandeling of misstanden. Tot slot bestaat er vaak een afhankelijkheidsrelatie met de werkgever, bijvoorbeeld als het gaat om huisvesting of verblijfsstatus. Deze factoren belemmeren niet alleen de verbetering van arbeidsomstandigheden, maar vergroten ook het risico op ernstige benadeling en uitbuiting.

¹¹ Zo wijst de Arbeidsinspectie bijvoorbeeld op te zware werkomstandigheden bij pakketdiensten (NOS, 2024b) en een hogere kans op (dodelijke) ongelukken voor arbeidsmigranten in de bouw (NOS, 2024a).

Empirisch bewijs

Er zijn verschillende factoren die de toegang van arbeidsmigranten tot de primaire arbeidsmarkt belemmeren.

In deze sectie bespreken we deze factoren, waaronder taalbarrières, niet-erkende diploma's en discriminatie, en kijken we naar empirisch bewijs voor de relatie met de arbeidsmarktpositie van migranten. Naast deze factoren speelt ook wet- en regelgeving een rol voor de positie van migranten en risico's op uitbuiting. Zo zijn migranten soms afhankelijk van werkgevers voor het behoud van hun verblijfsstatus, hun woning of hun toegang tot zorg. Dit creëert een asymmetrische machtsrelatie, waarbij werknemers hun rechten niet durven op te eisen (Ruhs, 2006). Deze aspecten belichten we in de volgende sectie, als we de Nederlandse context beschrijven.

Taalbarrières en culturele verschillen kunnen migranten isoleren en hun integratie op de arbeidsmarkt verzwakken. Zo laten Chiswick en Miller (2003) zien dat in Canada taalvaardigheid, specifiek het beheersen van de officiële landstalen Engels en Frans, een cruciale rol speelt in de economische integratie van migranten op de arbeidsmarkt. Dustmann en Fabbri (2003) kijken naar taalbarrières en culturele verschillen van migranten in het Verenigd Koninkrijk. Hun onderzoek laat zien dat het beheersen van de lokale taal de baankansen verhoogt en inkomensverschillen met de bevolking zonder migratieachtergrond kan verkleinen. Een samenhang tussen taalbeheersing en het hebben van betaald werk wordt ook voor Nederland gedocumenteerd (De Vries & Lautenbach, 2023).

Buitenlandse opleidingen en diploma's worden deels niet erkend of geven minder duidelijk de kwalificaties en vaardigheden weer dan in het land van herkomst. Dit belemmert de toegang tot banen en functies waarin bepaalde kwalificaties en vaardigheden vereist zijn. Nikolov et al. (2021) laten voor Duitsland zien dat zowel asielmigranten als arbeidsmigranten vaak onder hun opleidingsniveau werken. Dit fenomeen staat ook bekend onder de term *skill downgrading*. Taalbarrières en een gebrek aan kennis over de lokale arbeidsmarkt dragen hieraan bij. Dustmann et al. (2013) documenteren *skill downgrading* in het Verenigd Koninkrijk, waar zowel recente migranten als ook eerder gearriveerde migranten vaker in lagere beroepsklassen werken vergeleken met de bevolking zonder migratieachtergrond binnen dezelfde opleidingsgroep.

Tot slot kunnen discriminatie en stereotypering van migranten een barrière vormen voor toegang tot betere arbeidsomstandigheden. Discriminatie en stereotypering hebben significante gevolgen voor de kansen en prestaties van gemarginaliseerde groepen, onder wie migranten (Pager & Shepherd, 2008). Zo kunnen verschillen in voornamen bijvoorbeeld leiden tot ongelijke behandeling in sollicitaties (Bertrand & Mullainathan, 2004). Het gevolg is dat migranten en hun kinderen te maken krijgen met slechtere baankansen, lagere lonen en beperkte doorgroeimogelijkheden. Stereotypering speelt ook een rol in wervingsprocessen, als werkgevers zich richten op bepaalde migrantengroepen om veronderstelde eigenschappen, zoals een sterk arbeidsethos (Anderson & Ruhs, 2010).

De Nederlandse context

Ook op de Nederlandse arbeidsmarkt komen vormen van ernstige benadeling en uitbuiting van arbeidsmigranten voor. Verschillende instanties wijzen op de kwetsbare positie van bepaalde groepen arbeidsmigranten, met name aan de onderkant van de arbeidsmarkt. In deze sectie bespreken we de belangrijkste vormen van misstanden, de financiële prikkels die hierachter schuilgaan en welke groepen migranten het meest geraakt worden. Tot slot gaan we in op het gebrek aan informatie over specifieke groepen arbeidsmigranten, wat effectieve handhaving en ondersteuning bemoeilijkt.

Er zijn werkgevers die arbeidsmigranten onwenselijk of onwettig behandelen. Het rapport *Geen tweederangsburgers* van het Aanjaagteam Bescherming Arbeidsmigranten (2020) beschrijft deze praktijken. Zo houden sommige werkgevers hoge kosten in voor huisvesting en andere voorzieningen. Er zijn ook werkgevers die niet het volledige

loon betalen, huisvesting van ondermaatse kwaliteit bieden of de zorgverzekering niet goed regelen. Uit angst hun baan, huisvesting en toegang tot zorg te verliezen, durven arbeidsmigranten vaak geen klachten in te dienen. Daarnaast werken arbeidsmigranten deels onder slechte arbeidsomstandigheden, waaronder lange werktijden en onveilige werkplekken. Vooral onder arbeidsmigranten die vanwege hun kort verblijf alleen als niet-ingezetene staan ingeschreven, doet zich relatief vaak een arbeidsongeval voor (Nederlandse Arbeidsinspectie, 2024a).

Bedrijven kunnen via onwenselijke of onwettige constructies hun arbeidskosten verlagen. De Inspectie SZW beschrijft dergelijke constructies en de bijbehorende indicatieve kostenvoordelen (Inspectie SZW, 2021). Een kostenvoordeel is de besparing ten opzichte van de reguliere werkgeverslasten bij een loon op wml-niveau. Zo komt het voor dat werkgevers niet alle (extra) gewerkte uren uitbetalen, wat voor hen een voordeel kan opleveren van 25% tot 50%. Verplichte huur van kleine of gebrekkige woonruimte kan leiden tot een besparing van 10% tot 25% voor werkgevers. Soms proberen bedrijven de kosten voor ziekte en arbeidsongeschiktheid te reduceren, met een geschat voordeel voor hen van 5% tot 15%. Werknemers worden dan onder druk gezet om door te werken bij ziekte of arbeidsongeschiktheid. Ook worden soms de premies voor de zorgverzekering wel ingehouden op het loon, maar niet afgedragen aan de verzekeraar.

Ook gedetacheerde arbeidsmigranten in Nederland verkeren vaak in een kwetsbare positie. De Adviesraad Migratie (2024b) belicht de positie van specifiek deze groep. Gedetacheerde arbeidsmigranten werken in Nederland, maar staan formeel onder contract bij een bedrijf in een ander Europees land. Detachering leidt tot juridische en administratieve complicaties, doordat deels de Nederlandse regelgeving geldt en deels de regelgeving in het zendende land. Dit bemoeilijkt de handhaving van arbeidsrechten en zorgt ervoor dat de Nederlandse wetgeving minder effectief kan worden toegepast. In 2022 werkten er naar schatting minstens 90 dzd gedetacheerde arbeidsmigranten in Nederland. Inclusief de transportsector gaat het zelfs om ruim 360 dzd mensen, van wie ongeveer driekwart uit EU-lidstaten afkomstig is.

Buitenlandse uitzendkrachten worden vaker op staande voet ontslagen dan Nederlandse uitzendkrachten. Arbeidsmigranten zijn kwetsbaar voor onterechte ontslagen doordat ze zich hun rechten vaak niet kennen. In 2022 werden meer dan 7400 uitzendkrachten op staande voet ontslagen, onder wie 83% buitenlandse werknemers waren (Ministerie van Sociale Zaken en Werkgelegenheid, 2024). De werkgever kan via dit type ontslag geld besparen doordat de werknemer geen recht heeft op loon of transitievergoeding. Toch is ontslag op staande voet over het algemeen juridisch gezien niet toegestaan. De Nederlandse Arbeidsinspectie ontdekte dat sommige uitzendbureaus, vooral in de vleessector, misbruik maken van ontslagen op staande voet als verdienmodel (Nederlandse Arbeidsinspectie, 2024b).

Arbeidsmigranten in uitzendconstructies blijven vaak buiten beeld, vooral wanneer zij vanuit het buitenland worden gedetacheerd. Van uitzendkrachten is in de beschikbare registratiegegevens niet bekend naar welk bedrijf zij worden uitgeleend. Bij inschrijving in de Registratie Niet-Ingezetenen (RNI) is het niet verplicht om een tijdelijk verblijfsadres en contactgegevens op te geven. Dit bemoeilijkt niet alleen de handhaving op arbeidsomstandigheden, maar zorgt er ook voor dat deze groep arbeidsmigranten moeilijk te vinden is voor hulpverleningsinstanties. Voor internationaal gedetacheerde werknemers geldt geen registratieplicht. Sinds 1 maart 2020 is er wel een meldplicht, maar naar schatting wordt 40% van de gedetacheerde arbeidsmigranten buiten de transportsector niet gemeld (Panteia, 2022).

3. Macro-economische effecten

In dit hoofdstuk bespreken we welk effect arbeidsmigratie heeft op de Nederlandse economie in enge zin, dat wil zeggen: op het bbp-niveau en de bbp-groei per inwoner. Een breder welvaartsconcept behelst naast bbp ook veel andere zaken, zoals de inkomensverdeling, beschikbaarheid van sociale voorzieningen, milieukwaliteit, sociale samenhang, en effecten op het land van herkomst (of op andere landen). Sommige van die zaken komen in andere hoofdstukken aan bod, andere vallen buiten de scope van deze publicatie. Dit hoofdstuk bespreekt eerst welk effect migratie theoretisch kan hebben op het bbp en de bbp-groei van het bestemmingsland. Vervolgens vergelijken we deze theoretische inzichten met empirische bevindingen uit de economische wetenschap. Tot slot bespreken we welke aspecten van deze theorie en empirie in het bijzonder van belang zijn in de context van arbeidsmigratie naar Nederland.

Theorie

Om inzichtelijk te maken wat immigratie met het bbp doet, beginnen we met een versimpeld theoretisch kader, dat we vervolgens stapsgewijs uitbreiden. We volgen hierbij globaal het werk van Borjas (2014). Wij zullen in dit hoofdstuk beginnen met de theoretische mechanismen op de korte termijn en vervolgens ingaan op de langetermijneffecten. Het vertrekpunt is de aanname dat alle productie voortkomt uit twee productiefactoren – kapitaal en arbeid – en dat immigratie wordt gezien als een toename van de hoeveelheid arbeid.¹² Door vanuit dit vertrekpunt stapsgewijs te verfijnen naar meer realistische aannames, ontstaat een completer beeld van de effecten van arbeidsmigratie. Die aannames betreffen de arbeidsdeelname van de arbeidsmigranten, hun opleidingsniveau, de werkzaamheden die zij verrichten en hun consumptiegedrag. Dit theoretische kader kan in principe gebruikt worden voor elk type immigratie. In de praktijk zijn er belangrijke verschillen tussen arbeidsmigranten en andere migranten zoals gezins- of asielmigranten; deze bespreken wij later in dit hoofdstuk. Ook gaat het theoretische kader impliciet uit van een economie in evenwicht. Mogelijk verschilt de macro-economische impact tussen hoog- en laagconjunctuur, bijvoorbeeld wegens krapte op de arbeidsmarkt, maar voor zover wij weten is dit nog onvoldoende wetenschappelijke onderzocht.¹³

Onder de aanname dat migranten niet verschillen van inwoners met een Nederlandse achtergrond in karakteristieken als arbeidsparticipatie of persoonskenmerken als leeftijd, leidt immigratie op de korte termijn tot een daling van het bbp per hoofd van de bevolking. Het directe effect van immigratie is een toename van het arbeidsaanbod, en dus het totale bbp, maar ook van het aantal inwoners over wie dit bbp wordt verdeeld. Op de korte termijn blijft de kapitaalvoorraad echter grotendeels constant. Het totale bbp stijgt hierdoor aanvankelijk minder dan het aantal inwoners, wat tijdelijk leidt tot een lager bbp per inwoner. Op de langere termijn neemt de kapitaalvoorraad weer toe en kan de verhouding tussen kapitaal en arbeid zich herstellen, waardoor het bbp per hoofd van de bevolking op de lange termijn onveranderd blijft (Borjas, 2014; Roodenburg et al., 2003).¹⁴ Overigens is de aanname dat migranten in alle opzichten gelijk zijn aan inwoners met een Nederlandse achtergrond niet realistisch, maar deze aanname kan wel dienen als een nuttig vertrekpunt. Zo hebben arbeidsmigranten vaak een hogere arbeidsparticipatie, zowel bij aankomst als bij langer verblijf, en zijn zij vaak relatief jong en van het mannelijke geslacht.

¹² Technisch gezien is de aanname dat het Nederlandse bbp (Y) wordt gegeven door een productiefunctie $Y = f(K, L)$ met constante schaalopbrengsten, waarbij K en L respectievelijk kapitaal en arbeid zijn. Het bbp per hoofd van de bevolking is dan $Y = f(K, L) / L$, ervan uitgaande dat iedereen werkt. Immigratie wordt dan weergegeven door een vergroting van het arbeidsaanbod L .

¹³ Zie hoofdstuk 2 voor een verdere bespreking van het verband tussen arbeidsmigratie en krapte op de arbeidsmarkt.

¹⁴ De kapitaalvoorraad neemt toe doordat het hogere arbeidsaanbod leidt tot een stijging van het rendement op kapitaal. Dit hogere rendement trekt vervolgens extra kapitaal aan (vanuit het buitenland of via binnenlandse besparingen) totdat de ratio K/L is hersteld tot het niveau van vóór immigratie.

Cruciaal voor de vraag of immigratie leidt tot een hoger of lager bbp per capita, zijn de manieren waarop immigranten verschillen van ingezetenen. In de praktijk zullen migranten op uiteenlopende wijzen verschillen van de ingezetene bevolking. Zo kunnen migranten een hogere of lagere arbeidsparticipatie hebben dan ingezetenen, kunnen hun opleidingsniveau en vaardigheden verschillen, zijn ze mogelijk in andere beroepen of sectoren werkzaam en kan hun consumptiegedrag verschillen. Al deze zaken hebben invloed op het effect van immigratie op de Nederlandse economie. Wanneer arbeidsmigranten langer in Nederland verblijven kunnen deze factoren, en daarmee de uitwerking op de economie, veranderen. Bijvoorbeeld een arbeidsmigrant die langer in Nederland verblijft kan werkloos raken, waardoor de effecten negatiever uitpakken. In de theoretische literatuur wordt echter geen duidelijk onderscheid gemaakt in de effecten die samenhangen met verblijfsduur.

Er is ook sprake van een omgekeerd verband: hogere bbp-groei leidt – via de vraag naar arbeid – tot meer immigratie. Een belangrijke determinant van immigratie, en in het bijzonder van arbeidsmigratie, is de vraag naar arbeid (De Haas, 2023; Van Stiphout-Kramer et al., 2024). In tijden van hoogconjunctuur is over het algemeen de vraag naar arbeid hoger en zijn er minder binnenlandse arbeidskrachten beschikbaar. Werkgevers kunnen in deze periodes eerder geneigd zijn buitenlandse werknemers aan te trekken. Ook voor migranten zelf kan het aantrekkelijker zijn in Nederland te gaan werken en te blijven wanneer als de economie goed draait, omdat er dan meer baankansen zijn en het verwachte inkomen hoger ligt. De stand van de conjunctuur heeft zodoende een effect op immigratie. Overigens kan de stand van de conjunctuur ook van invloed zijn op de mate waarin arbeidsmigratie een effect heeft op de economie; diverse complexe verbanden spelen dus door elkaar heen.

Effecten op de korte termijn

De economische theorie voorspelt dat de komst van arbeidskrachten tot lagere lonen leidt voor binnenlandse werkenden en hogere winsten voor de eigenaren van kapitaal. Dit wordt inzichtelijk gemaakt in een model voor het zogeheten migratiesurplus; zie bijvoorbeeld Borjas (1999b) of Roodenburg et al. (2003). Met de komst van migranten wordt het arbeidsaanbod vergroot. Bij een gelijkblijvende kapitaalvoorraad drukt dit de (stijging van de) lonen en stijgt het rendement op kapitaal.¹⁵ Hierdoor verliezen binnenlandse werknemers, maar winnen kapitaaleigenaren. De winst van deze laatste groep is iets groter dan het verlies van binnenlandse werkenden, omdat de extra arbeidskrachten nu ook bijdragen aan hun winst. Hierdoor is er op macro-economisch niveau sprake van welvaartswinst, ook wel het migratiesurplus genoemd (zie ook figuur 3.1). Door dit theoretische inzicht stapsgewijs te verfijnen naar meer realistische aannames, ontstaat een completer beeld van de kortetermijneffecten van arbeidsmigratie. Die aannames betreffen de arbeidsdeelname van de arbeidsmigranten, hun opleidingsniveau, de werkzaamheden die zij verrichten en hun consumptiegedrag.

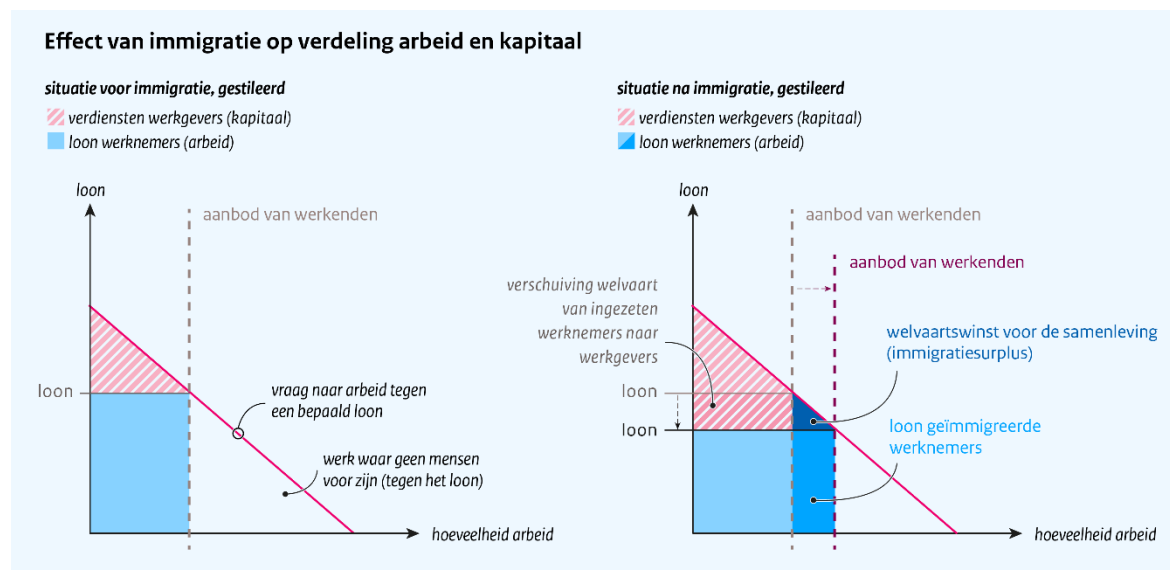
Arbeidsmigranten hebben bij aankomst een hogere arbeidsparticipatie dan de gemiddelde bevolking en dragen daarom – mits ze dezelfde werkzaamheden verrichten als ingezetenen – bij aan een hoger bbp per inwoner. Niet iedereen werkt en daarom is het aantal werkenden kleiner dan het aantal inwoners. Een arbeidsmigrant is per definitie werkzaam op het moment van aankomst in Nederland: hun arbeidsparticipatie ten tijde van immigratie is 100%. Dit betekent dat arbeidsmigratie leidt tot een grotere relatieve toename van het bbp dan van het aantal inwoners, nog steeds onder de aanname dat arbeidsmigranten op alle andere aspecten niet wezenlijk verschillen van ingezetenen. Pas na verloop van tijd zal een deel van de arbeidsmigranten werkloos of inactief worden. Hierin verschilt arbeidsmigratie fundamenteel van andere migratievormen. Asielmigranten, bijvoorbeeld, mogen bij aankomst überhaupt nog niet werken; pas een half jaar na de asielaanvraag kunnen zij betaald werk gaan zoeken.¹⁶ Arbeidsmigratie leidt vaak ook tot een toename van gezinsmigratie, doordat partners en kinderen

¹⁵ Het effect op lonen bespreken we uitgebreider in hoofdstuk 2.

¹⁶ Deze beperking geldt niet voor Oekraïense vluchtelingen, die met een bewijs van verblijf wel meteen in Nederland mogen werken. Bron: Rijksoverheid ([link](#)).

meereizen met arbeidsmigranten (Van Winden, 2024). Dit dempt het verhogende effect van arbeidsmigratie op de arbeidsparticipatie, indien de gezinsmigranten niet zelf ook de stap naar de arbeidsmarkt maken.

Figuur 3.1 Vraag, aanbod en migratiesurplus

Een tweede bepalende factor waarop een groep nieuwe migranten kan verschillen van ingezetenen is hun opleidingsniveau. Een economie draait niet alleen om arbeidsuren en fysiek kapitaal, maar ook om menselijk kapitaal. Mensen met meer opleiding en vaardigheden kunnen meer waarde toevoegen en/of meer goederen en diensten produceren. Als nieuwe migranten een gemiddeld hoger opleidingsniveau hebben dan ingezetenen, verhogen ze hiermee in beginsel het bbp per hoofd van de bevolking (al hangt dit af van wisselwerking met ingezetenen; zie de volgende alinea).¹⁷ Omgekeerd zorgt de komst van arbeidsmigranten met een lager opleidingsniveau theoretisch voor een daling van het bbp per hoofd van de bevolking. Belangrijk hiervoor is wel dat iemand ook werkzaam is op het niveau waarvoor zij/hij is opgeleid. Als hoogopgeleide migranten onder hun niveau werkzaam zijn, bijvoorbeeld door taalbarrières, discriminatie, of niet-erkenning van buitenlandse diploma's, kan dit ten koste gaan van het potentiële welvaartsverhogende effect. Van migranten wordt het opleidingsniveau niet systematisch geregistreerd, wat de empirische analyse compliceert over de relatie tussen arbeidsmigratie, het opleidingsniveau en de economische impact.¹⁸ Vaak wordt het loon gebruikt als maatstaf voor opleidingsniveau, maar dat lost het meetprobleem niet geheel op: een migrant met een hoog opleidingsniveau kan laagbetaald werk verrichten.

Ten derde verschillen nieuwe migranten van ingezetenen in het type werkzaamheden dat zij verrichten, waarbij immigratie vooral bijdraagt aan de economie wanneer migranten werkzaamheden verrichten die complementair zijn aan die van ingezetenen. Het arbeidsaanbod van zowel ingezetenen als migranten kan als twee verschillende *inputs* in het productieproces worden gezien. De vraag is in hoeverre deze inputs als zogeheten 'substituten' of 'complementen' kunnen worden beschouwd. Bij substituten kan de ene input de andere vervangen, terwijl bij complementen de inzet van de ene input de productiviteit van de andere input ten goede komt. In deze context betekent complementariteit dat de inzet van arbeidsmigranten de productiviteit van ingezetenen zou

¹⁷ Voor een nadere onderbouwing hiervan, zie Dolado et al. (1994).

¹⁸ Wel is er veel onderzoek naar het opleidingsniveau van specifieke groepen immigranten en wordt opleidingsniveau vaak wel in enquêtes onder steekproeven van migranten meegenomen. Zie bijvoorbeeld onderzoek van het (Dagevos et al., 2020) of het Kenniscentrum Arbeidsmigranten (Cremers & van den Tillaart, 2022).

verhogen. Dit geldt bijvoorbeeld als het werk van laagbetaalde migranten het werk van ingezetenen ondersteunt, die daardoor meer productief werk kunnen doen (Ottaviano & Peri, 2012). Laagproductieve migratie leidt dus niet automatisch tot lagere arbeidsproductiviteit op macro-economisch niveau. Borjas (1995) stelt zelfs dat het optimaliseren van migratiesurplus wordt bereikt wanneer migranten een qua opleidingsniveau zo veel mogelijk afwijken van ingezetenen.

Tot slot hangt de macro-economische impact van immigratie op de korte termijn af van het consumptiegedrag van migranten, en in het bijzonder van de mate waarin zij geld terugsturen of meenemen naar hun herkomstland. Migranten zijn niet alleen werknemers, maar ook consumenten en inwoners in algemene zin. Vanuit hun rol als consument dragen migranten daarom niet alleen bij aan de totale productie van goederen en diensten, maar ook aan de vraag daarnaar. In hoeverre deze extra productie en extra vraag tegen elkaar opwegen hangt af van het consumptiegedrag van migranten. Als migranten een kleiner deel van hun inkomen in Nederland besteden dan ingezetenen, is hun bijdrage aan de productie groter dan die aan de consumptie (Lim & Khun, 2022). Dit is bijvoorbeeld het geval wanneer migranten een wezenlijk deel van hun inkomen terugsturen naar hun land van herkomst in de vorm van zogeheten *remittances* (Bodvarsson & van den Berg, 2013), maar ook wanneer zij tijdens hun verblijf in Nederland sparen en dit spaargeld vervolgens meenemen op het moment dat zij terugkeren naar het land van herkomst.

Effecten op de lange termijn

Als immigratie bijdraagt aan innovatie, verhoogt zij mogelijk niet alleen het bbp-niveau, maar ook de bbp-groei. Migranten brengen soms unieke kennis en vaardigheden met zich mee. Kennis en vaardigheden vormen een belangrijke input in zogeheten endogene-groei modellen: macro-economische modellen die proberen te verklaren waar economische groei door komt (Lucas, 1988; Romer, 1990). In de eerste plaats kunnen arbeidsmigrant bijdragen aan innovatieve ontwikkelingen, waardoor de productiviteit in een land stijgt. Dit vergroot de bbp-groei. Daarnaast spelen in veel van deze modellen *spillovers* een rol: als één persoon zijn/haar kennis vergroot, worden zowel persoon A als persoon B hier productiever van (vanwege kennisdeling). Hierdoor kan economische groei blijvend hoger kan uitpakken. In de context van migratie is deze theorie vooral van belang bij kennismigrant of andere migranten die unieke kennis of vaardigheden met zich meebrengen (McDonald & Worswick, 2015).

De bijdrage van innovatie aan de bbp-groei kan echter worden gedempt wanneer laagbetaalde migratie de prikkel tot innovatie wegneemt. De studie van Acemoglu en Restrepo (2018) presenteert een model waarin automatisering arbeid vervangt, zowel voor arbeid met hoge of lage vaardigheden. Het is mogelijk dat de prikkel tot innovatie of automatisering wordt verhinderd door het ruimschoots voorhanden zijn van laagbetaalde arbeidskrachten, onder wie veelal arbeidsmigrant. Enerzijds kan laagbetaald werk vooral handmatige diensten bevatten, die niet goed te automatiseren zijn: denk bijvoorbeeld aan kappersdiensten (Mandelman & Zlate, 2022). Anderzijds kan laagbetaalde migratie de lonen laag houden, waardoor bedrijven minder prikkels hebben om te investeren en/of te automatiseren; automatisering zou dan namelijk niet leiden tot grotere opbrengsten tegen lagere kosten (Mann & Pozzoli, 2022). Dit effect kan de bbp-groei dempen, ten opzichte van de situatie waarin wel innoverende investeringen worden uitgevoerd, omdat er dan minder productiviteitsverhogende investeringen worden gedaan.

Het is op voorhand niet duidelijk wat het effect is van arbeidsmigratie op de productiviteit. Vanuit de theorie is zowel een negatief als een positief effect mogelijk. Zoals hierboven beschreven kunnen arbeidsmigrant innovatie stimuleren, vooral wanneer er sprake is van migranten die relevante kennis en vaardigheden met zich meebrengen. De komst van arbeidsmigrant kan de innovatie ook remmen, indien de lage loonkosten de prikkel weghalen tot innovatie en dus tot productiviteitsgroei. Maar ook van laaggeschoolde arbeidsmigratie is het effect op de productiviteit niet op voorhand negatief. Als de arbeid van deze groep complementair is aan die van ingezetenen –

met andere woorden, als het werk van arbeidsmigranten, ingezetenen in staat stelt om door te groeien naar meer productief werk, of de prikkel daartoe vergroot – dan kan laaggeschoolde arbeidsmigratie macro-economisch alsnog positief uitpakken (Mandelman & Zlate, 2022; Ottaviano & Peri, 2012). De mate waarin arbeidsmigratie de productiviteit raakt, hangt dus af van de kennis en vaardigheden van migranten, de mate waarin hun komst de prikkel tot innovatie beïnvloedt, en de mate waarin ze complementair werk verrichten.

Op lange termijn passen zowel arbeidsmigranten zelf als de Nederlandse economie zich aan, waardoor het uiteindelijke macro-economische effect beperkt is. Hier spelen diverse mechanismes een rol. Ten eerste kan de mate waarin immigranten onder hun opleidingsniveau werken met de tijd afnemen; doordat bijvoorbeeld de taalbeheersing verbetert of doordat er aanvullende opleidingen worden gevolgd neemt het menselijk kapitaal toe (Chiswick & Miller, 2003; Ehrlich & Kim, 2015). Ten tweede zal, anderzijds, op de lange termijn de arbeidsparticipatie onder permanent gevestigde arbeidsmigranten dalen, bijvoorbeeld vanwege ontslag of ziekte. Ten derde zullen na verloop van tijd ook gezinsleden van arbeidsmigranten zich in Nederland vestigen. Alhoewel de arbeidsparticipatie van gezinsmigranten aanvankelijk vrij laag ligt, zullen velen van hen op termijn ook de stap naar de arbeidsmarkt maken. Ten vierde zal, zoals hiervoor beschreven, de kapitaalvoorraad zich aanpassen naar de grotere beroepsbevolking. Dit doet het drukkende kortetermijneffect op het bbp per capita teniet. Hoe sterk de kapitaalvoorraad precies aantrekt is niet evident. Als arbeidsmigratie de samenstelling van de beroepsbevolking verandert – bijvoorbeeld, de relatieve hoeveelheid laaggeschoolde arbeidskrachten neemt toe – en als kapitaal sterker complementair is met sommigen typen arbeid dan anderen, kan het zijn dat de ratio K/L permanent lager (of juist hoger) uitkomt dan voorheen. Tot slot is er het genoemde langetermijneffect van arbeidsmigratie op productiviteit en innovatie, waarbij niet op voorhand eenduidig is of dit effect positief of negatief is.

Het effect van immigratie op het bbp-niveau is mogelijk minder positief / meer negatief dan het eenvoudige model stelt, als rekening wordt gehouden met de rol van ruimtegebruik. Tot nog toe gingen we uit van twee productiefactoren: kapitaal en arbeid. Hier kan een derde productiefactor aan worden toegevoegd, namelijk ‘natuur’: hierbij gaat het om landoppervlak en/of natuurlijke hulpbronnen. Deze productiefactor wordt in economische theorie vaak buiten beschouwing gelaten, maar is in de context van bevolkingsgroei mogelijk wel van belang. Het meenemen van de productiefactor natuur kan betekenen dat ook op de lange termijn het effect van immigratie op het bbp per inwoner negatief is (Hartog, 2023).¹⁹ Dit is omdat kapitaal zich op lange termijn aanpast, maar natuur vermoedelijk niet, of niet volledig. In deze studie beschouwen wij natuurlijk kapitaal vanuit de hoeveelheid beschikbare ruimte, bijvoorbeeld voor bedrijvigheid en voor de woningmarkt. De hoeveelheid beschikbaar grondoppervlakte is immers niet variabel.²⁰ Het is niet evident in hoeverre de productiefactor ‘natuur’ als vast of variabel moet worden beschouwd. Enerzijds is er in beginsel voldoende ruimte om extra woningen en productielocaties te plaatsen, als andere vormen van ruimtegebruik (zoals natuur of landbouw) hiervoor wijken. Anderzijds is dit in een relatief dichtbevolkt land als Nederland waarschijnlijk moeilijker dan in een land als de Verenigde Staten.

Empirisch bewijs

Er is relatief weinig internationaal empirisch onderzoek gedaan naar de macro-economische impact van verschillende vormen van immigratie. Het meeste onderzoek dat op het vlak van de economische impact van immigratie wordt verricht, concentreert zich op drie onderwerpen: verdringing op de arbeidsmarkt, de effecten van

¹⁹ Technisch gezien betekent dit dat de productiefunctie $Y(\cdot)$ wordt uitgebreid met een derde argument, natuur (N). Als deze volledig inflexibel is, dan wordt dit weergegeven als $Y = f(K, L, \bar{N})$.

²⁰ Een dergelijk argument zou ook kunnen worden gemaakt voor een economie die sterk afhankelijk is van delfstoffenwinning. Zo is het onwaarschijnlijk dat een verdubbeling van de bevolking van Noorwegen zou leiden tot een verdubbeling van het Noorse bbp, omdat dit bbp in sterke mate wordt bepaald door de hoeveelheid fossiele brandstoffen die gewonnen wordt.

immigratie voor de schatkist, en de mate waarin migranten integreren op de arbeidsmarkt. Deze thema's komen later in deze publicatie aan bod. Deze paragraaf bespreekt inzichten die de, meer beperkte, macro-economische internationale literatuur biedt over de gevolgen van (arbeids)migratie op het bbp van het bestemmingsland.²¹ Specifiek voor Nederland is naar dit vraagstuk geen onderzoek gedaan: de meeste studies hebben betrekking op de Verenigde Staten of het Verenigd Koninkrijk, of kijken naar een grote groep landen. Een verdere complicatie is dat de meeste studies zich niet richten op arbeidsmigratie, maar migratie in zijn algemeenheid, of dat er alleen naar kennismigranten wordt gekeken.

Onderzoek voor de Verenigde Staten vindt soms geen effect, en soms een positief effect, van immigratie op het bbp per hoofd van de bevolking. In dit type onderzoek wordt per Amerikaanse staat de economische groei gerelateerd aan migratie, of het migratiesaldo, in dezelfde tijdsperiodes. De studies van Kane en Rutledge (2018) en van Borjas (2019) vinden weliswaar dat immigratie leidt tot een hoger bbp, maar zien geen significant effect op het bbp per hoofd van de bevolking. Onderzoek van Peri (2012) daarentegen vindt bewijs dat immigratie bijdraagt aan een hogere groei van de zogeheten totalefactorproductiviteit (TFP), een gangbare maatstaf voor productiviteit. Peri interpreteert dit als bewijs dat immigratie bijdraagt aan specialisatie van werkzaamheden, en daarmee productiviteit, en dat de komst van migratie het gebruik van technologieën waar minder kennis voor nodig is stimuleert. Als immigratie bijdraagt aan groei van de TFP dan volgt logischerwijs dat dat ook geldt voor de groei van het bbp per inwoner. Verschillen tussen deze onderzoeken liggen voornamelijk in het gebruik van andere data en methodiek, maar ook in een verschil tussen de korte en lange termijn.

Onderzoek voor groepen van landen vindt over het algemeen positieve effecten van immigratie op het bbp per capita, al is de samenstelling van de groep migranten bepalend voor de macro-economische impact. d'Albis et al. (2019) onderzoeken het verband tussen immigratie, bbp per capita en het overheidssaldo, voor OESO-landen tussen 1980 en 2015. Ze gebruiken hiervoor een zogeheten *structural-VAR*-model.²² Ook Dolado et al. (1994) vinden, voor een panel van landen, bewijs dat immigratie leidt tot hogere bbp-per-capita-groei.²³ De reden voor het positieve verband schrijft het onderzoek toe aan respectievelijk de leeftijd en de hoge arbeidsparticipatie van migranten (d'Albis et al., 2019) en de hoeveelheid menselijk kapitaal die migranten met zich meebrengen (Dolado et al., 1994). In de empirische literatuur is er echter geen onderscheid gemaakt in de economische effecten naar verblijfsduur, hoewel dit in de praktijk wel degelijk een gevolg kan hebben.

Een meer omvangrijke literatuur richt zich specifiek op hoogopgeleide arbeidsmigratie, en vindt doorgaans sterk positieve effecten op de economische groei. Veel studies op dit vlak richten zich op beleidswijzigingen op het vlak van kennismigratie, en onderzoeken wat deze hebben betekend voor innovatie en productiviteit. Zo tonen Peri et al. (2015) dat verruiming van het aantal visa voor zogeheten *STEM-workers* (kennismigranten met een opleiding in techniek of bètawetenschappen) in de Verenigde Staten leidden tot aanzienlijke productiviteitsgroei. Beerli et al. (2021) vinden een soortgelijk positief effect van het openstellen van Zwitserland voor grenswerkers, waarbij het vooral om hooggeschoold personeel ging. Kerr en Lincoln (2010) vinden voor de Verenigde Staten dat een groter aantal kennismigranten gepaard is gegaan met een toename in het aantal patenten, vooral door Indiase en Chinese kennismigranten. Hunt en Gauthier-Loiselle (2008) vinden dat er ook positieve spillovers zijn naar de lokale bevolking, waarbij het aantal patenten toeneemt onder de lokale bevolking nadat er meer afgestuurde immigranten in de Verenigde Staten waren. Ook Bosetti et al (2015) onderschrijven deze positieve relatie tussen kennismigranten en innovatie, en laten daarnaast zien dat beleid gericht op het aantrekken van meer kennismigranten de competitiekracht van Europa in innovatie bevordert.

²¹ Borjas (2019, p. 3): "In fact, few academic studies document the direct link between immigration and growth."

²² Een *structural-VAR* model is een systeem van vergelijkingen, waarbij variabelen effect op elkaar hebben. Vergelijkbaar onderzoek van dezelfde auteurs komt tot de conclusie dat een dergelijk positief macro-economisch effect ook geldt voor specifiek asielmigratie (d'Albis et al., 2018).

²³ Deze studies maken geen onderscheid naar de landen binnen de groepen.

Empirisch onderzoek naar de impact van laaggeschoolde immigratie vindt bewijs voor zowel positieve als negatieve macro-economische effecten, waardoor het netto-effect niet eenduidig is. De voorgaande sub-paragraaf bespreekt hoe de komst van laaggeschoolde (arbeids)migranten zowel negatieve als positieve effecten kan hebben op de bbp-groei. Enerzijds biedt de komst van laaggeschoolde migranten, vanwege complementariteiten, ingezetenen de kans en een prikkel om door te groeien naar hoger-productief werk. Empirisch blijkt dit bijvoorbeeld uit onderzoek van Peri en Sparber (2009) naar de VS: de komst van laaggeschoolde migranten leidde hier tot specialisatie, waarbij ingezetenen zich meer richtten op werk dat communicatieve en cognitieve vaardigheden vereist. Ook voor Denemarken vinden Foged en Peri (2016) bewijs dat de komst van laaggeschoolde migranten, ingezetenen ertoe aanzette om over te stappen naar hoogwaardiger werk.²⁴ Anderzijds leidt zoals gezegd het aanbod van goedkope arbeid mogelijk tot een verminderde prikkel tot innovatie. Dit effect is bijvoorbeeld aangetoond voor Duitsland (Danzer et al., 2024) en (voor binnenlandse migratie) voor China (Chen et al., 2020). Voor Italië komen Brunello et al. (2020) tot de conclusie dat laaggeschoolde immigratie per saldo weinig effect heeft gehad op productiviteit, maar dat er wel aanzienlijke verschillen zijn tussen bedrijven: sommigen hebben er baat bij, anderen ondervinden er juist hinder van.

Geconcludeerd kan worden dat de komst van hooggeschoolde immigranten in de regel leidt tot meer economische groei; voor lager gekwalificeerd werk is het bewijs niet eenduidig. Zowel theoretisch als empirisch is er inmiddels ruim bewijs dat migranten met veel opleiding en/of specifieke vaardigheden bijdragen aan de bbp-groei. Weliswaar zijn dit geen studies naar Nederland specifiek. Voor lager geschoolde immigratie kan theoretisch zowel worden beargumenteerd dat deze leidt tot hogere economische groei – dankzij complementariteit met ingezetenen – of juist tot lagere – vanwege bijvoorbeeld de verminderde prikkel tot innovatie door een groter aanbod van goedkope arbeidskrachten. Empirisch is er helaas nog onvoldoende onderzoek naar gedaan naar de mate waarin er sprake is van complementariteit in de werkzaamheden van migranten, en onder welke voorwaarden dit de productiviteit in een land positief of juist negatief beïnvloedt.

De Nederlandse context

In hoeverre kunnen de bevindingen uit de theorie en vanuit andere landen naar de Nederlandse casus omtrent arbeidsmigratie worden doorgetrokken? Zoals gezegd is veel empirisch onderzoek vooral gericht op de Verenigde Staten of op een brede groep landen, en economische theorie abstraheert veelal van zaken die specifiek op één land zijn toegespitst. Daarnaast richt het meeste onderzoek zich niet op arbeidsmigratie, maar migratie in zijn algemeenheid. In hoeverre kunnen we deze inzichten vertalen naar de Nederlandse context? Hard empirisch bewijs ontbreekt voor het macro-economische effect van arbeidsmigratie in Nederland. Maar we weten wel veel over arbeidsmigratie naar Nederland. In deze paragraaf bespreken we daarom wat er op basis van beschrijvende data te zeggen is, en wat niet.

De vraagkant van de Nederlandse economie speelt een cruciale rol in de komst van arbeidsmigranten, omdat de behoefte aan arbeid in specifieke sectoren bepaalt waar en wanneer migranten nodig zijn. Wanneer er in Nederland veel vraag is naar arbeid in bijvoorbeeld de landbouw, bouw of zorg, trekt dat arbeidsmigranten aan die deze tekorten kunnen opvullen. Deze dynamiek beïnvloedt ook de sectorstructuur van een land: sectoren met een hoge vraag naar arbeid en een relatief lage automatiseringsgraad groeien sneller wanneer er voldoende arbeidskrachten beschikbaar zijn, waaronder migranten. In hoofdstuk 2, de effecten van arbeidsmigratie op tekorten, wordt aandacht besteed aan de sectoren waarin arbeidsmigranten in Nederland werkzaam zijn: dit zijn met name de landbouw en uitzendsector (en via de uitzendsector weer in andere sectoren). De economische vraag draagt niet

²⁴ In het geval van de Deense casus kijken Foged en Peri (2016) overigens niet naar arbeidsmigranten maar naar asielmigranten.

alleen bij aan migratie, maar ook aan de verdeling en groei van sectoren binnen de nationale economie. De relatie tussen de sectorstructuur, arbeidsvraag en arbeidsmigratie laat zich echter moeilijk kwantificeren, omdat er sprake is van zogenoemde endogeniteit: deze factoren beïnvloeden elkaar op hetzelfde moment.

Nederland is een relatief dichtbevolkt land, maar of dit betekent dat arbeidsmigratie per saldo negatiever doorwerkt op de Nederlandse economie hangt vooral af van het type werk dat arbeidsmigranten verrichten. Met 526 inwoners per vierkante kilometer heeft Nederland (na Malta) de op-één-na-hoogste bevolkingsdichtheid binnen de EU. Zoals eerder genoemd is het effect van arbeidsmigratie op het bbp per hoofd van de bevolking mogelijk negatiever, wanneer rekening wordt gehouden met de rol van ‘natuur’ als *input*. Dit hangt echter af van de mate waarin het werk dat arbeidsmigranten verrichten ook steunt op het gebruik van deze input, alsook de woonbehoefte die hierbij komt kijken (zie ook hoofdstuk 5). Als arbeidsmigranten grotendeels werkzaam zouden worden in sectoren die veel gebruik van ruimte vergen, of veel ruimtelijke externaliteiten met zich zouden meebrengen (denk aan vervuiling of logistieke druk), dan zou dit betekenen dat arbeidsmigratie aanzienlijke economische kosten met zich meebrengt. Als wordt gekeken naar het aantal migranten dat per sector werkzaam is, dan zijn na de sector verhuur en overige zakelijke dienstverlening de sectoren industrie, handel en horeca het grootste.²⁵ Op het eerste gezicht lijken dit niet direct sectoren die bovengemiddeld veel gebruikmaken van schaarse ruimte, behalve de industrie. Tegelijkertijd is het moeilijk om hier stellige conclusies over te trekken; dit zou een meer gedetailleerde analyse vergen van de activiteiten die arbeidsmigranten in deze sectoren uitvoeren en in hoeverre deze activiteiten afhankelijk zijn van de input van ‘natuur’.

In hoeverre arbeidsmigranten werk doen dat complementair is aan dat van ingezetenen, is niet goed te meten. Zoals gezegd draagt arbeidsmigratie meer bij aan de Nederlandse economie als arbeidsmigranten werk doen dat complementair is aan werk van ingezetenen. Dit concept is echter zeer moeilijk te operationaliseren. Het is namelijk afhankelijk van de mate waarin ingezetenen het werk niet kunnen of willen doen (zie ook hoofdstuk 2). En dit is lastig of niet te meten voor alle verschillende beroepen in Nederland. Eén groep arbeidsmigranten van wie sowieso gesteld zou kunnen worden dat ze complementair werk doen, zijn niet-EU-arbeidsmigranten die niet onder de kennismigrantenregeling vallen, maar die op andere gronden aanspraak maken op een werkvergunning via de Wet Arbeid Vreemdelingen (WAV). Voor het verkrijgen van een werkvergunning voor deze groep, moet de werkgever namelijk stellen dat er geen geschikte kandidaat voor de vacature is binnen Nederland of elders in de EU, dus van directe substitutie is in dat geval sowieso geen sprake.²⁶ Figuur 3.2 (links) toont dat het aantal arbeidsmigranten binnen deze groep van buiten de EU al jaren relatief beperkt is tot enkele duizenden. Je kunt echter niet te stellen dat alleen deze groep migranten complementair werk verricht: mogelijk zouden ook veel kennismigranten en EU-arbeidsmigranten onder deze regeling naar Nederland gekomen zijn, als ze niet al via respectievelijk de kennismigrantenregeling en het vrije verkeer van personen waren geïmmigreerd.

De inzet van arbeidsmigranten in sectoren hangt samen met de productiviteit, al is de causaliteit noch het totale effect niet duidelijk. Enerzijds heeft arbeidsmigratie een impact op de productiviteit via de toegevoegde waarde van de werkzaamheden die arbeidsmigranten verrichten en het loon dat zij daarvoor ontvangen, maar ook door de impact op de prikkel tot innovatie en de mate waarin complementariteit in werkzaamheden optreedt. Anderzijds kan de productiviteit in een sector juist aanleiding zijn om een bepaalde vraag naar arbeidsmigranten te hebben. Bijvoorbeeld hoogproductieve technologische sectoren hebben een grotere vraag naar hooggeschoolde vakkrachten. Zowel de causaliteit tussen arbeidsmigratie en productiviteit als het totale effect op de Nederlandse economie zijn niet duidelijk. Daarnaast is niet duidelijk in hoeverre economische activiteit in bepaalde sectoren vooral overleeft door de inzet van arbeidsmigranten. Indien de arbeid wel complementair is maar komt doordat

²⁵ Bron: CBS Migrantenmonitor 2023 ([link](#)).

²⁶ Bron: Rijksoverheid ([link](#)).

ingezetenen het werk niet willen verrichten, is het de vraag of de werkzaamheden in deze sectoren in Nederland moeten worden uitgevoerd. De schaarste aan productiefactoren arbeid, kapitaal en ruimte vraagt hier om keuzes van beleid.

Arbeidsmigratie naar Nederland is vaak tijdelijk van aard, waardoor de macro-economische impact mogelijk anders is dan die van permanente arbeidsmigratie. Terwijl de internationale literatuur zich doorgaans vooral richt op (de effecten van) permanente immigratie, blijven veel arbeidsmigranten in Nederland relatief kort. Van alle EU-arbeidsmigranten en kennismigranten is na vijf jaar ca. twee derde weer vertrokken (Van Gaalen et al., 2025). Daarbovenop komen nog arbeidsmigranten die slechts kort in Nederland verblijven en zich daarom niet inschrijven als inwoner in de Basisregistratie Personen (BRP). Het gaat hierbij in de praktijk vooral om seizoenarbeiders, en dit is een flinke groep: eind 2022 waren er 240.660 EU-burgers als niet-ingezetenen werkzaam in Nederland.²⁷ Alhoewel tijdelijke arbeidsmigranten een andere impact zullen hebben op de macro-economie, is niet op voorhand duidelijk of deze positiever of juist negatiever moet worden ingeschat. Enerzijds geldt juist voor tijdelijke arbeidsmigranten dat hun arbeidsparticipatie hoog is. Ook brengen zij minder vaak een gezin mee. Macro-economisch gezien maakt dit hun bijdrage positiever. Anderzijds zullen er voor tijdelijke migranten minder mogelijkheden en prikkels zijn om te investeren in menselijk kapitaal, wat hun economische bijdrage weer vermindert. Sowieso komt er bij de vraag of tijdelijke of permanente arbeidsmigratie beter is voor de Nederlandse welvaart in brede zin, ook tal van andere overwegingen kijken, zoals effecten op sociale cohesie (Adviesraad Migratie, 2024a).

De arbeidsparticipatie van arbeidsmigranten ligt ook in Nederland aanzienlijk hoger dan die van ingezetenen, en aanzienlijk lager voor gezinsmigranten. In 2022 was de arbeidsparticipatie onder EU- en niet-EU-arbeidsmigranten die tussen 1999 en 2023 naar Nederland zijn geëmigreerd rond de 85%,²⁸ terwijl dit voor de Nederlandse bevolking tussen de 15 en 75 jaar rond de 73% was (zowel in 2024 als in 2022). Dat de arbeidsparticipatie onder arbeidsmigranten substantieel hoger ligt dan onder ingezetenen is niet verrassend: elke arbeidsmigrant werkt per definitie op het moment dat hij/zij in Nederland aankomt, terwijl onder ingezetenen ook veel kinderen, ouderen en inactieven zitten. Puur kijkend naar hun arbeidsparticipatie, leveren arbeidsmigranten dus een positieve bijdrage aan de Nederlandse economie; ook ten opzichte van ingezetenen is de bijdrage aan de economie aanvankelijk groter. Voor gezinsmigranten is dit beeld omgekeerd. Voor niet-EU-gezinsmigranten meegekomen met arbeidsmigranten bedroeg in 2022 de arbeidsparticipatie rond de 35%. Voor EU-gezinsmigranten behorende bij arbeidsmigranten was dit percentage 56%. Op de lange termijn kunnen patronen in de arbeidsparticipatie sterk veranderen, waarbij ook onder arbeidsmigranten op den duur de arbeidsparticipatie aanzienlijk kan afnemen. Dit was bijvoorbeeld het geval met de gastarbeiders uit de jaren zestig en zeventig, die veelal werkzaam waren in industrieën die op de lange duur niet levensvatbaar bleken. Toen die industrieën krompen of verdwenen en de Nederlandse economie zich ontwikkelde richting meer diensten, resulteerde voor veel werknemers uit de industrieën, onder wie veel gastarbeiders, massale werkloosheid en instroom in arbeidsongeschiktheidsregelingen (zie Van Stiphout-Kramer et al., 2024). Daarentegen kan juist voor gezinsmigranten gelden dat zij aanvankelijk een lagere arbeidsparticipatie hebben, maar de stap op een later moment naar de arbeidsmarkt maken.

Op basis van hun inkomensniveau lijken er relatief veel hoogopgeleide arbeidsmigranten te zijn, een aanzienlijk groep laagopgeleiden, en is de groep daartussenin wat kleiner. Zoals gezegd is de opleiding die een

²⁷ Bron: CBS Migrantenmonitor 2023 ([link](#)).

²⁸ In deze periode kan de arbeidsmarktpositie van arbeidsmigranten veranderen. Er kan bijvoorbeeld (tijdelijke) werkloosheid zijn, vanwege ziekte of arbeidsongeschiktheid. Over tijd kan daardoor de arbeidsmigrant werkloos blijven, of toch weer de arbeidsmarkt betreden. 2022 is een peilmoment waarop wordt gemeten wat de arbeidsparticipatie betreft. Over tijd is dit percentage echter vrij stabiel. Dit gaat over geregistreerde arbeidsmigranten bij de gemeente, niet geregistreerde arbeidsmigranten zitten dus niet in deze statistieken. Bron: CBS Dashboard Migratiemotieven ([link](#)), CBS Integratie en samenleven 2024 ([link](#)), CBS StatLine ([link](#)) en ESB "Migranten verschillen sterk qua arbeidsparticipatie" ([link](#)) voor arbeidsparticipatie onder migranten. Recentere data dan 2022 is niet beschikbaar. Voor de hele Nederlandse bevolking komt de data van CBS StatLine ([link](#)).

migrant in het buitenland heeft genoten in veel gevallen niet bekend. Daarbovenop komt dat niet alle buitenlandse opleidingen erkend worden, en dat sommigen onder hun opleidingsniveau zullen werken. Om toch iets te kunnen zeggen over de mate waarin arbeidsmigranten hoog-/laagopgeleid werk verrichten, kijken we naar hun inkomen. Figuur 3.2 (rechts) toont de verdeling over de inkomenskwintielen van geregistreerde arbeidsmigranten,²⁹ zowel voor Europese als niet-Europese migranten, ten opzichte van de hele bevolking.³⁰ Hierbij dient te worden opgemerkt dat voor beide groepen van ruim 20% het inkomen onbekend is. Uit de figuur blijkt dat niet-EU-arbeidsmigranten in sterke mate een hoger inkomen hebben: ongeveer 29% van de niet-EU-arbeidsmigranten valt in de top 20% van de totale Nederlandse inkomensverdeling; wanneer we ons beperken tot alleen die personen voor wie het inkomen bekend is, valt ongeveer 39% van hen in de bovenste 20%. Dit komt doordat er vooral veel kennismigranten in deze groep zijn. Onder EU-migranten is de verdeling gelijkmatiger. Ongeveer 17% van de geregistreerde EU-arbeidsmigranten valt in het hoogste en laagste kwintiel van de totale Nederlandse inkomensverdeling, iets groter dan de andere kwintielen. EU-arbeidsmigranten zijn dus niet hoofdzakelijk in lage-inkomensberoepen werkzaam. Dit geldt echter wel voor de subgroep die zich niet inschrijft in de BRP (zie hierboven), in de praktijk vooral laagbetaalde arbeidsmigranten. Van deze ca. 240 dzd niet-ingezetene buitenlandse EU-werknemers, werkt ruim 60% tegen een relatief laag inkomen (<130% wml), en binnen deze groep is dit voor werknemers uit Midden- en Oost-Europa zelfs ruim driekwart.³¹

Voor werkzame gezinsmigranten is de verdeling over inkomensgroepen sterk vergelijkbaar met die van arbeidsmigranten.³² Voor niet-EU-gezinsmigranten die zijn meegekomen met arbeidsmigranten valt ongeveer 39% in de bovenste twee inkomenskwintielen. Dit betekent dat zij vaak hoogbetaald werk verrichten, wat kan samenhangen met het feit dat de groep arbeidsmigranten, met wie zij zijn meegekomen vooral kennismigranten zijn. De verdeling over de andere inkomenskwintielen is vrij gelijkmatig: ongeveer 12% van de gezinsmigranten per resterend inkomenskwintiel. En ongeveer 22% van de EU-gezinsmigranten meegekomen met arbeidsmigranten valt in het bovenste inkomenskwintiel, en 16% in het laagste kwintiel. Ook voor gezinsmigranten meegekomen met arbeid suggereert dit een relatief positieve economische impact, voor zover zij zelf ook werkzaam zijn.

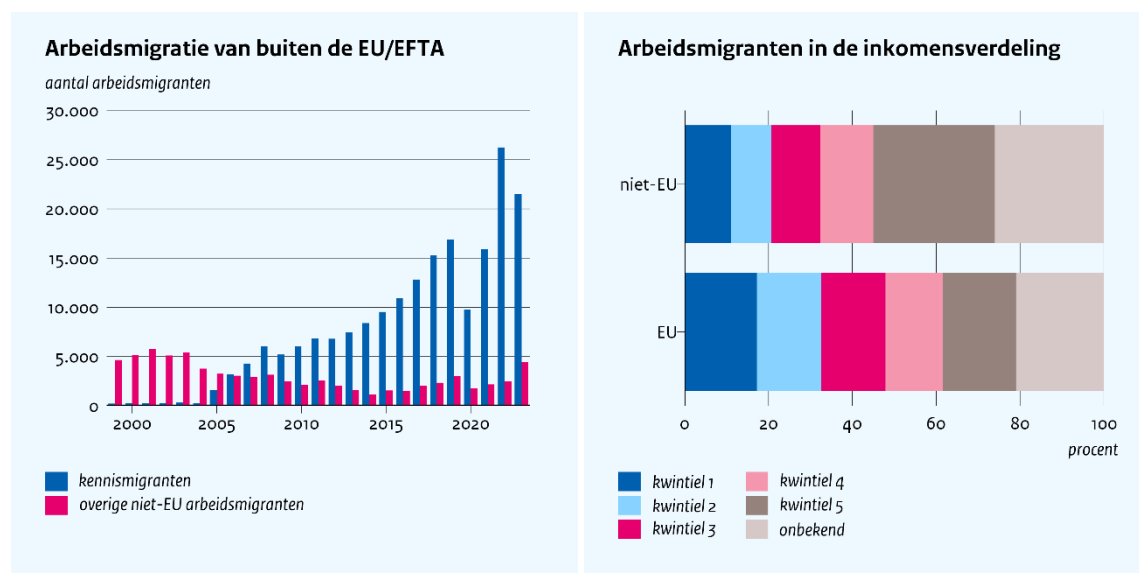
²⁹ Het gaat hier om geregistreerde arbeidsmigranten bij de gemeente volgens het Dashboard Migratiemotieven van het CBS. Gedetacheerden en andere niet-geregistreerde arbeidsmigranten zitten hier niet in.

³⁰ Dit betekent dat de inkomensverdeling van de hele werkzame bevolking wordt gebruikt om aan te geven wat het inkomen van arbeidsmigranten is in deze verdeling. Stel dat de groep arbeidsmigranten identiek zou zijn aan ingezetenen dan zouden alle kwintielen even groot zijn.

³¹ Bron: CBS Migrantenmonitor 2023 ([link](#)).

³² Zie het Dashboard Migratiemotieven van het CBS ([link](#)).

Figuur 3.2 Meeste niet-EU-arbeidsmigranten zijn kennismigranten; EU-arbeidsmigranten gelijkmatig verdeeld qua inkomen

Noot: De inkomenskwintielen zijn opgesteld naar de inkomensverdeling van de hele Nederlandse bevolking. De figuren betreffen alleen BRP-geregistreerde arbeidsmigranten. Bron: CBS Dashboard Migratiemotieven ([link](#)) en CBS StatLine ([link](#)).

Er is weinig kennis voorhanden over de bijdrage van arbeidsmigranten aan innovatie. Systematisch onderzoek naar de productiviteitswinst die voortkomt uit kennismigratie, is voor Nederland nog niet verricht. Bijlsma et al. (2024) melden dat het merendeel van de bedrijven waar kennismigranten werken, zich bezighouden met innovatie. Maar de mate waarin hooggeschoolde arbeidsmigranten in Nederland bijdragen aan innovatie, en daarmee aan productiviteitsgroei, is nog onvoldoende onderzocht.

Ook is weinig bekend over geldovermakingen door migranten naar herkomstlanden (*remittances*). Het is de vraag in hoeverre het inkomen dat (arbeids)migranten verdienen ook wordt besteed in Nederland, of juist weer terugvloeit naar herkomstlanden (*remittances*). De Wereldbank rapporteert dat *remittances* vanuit Nederland in 2023 ca. 17 mld dollar bedroegen; ca 1,5% van het Nederlandse bbp.³³ Er is echter niet bekend in hoeverre dit bij arbeidsmigranten vandaan komt, en hoe dit zich verhoudt tot hun verdiende inkomen. Daarmee is het onduidelijk wat de economische gevolgen zijn van *remittances* en besparing door arbeidsmigranten in Nederland. Overigens heeft het terugvloeien van in Nederland verdiend geld ook een effect op de welvaart elders, wat binnen een breed welvaartsconcept ook in beschouwing zou moeten worden genomen (Adviesraad Migratie, 2024a).

4. Gevolgen voor overheidsfinanciën

Migratie heeft effect op de overheidsfinanciën omdat migranten bijdragen aan de inkomsten van de overheid en een beroep doen op collectieve voorzieningen. Tot de collectieve voorzieningen behoren zowel voorzieningen waarop een individueel beroep wordt gedaan, zoals een uitkering, een zorgbehandeling en het volgen van een opleiding, als publieke diensten waar de samenleving als geheel een beroep op doet, zoals defensie. Bijdragen aan de inkomsten van de overheid vinden in directe zin plaats via de afdracht van belastingen, zoals op het inkomen of via indirecte belastingen als de btw.

³³ Bron: Wereldbank ([link](#)).

In studies naar de gevolgen van migratie voor de overheidsfinanciën worden de direct kwantificeerbare uitgaven en inkomsten van de overheid toegerekend aan verschillende groepen, bijvoorbeeld migranten en mensen zonder migratieachtergrond. Zo wordt een beeld verkregen van de nettobijdrage die deze verschillende groepen leveren aan de schatkist. Kenmerkend voor deze analyses is dat ze gelimiteerd zijn tot de uitgaven en inkomsten van de overheid en abstraheren van de bredere economie. Directe kosten en baten, zoals uitgaven aan sociale zekerheid, zorg en onderwijs en inkomsten uit belastingen en premies worden wel meegenomen, waarbij de mate waarin veelal afhankelijk is van de beschikbaarheid van data.

Indirecte, moeilijker kwantificeerbare effecten worden meestal niet meegenomen. Het gaat dan bijvoorbeeld over de gevolgen van migratie voor innovatie en arbeidsproductiviteit, en de intergenerationale impact op onderwijs en arbeidsmarkt. Ook maatschappelijke effecten, zoals de gevolgen van migratie voor de woningmarkt en de sociale cohesie ontbreken. Deze laatste effecten vallen onder een brede maatschappelijke kosten-batenanalyse (mkba), zie hoofdstuk 1.

Extra aannames zijn nodig als ook dynamische effecten in beeld worden gebracht. Sommige literatuur probeert de effecten van migranten op de overheidsfinanciën over een langere tijdshorizon voor het verleden in beeld te brengen, alsook voor de toekomst. In dat geval moeten nog meer aannames gedaan worden, zoals over de verblijfsduur van migranten, hun consumptiepatroon, arbeidsmarktdeelname en andere levensloopindicatoren. Deze veronderstellingen worden meestal gebaseerd op wat in het heden wordt waargenomen. Bij het in kaart brengen van toekomstige ontwikkelingen wordt dan in feite aangenomen dat de stand van zaken van het heden, bijvoorbeeld met betrekking tot arbeidsparticipatie, ook voor de toekomst zal gelden.

In dit hoofdstuk focussen we op de effecten op de overheidsfinanciën van arbeidsmigratie. Op effecten van andere migratiemotieven, zoals studie- en asielmigratie, gaan we niet in. Deze vallen buiten de scope van het IBO en bij deze motieven spelen zowel voor de migrant als voor het bestemmingsland andere dan financieel-economische overwegingen een belangrijke rol. In veel studies kan overigens niet expliciet een onderscheid naar migratiemotief worden gemaakt. Deze literatuur laten wij grotendeels buiten beschouwing.

Arbeidsmigratie heeft per saldo een neutraal tot licht positief effect op de Nederlandse overheidsfinanciën. Er zijn verschillende analyses uitgevoerd naar de gevolgen van migratie voor de overheidsfinanciën in Nederland. Hoewel er aanzienlijke verschillen zijn in onderzochte perioden, gebruikte methode en gedetailleerdheid van de gebruikte data, en de uitkomsten daardoor verschillen, is de richting van de resultaten eenduidig. Het effect van arbeidsmigratie op de overheidsfinanciën is per saldo neutraal tot licht positief.

Theorie

In deze paragraaf gaan we achtereenvolgens in op methodologische benaderingen om effecten op overheidsfinanciën te berekenen, de daarvoor bepalende factoren en de daarbij onderscheiden categorieën. Bij de bepalende kenmerken gaan we zowel in op kenmerken van de migrant en het herkomstland als op kenmerken van het bestemmingsland. Bij bepalende categorieën beschouwen we apart de inkomsten uit verschillende soorten belastingen en de belangrijkste uitgavenposten zoals sociale zekerheid en zorg.

Methodologie

De kosten-batenanalyses in de literatuur kunnen in hoofdlijnen volgens twee methodologische benaderingen worden uitgevoerd: via een statische of dynamische analyse. Statische analyses richten zich op een specifieke periode uit het verleden, zoals een recent kalenderjaar, en bieden een hoge mate van zekerheid over de resultaten. Ze houden echter geen rekening met toekomstige ontwikkelingen. Dynamische analyses bekijken kosten en baten over

de volledige levensloop van migranten. Vaak wordt gebruikgemaakt van de *generational accounting* methode (Auerbach et al., 1994) of van microsimulatiemodellen (Klevmarcken, 2022). Deze dynamische aanpak geeft een completer beeld, maar vereist veel aannames over de toekomst, zoals over de verblijfsduur en arbeidsmarktdeelname van migranten over de tijd. Ook is de dynamiek van deze analyses relatief. Er wordt wel rekening gehouden met de gehele levensloop van personen in de toekomst, maar die wordt gebaseerd op de waargenomen patronen uit het heden. De gebruikte methode heeft invloed op de resultaten. Bij een statische analyse zijn de resultaten gevoelig voor de leeftijdsopbouw van de populatie migranten. Hoe meer die leeftijdssamenstelling afwijkt van die van de populatie ingezetenen, hoe minder de resultaten zeggen over de toekomstige ontwikkeling. Als de populatie migranten bijvoorbeeld jonger is dan gemiddeld en weinig ouderen omvat, blijven de kosten van de oude dag onderbelicht. Bij een dynamische analyse wordt de toekomst wel expliciet meegenomen, maar zijn de resultaten dan weer gevoelig voor de aannames over toekomstige ontwikkelingen. Naarmate de populatie migranten qua leeftijdssamenstelling minder afwijkt van de populatie ingezetenen, geven statische en dynamische modellen vergelijkbaarder resultaten.

Een tweede belangrijke methodologische keuze is of de analyse beperkt blijft tot de eerste generatie migranten of dat ook de tweede generatie in beschouwing wordt meegenomen. Die keuze kan aanzienlijke invloed op de resultaten hebben. Verschillen in kenmerken tussen eerste generatie migranten en mensen zonder migratieachtergrond, zoals in opleidingsniveau, inkomen en uitkeringsafhankelijkheid, werken veelal in een bepaalde mate nog door in de tweede generatie. Daarnaast is de groep tweede generatie veel jonger dan gemiddeld, een samenstellingseffect dat een logisch gevolg is van de in de tijd stijgende omvang van de migratie. Dit kan de resultaten in statische analyses vertekenen. Onderwijskosten zullen bijvoorbeeld relatief hoog zijn voor deze groep en AOW-kosten laag.

Een derde methodologische keuze betreft de wijze van toerekening van kosten en baten. Hoewel sommige kosten en baten van migratie, zoals uitkeringen en belastingopbrengsten, relatief eenvoudig toe te rekenen zijn, is dit voor andere effecten lastiger. Kosten van publieke goederen zoals infrastructuur en defensie worden vaak per hoofd van de bevolking berekend, zonder onderscheid tussen migranten en ingezetenen. Soms worden deze kosten ook wel verdeeld naar rato van inkomen, zodat wel een onderscheid kan ontstaan in de toerekening aan migranten en ingezetenen, en weer ander onderzoek gaat uit van vaste kosten voor publieke goederen, die niet noodzakelijk veranderen bij meer migratie, en neemt deze onderdelen van de begroting daarom helemaal niet mee. Niet altijd is ook evident welk perspectief leidend is bij de toerekening van kosten. Zo kunnen kosten van justitie en veiligheid vanuit het perspectief van degenen die de kosten veroorzaken aan individuen toegerekend worden, maar vanuit het perspectief van de maatschappij die als geheel door deze kosten beschermd wordt tegen criminaliteit aan het collectief toegerekend worden.

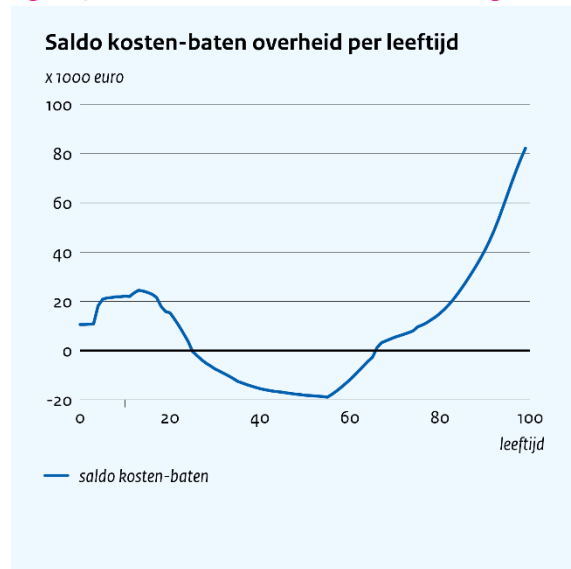
Kenmerken

Zowel kenmerken van migranten als van het bestemmingsland zijn belangrijke factoren bij de bepaling van de kosten en baten. Hennesey en Hagen-Zanker (2020) onderscheiden zes kenmerken van migranten waarvan de invloed op de overheidsfinanciën in onderzoek is aangetoond: de leeftijd bij aankomst, de gezinssituatie, de verblijfsduur, het opleidingsniveau (of meer algemeen het niveau van de vaardigheden), het migratiemotief en het herkomstland. De belangrijkste kenmerken van het land waar de migrant gaat werken die in onderzoeken worden onderscheiden zijn de kenmerken van de arbeidsmarkt, de economische groei, de kenmerken van de verzorgingsstaat, de rechten voor migranten en het leeftijdsprofiel van de ingezetenen. We bekijken in het vervolg van deze paragraaf de verschillende relevante factoren.

Leeftijd van een migrant bij aankomst, gezinssituatie en verblijfsduur zijn van invloed op de betaling van belastingen en het gebruik van voorzieningen. Het saldo van kosten en baten over de levensloop volgt gemiddeld

genomen een U-vormig patroon (zie figuur 4.1). In de jeugd is er sprake van nettokosten voor de overheid, dit is een baat vanuit het perspectief van de burger, voornamelijk vanwege het volgen van onderwijs. Na de AOW-gerechtigde leeftijd is er ook sprake van nettokosten, voornamelijk door AOW en zorgkosten. In de tussentijd is er doorgaans sprake van nettobaten voor de overheid, als mensen werken en belasting en premies betalen (Adema & van Tilburg, 2019). Gemiddeld genomen liggen over de levensloop gezien de kosten en baten ongeveer in evenwicht. Migranten wijken, ook bij volledig gemiddelde kenmerken, af van dit standaardpatroon. Dit komt in ieder geval door de leeftijd waarop een migrant binnenkomt en als een migrant weer vertrekt ook door de leeftijd waarop Nederland verlaten wordt. De leeftijden van binnenkomst en vertrek beïnvloeden ook de opbouw van rechten op ouderdomsvoorzieningen zoals de AOW. Daarnaast is er vanwege de kosten van onderwijs een verschil naar gelang de gezinssituatie, tussen migranten met en zonder kinderen. Voor arbeidsmigranten geldt daarbij dat ze per definitie komen in de werkzame leeftijd en vaak ook weer vertrekken voor de AOW-gerechtigde leeftijd, zodat hun verblijf geconcentreerd is in de periode daartussen, waar de baten gemiddeld genomen de kosten overstijgen.

Figuur 4.1 Saldo van kosten en baten die een burger kan hebben van de overheid naar leeftijd

Bron: Adema en van Tilburg (2019)

Het opleidingsniveau van de migrant heeft een sterke relatie met de arbeidsmarktparticipatie, en de daaruit volgende belastinginkomsten en het beroep op sociale voorzieningen. In het algemeen geldt dat hoe hoger het opleidingsniveau, hoe hoger het loon en de daarover betaalde belasting, hoe groter de baan zekerheid en hoe geringer het beroep op sociale voorzieningen, dus hoe positiever de bijdrage aan de overheidsfinanciën (Auerbach & Oreopoulos, 2000). Het niveau van de vaardigheden is niet alleen belangrijk voor baanmogelijkheden op de korte termijn, maar ook op de langere termijn. Banen kunnen immers verdwijnen als gevolg van veranderingen in de economische structuur, terwijl migranten zich ook blijvend kunnen vestigen. Een praktisch probleem voor migranten kan zijn dat diploma's uit het herkomstland niet geldig zijn in het bestemmingsland, zodat de kans groter wordt dat migranten onder hun niveau komen te werken. Ook is van belang dat vaardigheden bij inactiviteit afnemen over de tijd, zodat langdurige inactiviteit negatieve en soms blijvende gevolgen kan hebben voor latere arbeidsdeelname. Daarbij speelt niet alleen het afnemende niveau van vaardigheden een rol, maar ook het stigma dat op langdurige inactiviteit kan rusten gezien vanuit een werkgever. Voor arbeidsmigranten geldt daarbij dat ze werken als ze komen, dus dat dit laatste mechanisme zeker in eerste instantie nog geen rol speelt.

Toegankelijkheid en niveau van de sociale zekerheid in een land kunnen belangrijk zijn voor het gebruik van sociale voorzieningen door arbeidsmigranten. In de literatuur over socialezekerheidsstelsels worden vaak drie archetypen onderscheiden (Esping-Andersen, 1990): het relatief sobere en marktgerichte liberale stelsel dat gangbaar is in de Angelsaksische landen, het relatief ruime universele stelsel dat gangbaar is in de Scandinavische landen en het op het verzekeringsprincipe gebaseerde corporatistische stelsel dat gangbaar is in Continentaal Europa (waaronder Nederland) en dat qua niveau minder ruim is dan het Scandinavische, maar ruimer dan het Angelsaksische stelsel. Een ruimhartig socialezekerheidsstelsel zou volgens de *welfare magnet*-hypothese een prikkel tot vestiging kunnen betekenen voor migranten (Borjas, 1999a). Eenmaal binnen, zou een genereus stelsel van voorzieningen een prikkel kunnen vormen om in een land te blijven volgens de *reverse welfare magnet*-hypothese, dit naast generositeit afhankelijk van de mate waarin en de snelheid waarmee migranten toegang kunnen krijgen tot sociale zekerheid. In de volgende paragraaf laten we zien dat de empirische onderbouwing van beide hypothesen niet eenduidig is.

Ook bevolkingskenmerken van het bestemmingsland, zoals de mate van vergrijzing, zijn van invloed op de behoefte aan en kansen van migranten en daarmee hun invloed op de overheidsfinanciën. Naarmate de gevestigde populatie meer vergrijst, zal de beroepsbevolking trager groeien of krimpen en de behoefte aan arbeid toenemen. Inzet van migranten concurreert dan met andere beleidsalternatieven zoals langer doorwerken, meer uren werken, re-integratie van mensen met een uitkering of het verlagen van de vraag naar arbeid door automatisering en innovatie. Met migratie kunnen de gevolgen van vergrijzing op de korte termijn gedempt worden, maar op de lange termijn niet. Migrant worden immers zelf ook ouder en behoren bij vestiging op enig moment zelf tot het niet meer participerende deel van de bevolking. Zij doen dan ook een beroep op voorzieningen zoals AOW en zorg. Bij de mate waarin dat gebeurt, speelt de verblijfsduur van de migranten dus een belangrijke rol.

Inkomsten en uitgaven

Inkomsten uit belastingen en premies en uitgaven aan sociale zekerheid hangen voor alle bevolkingsgroepen sterk samen met arbeidsdeelname en economische activiteit. Opleidingsniveau en leeftijd zijn hiervoor belangrijke bepalende factoren. Arbeidsmigranten dragen zolang ze werken direct bij aan de inkomsten uit loonbelasting en sociale premies. Zij dragen ook bij via indirecte belastingen zoals btw en accijnzen, afhankelijk van hun consumptieniveau, of via bedrijfsbelastingen als zij (mede-)eigenaar van een bedrijf zijn. Arbeidsmigranten maken in eerste instantie vaak weinig of geen gebruik van sociale zekerheid omdat ze werken en omdat velen niet direct toegang hebben tot alle regelingen, afhankelijk van hun verblijfsstatus en arbeidsmarktdeelname. Op de langere termijn hangt de belasting op sociale voorzieningen af van de integratie in de arbeidsmarkt. Daarbij geldt overigens dat een werkende arbeidsmigrant niet per definitie ook per saldo aan de overheidsfinanciën hoeft bij te dragen. In het algemeen geldt door herverdeling via belastingen en toeslagen dat lage inkomens vaak relatief weinig belasting betalen en wel recht kunnen hebben op inkomensondersteuning via onder meer toeslagen.

Uitgaven aan zorg door arbeidsmigranten variëren naar leeftijd. Arbeidsmigranten zijn vaak relatief jong, dus hebben relatief lage zorgkosten. Naarmate zij ouder worden, stijgen logischerwijze hun zorgkosten. Onder arbeidsmigranten kan ook sprake zijn van ondergebruik van zorgvoorzieningen, als er bijvoorbeeld drempels zijn of gevoeld worden om toegang te krijgen tot zorg. Daar staat tegenover dat slechte werk- of leefomstandigheden van arbeidsmigranten hun gezondheid negatief kan beïnvloeden met hogere zorguitgaven als gevolg.

Uitgaven aan onderwijs zijn voor migranten in het algemeen laag, omdat ze pas op latere leeftijd Nederland binnenkomen en onderwijs in het herkomstland gevolgd hebben. Kinderen van migranten kunnen wel in Nederland onderwijs volgen. Daarbij kan sprake zijn van extra kosten voor bijvoorbeeld taalonderwijs en specifieke ondersteuning. Aan de andere kant doen kinderen van hoogopgeleide arbeidsmigranten vaker een beroep op privaat

onderwijs zoals internationale scholen. Bij onderwijsuitgaven aan migranten kan ook sprake zijn van ondergebruik als er drempels zijn of gevoeld worden om toegang te krijgen tot publiek gefinancierde onderwijsvoorzieningen.

Empirisch bewijs

Veel studies proberen het effect van migratie op overheidsfinanciën in beeld te brengen, maar weinig studies concentreren zich specifiek op arbeidsmigratie in een Nederlandse context. Het meeste onderzoek is uitgevoerd in de Verenigde Staten en het Verenigd Koninkrijk. Overzichtsstudies zoals Liebig en Mo (2013), Vargas-Silva (2015), Hennesey en Hagen-Zanker (2020) en Damas de Matos (2021) geven een overzicht van deze literatuur over de kosten en baten van migratie voor verschillende landen. In deze studies worden alle uitgaven en inkomsten van de overheid toegerekend aan migranten en ingezetenen en wordt de additionele impact van de populatie migranten op het saldo van uitgaven en inkomsten bepaald, uitgedrukt als percentage van het bbp.

Uit de internationale literatuur blijkt dat de impact op de overheidsfinanciën van migratie meestal relatief beperkt is. In de meeste landen ligt die impact op basis van statische analyses voor de periode 2006-2018 tussen de -1% en +1% bbp (Damas de Matos, 2021; Rowthorn, 2008). De resultaten worden voor een belangrijk deel bepaald door de samenstelling van de migrantenpopulatie, waarbij verschillen in de leeftijdsopbouw van migranten ten opzichte van de autochtone bevolking in statische analyses de belangrijkste factor is.

De resultaten voor arbeidsmigranten zijn in het algemeen licht positief. Meestal kunnen studies de specifieke migratiemotieven niet goed onderscheiden. Registratie naar herkomstland is vaak beter beschikbaar. Veelal hangt het migratiemotief samen met het herkomstland, maar eenduidig is dat verband niet. Sommige studies maken onderscheid tussen westerse en niet-westerse herkomstregio's, een onderscheid dat in Nederland ook gebruikelijk was, maar inmiddels meestal niet meer gemaakt wordt. Andere studies groeperen herkomstlanden naar EU-landen (of soms nog breder EER-landen)³⁴ en niet-EU/EER-landen. Binnen de groepen westerse migranten of migranten uit EU/EER-landen is arbeidsmigratie het dominante motief, maar speelt ook gezinsmigratie een aanzienlijke rol. Bélanger et al. (2020) vinden dat voor alle EU-landen samen in 2015 EU-migranten een hogere bijdrage aan de overheidsfinanciën leveren dan ingezetenen, met de verwachting dat het gat tussen beide groepen in de toekomst (2035) groter zal worden als gevolg van vergrijzing. Dit geldt overigens alleen onder de aanname in deze studie dat de populatie arbeidsmigranten gemiddeld even oud blijft omdat er jaarlijks ook jongere arbeidsmigranten bijkomen. Nyman en Ahlskog (2018) vinden voor 29 EER-landen voor de periode 2004-2015 een gemiddelde positieve bijdrage aan de overheidsfinanciën van 0,5% bbp. Ook Bogdanov (2014) vindt voor vier van de vijf onderzochte EU-landen een positieve bijdrage van EU-migranten aan de schatkist.

Hoe hoger het opleidingsniveau van de migranten, hoe positiever de effecten op de overheidsfinanciën. Veel studies rapporteren verschillen naar opleidingsniveau, waarbij hoe hoger het opleidingsniveau van de migrant is, hoe groter de baankansen en het verdiende inkomen op de arbeidsmarkt, dus hoe hoger de bijdrage aan de inkomsten en hoe lager het beroep op sociale zekerheid (Blau & Mackie, 2016; Chojnicki, 2013). Chojnicki en Ragot (2016) nuanceren wel dat deze verschillen tussen financiële effecten naar opleidingsniveau afhankelijk zijn van de verblijfsduur en vooral op de korte en middellange termijn aanwezig zijn en minder op de lange termijn. Hoger opgeleide migranten hebben ook een hogere levensverwachting en daardoor een groter beroep op ouderdomsvoorzieningen en de behoefte op de arbeidsmarkt aan arbeidsmigranten omvat niet alleen hoger opgeleiden, maar een breder spectrum van vaardigheden.

³⁴ Europese en Economische Ruimte (EER).

In landen waar de arbeidsmarkt een open karakter heeft en snelle integratie van migranten plaatsvindt, zijn de effecten op de overheidsfinanciën gunstiger dan in landen waar dat niet het geval is. Er is brede consensus in de literatuur dat arbeidsmarktdeelname van migranten de belangrijkste determinant is voor het effect van migratie op de overheidsfinanciën (Liebig & Mo, 2013).

Empirisch is er geen eenduidig bewijs dat een ruimere verzorgingsstaat op zichzelf leidt tot een hoger migratiesaldo. Kremer (2013) inventariseert het op dat moment beschikbare wetenschappelijke bewijs voor de *welfare magnet*-hypothese en concludeert dat er nog weinig empirisch bewijs voor dit fenomeen bestaat. Sindsdien is er wel enig bewijs op tafel gekomen, maar eenduidig is dat niet. Zo blijken de genereuze socialezekerheidsregelingen in Denemarken in vergelijking met Duitsland niet geleid te hebben tot bovenmatige vestiging in Denemarken door EU-migranten (Martinsen & Werner, 2019). Aan de andere kant blijken hervormingen die het Deense socialezekerheidsstelsel minder aantrekkelijk hebben gemaakt voor migranten van buiten de EU wel degelijk tot een daling van het aantal migranten te hebben geleid (Agersnap et al., 2020). Ook Ferwerda et al. (2024) vinden in Zwitserland bewijs voor een, overigens zeer bescheiden, effect van de *welfare magnet*-hypothese, op basis van verhuisbewegingen van migranten naar regio's met hogere uitkeringsniveaus. Voor de hypothese dat een ruimere verzorgingsstaat bijdraagt aan een langere verblijfsduur van migranten is evenmin eenduidig bewijs. Suari-Andreu en Van Vliet (2023) laten voor Nederland zien dat EU-migranten aanvankelijk minder publieke voorzieningen gebruiken maar na zeven jaar op hetzelfde niveau als ingezetenen zitten. Van de Beek et al. (2023) vinden voor Nederland een positieve correlatie tussen de verblijfsduur en de uitkeringsafhankelijkheid van migrantengroepen. Dit betreft echter geen causale analyses naar de relatie tussen het type verzorgingsstaat en de verblijfsduur van migranten.

Migranten uit landen met een kleinere culturele en institutionele afstand tot het bestemmingsland, realiseren meestal positievere effecten dan migranten uit landen met grotere afstand. Verschillende studies kijken ook naar het effect van culturele afstand tussen het herkomstland en het bestemmingsland als bepalende factor voor integratie op de arbeidsmarkt en daarmee samenhangend het effect op de overheidsfinanciën. In deze studies wordt overigens breder gekeken dan naar arbeidsmigranten, zodat niet duidelijk is in hoeverre hun conclusies ook gelden voor arbeidsmigranten. DeVos et al. (2024) geven een overzicht van studies naar arbeidsmarktverschillen tussen verschillende groepen eerste- en tweedegeneratiemigranten in België en signaleren discriminatie, individuele voorkeuren en verschillen in menselijk en sociaal kapitaal als bepalende factoren voor verschillen in uitkomsten. De rol van discriminatie op de Nederlandse arbeidsmarkt is ook in onderzoek aangetoond (Thijssen et al., 2021). Van de Beek et al. (2024) vinden voor Nederland ook een significante invloed op verschillende integratie-indicatoren van culturele afstand, gemeten op basis van data uit het World Value Survey (WVS), een langlopend onderzoek naar normen en waarden in een groot aantal landen. Ook na controle voor niveau van opleiding en vaardigheden genereren (tweedegeneratie)-migranten uit landen met een grotere culturele afstand tot het bestemmingsland een negatievere bijdrage aan de overheidsfinanciën.

De Nederlandse context

De effecten van arbeidsmigratie op de overheidsfinanciën in Nederland zijn sterk afhankelijk van de gemaakte aannames en leveren een partieel beeld, waarbij geconcludeerd kan worden dat deze effecten licht positief zijn. Hierboven is reeds opgemerkt dat zowel bij statische als dynamische aanpakken belangrijke aannames aan de analyses ten grondslag liggen. Kenmerkend voor deze analyses is dat ze gelimiteerd zijn tot de uitgaven en inkomsten van de overheid en abstraheren van de bredere economie. Uit de literatuur voor Nederland komt wel een eenduidig beeld naar voren: de effecten van arbeidsmigratie op de Nederlandse overheidsfinanciën zijn licht positief.

Er zijn ook voor Nederland studies naar de gevolgen van migratie voor de overheidsfinanciën beschikbaar, waarbij op één uitzondering na geen onderscheid naar arbeidsmigratie wordt gemaakt. Roodenburg et al. (2003)

maken een dynamische analyse naar de begrotingseffecten van migranten. Van de Beek et al. (2023, 2024) herhalen deze analyse en vullen die aan met een statische analyse met als basisjaar 2016. Suari-Andreu en Van Vliet (2023) hebben een statische analyse uitgevoerd op de subgroep van EU-migranten voor de periode 2004-2014. Naast deze analyses zijn ook specifieke onderzoeken gedaan, met name naar socialezekerheidsgebruik naar migratieachtergrond, zoals Strockmeijer (2020), die dit heeft gedaan voor WW-gebruik door EU-migranten. Ten slotte zijn er internationaal vergelijkende studies gedaan, waarvan Nederland deel uitmaakt (zie Bélanger et al., 2020; Bogdanov et al., 2014; Damas de Matos, 2021; Liebig & Mo, 2013; Nyman & Ahlskog, 2018).

Als specifiek wordt gekeken naar arbeidsmigranten, is in Nederland het saldo van kosten en baten neutraal of licht positief. In slechts één studie wordt een uitspraak gedaan over effect op de overheidsfinanciën in Nederland van arbeidsmigranten. Van de Beek et al. (2023) berekenen in een dynamische analyse het totale saldo van kosten en baten over de gehele levensloop van migranten naar herkomstland en migratiemotief. Voor de gemiddelde arbeidsmigrant resulteert een positief saldo van 150 dzd euro over de levensloop, zonder rekening te houden met bijkomende gezinsmigratie, en van 60 dzd euro als wel rekening wordt gehouden met mee- of nareizende gezinsmigranten. Deze saldi variëren met de leeftijd bij aankomst en pieken voor arbeidsmigranten die rond hun 30^e naar Nederland komen. Verschillende statische analyses laten vergelijkbare uitkomsten zien voor groepen waarvan veel arbeidsmigranten deel uitmaken. Deze studies kijken naar herkomstgebied en niet naar migratiemotief. Nyman en Ahlskog (2018) vinden in een vergelijking van Europese landen voor de periode 2004-2015 een gemiddelde positieve impact van EU-migratie op de overheidsfinanciën in Nederland van 0,19% bbp. Bogdanov et al. (2014) kijken naar de periode 2009-2013 en vinden eveneens voor EU-migratie een gemiddeld klein effect van -0,04% bbp (variërend tussen de onderzochte jaren tussen +0,03% bbp en -0,10% bbp). Van de Beek et al. (2024) vinden in een statische analyse voor 2016 een positieve impact van 0,14% bbp voor migranten met een westerse migratieachtergrond³⁵ van de eerste en tweede generatie samen. Daarbij vinden zij verschillen naar herkomstregio, waarbij de effecten positief zijn voor migranten uit Noord- en West-Europese landen en licht negatief voor migranten uit Midden- en Oost-Europa. De bevindingen voor OECD-landen uit de studies van Liebig en Mo (2013) en Damas de Matos (2021) hebben betrekking op alle migranten zonder onderscheid naar motief of herkomstregio.

De onderzoeken die op Nederland betrekking hebben verschillen qua omvang van de resultaten maar komen overeen qua richting van de resultaten. Het verschil tussen de resultaten van de verschillende studies zit, naast de verschillende tijdperiodes, vooral in de wijze en nauwkeurigheid van toerekening van begrotingsposten aan groepen. Uit de vergelijkende studies van zowel Damas de Matos, Nyman en Ahlskog als Bogdanov blijkt dat de fiscale balans van migratie in Nederland onder het gemiddelde van de EU of de OECD ligt. Mogelijke oorzaken hiervoor zijn verschillen in de samenstelling van de migrantenpopulatie, institutionele verschillen op de arbeidsmarkt en in de sociale zekerheid en drempels om migranten sneller in de maatschappij en op de arbeidsmarkt te integreren. In hoeverre de fiscale balans van specifiek arbeidsmigratie in Nederland internationaal afwijkt, is niet bekend.

Arbeidsmigranten hebben een hoger dan gemiddelde arbeidsparticipatie, waarbij de verschillen in participatie verdwijnen voor oudere arbeidsmigranten. Van de Beek et al. (2023) berekenen de verhouding tussen het aantal uitkeringsontvangers en werkenden in 2016. Voor mensen zonder migratieachtergrond bedraagt die ratio 10% voor 25-45-jarigen en 19% voor 45-65-jarigen. Voor alle arbeidsmigranten samen bedragen de ratio's resp. 6% en 19% en is voor jongere leeftijden de uitkeringsafhankelijkheid dus lager dan gemiddeld. Het migratiemotief verklaart een belangrijk deel van de verschillen: arbeidsmigranten beginnen met werk en zonder uitkering. Voor alle migratiemotieven zijn er grote verschillen in participatie en uitkeringsafhankelijkheid tussen migranten met een

³⁵ CBS hanteerde de hoofdingeling westers/niet-westers tot 2022 en is sindsdien overgestapt op een indeling op basis van werelddelen en veelvoorkomende immigratielanden. Onder de categorie westers werd verstaan personen 'met als migratieachtergrond een van de landen in Europa (exclusief Turkije), Noord-Amerika en Oceanië, en Indonesië en Japan.'

westerse en een niet-westerse achtergrond. Hierbij zijn onder meer de rol van discriminatie op de arbeidsmarkt en culturele afstand aangetoond. Zo is er voor veel herkomstgroepen, in het bijzonder de Marokkaanse, Turkse en Antilliaanse, sprake van discriminatie in de werving en selectie ten opzichte van mensen met een Nederlandse achtergrond, maar voor sommige nationaliteiten, zoals de Poolse, juist niet (Thijssen et al., 2021).

Arbeidsmigranten zijn minder vaak dan gemiddeld afhankelijk van een uitkering, maar doen vaker dan gemiddeld een beroep op de WW, voornamelijk als gevolg van baankenmerken. Van Vliet en Suari-Andreu (2022) laten zien dat voor het totaal van alle socialezekerheidsregelingen de kans dat een EU-migrant een uitkering of toeslag ontvangt lager is dan van een ingezetene. Dat komt met name omdat EU-migranten jonger zijn en veel minder vaak dan gemiddeld AOW ontvangen. Van Kesteren en Van Vuuren (2024) tonen dat bij de regelingen voor arbeidsongeschiktheid en WW de verdeling tussen mensen met een Nederlandse en westerse resp. niet-westerse migratieachtergrond redelijk vergelijkbaar is met hoe deze groepen in de werkzame beroepsbevolking verdeeld zijn. Strockmeijer et al. (2020) laat zien dat Oost-Europese arbeidsmigranten in Nederland vaak met tijdelijke contracten werken in sectoren met een grote kans op werkloosheid. Zij doen vaker dan gemiddeld een beroep op de WW, wat voor 90% kan worden toegeschreven aan baankenmerken. Hun uitkeringsrecht is echter vaak kort en daardoor is de uitkering lager dan gemiddeld.

In de regelingen voor ziekte en arbeidsongeschiktheid waren arbeidsmigranten (gastarbeiders) in het verleden sterk en tegenwoordig licht oververtegenwoordigd. Toen in de jaren zeventig en tachtig veel gastarbeiders werkloos raakten, kwam een groot deel van hen in aanmerking voor een WW- of een WAO-uitkering. Dit droeg eraan bij dat ze niet in groten getale naar hun herkomstlanden terugkeerden: het Nederlandse socialezekerheidsstelsel stelde hun in staat hier te blijven (Kremer, 2013). In het bijzonder in de WAO was sprake van een oververtegenwoordiging van Turkse en Marokkaanse mannen. Werknemers konden een uitkering krijgen die kon doorlopen tot aan de AOW en voor werkgevers waren daar, anders dan bij de WW, geen individuele kosten aan verbonden. De WAO werd zo onder meer gebruikt als afvloeiingsregeling bij in moeilijkheden verkerende industrieën (Koning & Lindeboom, 2015). Dit resulteerde in een hoge mate van uitkeringsafhankelijkheid onder oudere mannelijke werknemers, ook rekening houdend met achtergrondkenmerken zoals opleidingsniveau, met een arbeidsongeschiktheidsrisico dat onder oudere Turkse en Marokkaanse mannen zelfs nog eens drie keer zo hoog was (Snel, 2002). Tegenwoordig is er in de regelingen voor ziekte en arbeidsongeschiktheid nog sprake van een lichte oververtegenwoordiging van migranten met een westerse migratieachtergrond (Van Kesteren & Van Vuuren, 2024).

Arbeidsmigranten hebben lagere zorgkosten dan gemiddeld. Volgens Van de Beek et al. (2024) bedragen in een statische analyse voor 2016 de zorgkosten van westerse migranten 97% van die van mensen zonder migratieachtergrond. Damas de Matos (2021) rapporteert dat de zorgkosten van alle migranten samen 78% bedragen van die van mensen zonder migratieachtergrond voor de periode 2006-2018, maar heeft een minder gedetailleerde wijze van toerekening. Een van de redenen voor de verschillen is dat kosten van geboortezorg niet van toepassing zijn op migranten. Ook verschillen in leeftijdssamenstelling van de groepen spelen een rol: zorgkosten nemen immers sterk toe met de leeftijd. Een andere verklaring voor lagere zorgkosten voor arbeidsmigranten zou kunnen zijn dat de toegang tot de zorg minder goed is of minder goed gevonden wordt. Galanis et al. (2022) concluderen in een meta-studie dat migranten in Europa verschillende barrières ondervinden in het gebruik van zorgvoorzieningen, zoals taal- en communicatieproblemen, geen familie in de omgeving, laag opleidingsniveau, niet verzekerd zijn en het niet hebben van een huisarts. Ook internationale studies, zoals Saunders et al. (2020) voor het VK en Barlow et al. (2022) voor Ierland, vinden lager gebruik van zorgvoorzieningen door migranten, waarbij Saunders et al. aantekenen dat de verschillen verdwijnen als gecorrigeerd wordt voor leeftijd en gezondheid.

5. Woningmarkteffecten

In dit hoofdstuk bespreken we de impact van arbeidsmigratie op de woningmarkt. In 2024 is het geschatte woningtekort opgelopen tot 400 dzd woningen, wat naar verwachting nog wat verder oploopt tot ongeveer 430 dzd in 2027.³⁶ Er wordt in het beleidsdebat regelmatig aangehaald dat het woningtekort mede wordt gedreven door de grote vraag naar woningen door (arbeids)migranten. Om dit tekort te verminderen, is het voornemen om tot het jaar 2030 rond de 900 dzd woningen bij te bouwen in Nederland via nieuwbouw, splitsing of transformatie van bestaande woningen.³⁷ In dit hoofdstuk bespreken wij de literatuur naar de effecten van (arbeids)migratie op de woningmarkt.

Op de Nederlandse woningmarkt staat de betaalbaarheid onder druk. Enerzijds is er sprake van een tekort aan beschikbare woningen: er zijn te weinig woningen om iedereen te huisvesten. Anderzijds is er een tekort aan geschikte woningen: woningen die aansluiten bij de betaalbaarheid en woonbehoeften. Zo worden de hoge kwaliteitseisen van (nieuwbouw)woningen genoemd als reden voor de verminderde beschikbaarheid van woningen. Daarnaast hebben veel mensen moeite met het bekostigen van hun woonlasten. Verder blijken veel woningen niet te passen bij de levensfase waarin mensen zich bevinden, of bij de woonbehoeften in termen van duurzaamheid of de kwaliteit van de leefomgeving. Bovendien speelt mee dat arbeidsmigranten vaak te maken hebben met een mindere kwaliteit van wonen ten opzichte van de Nederlandse bevolking. Arbeidsmigranten wonen bijvoorbeeld relatief vaak in kleine woningen die slecht zijn onderhouden, en met veel mensen in één woning door het wongedelen vanwege o.a. financiële redenen (Manting et al., 2022).

Er is veel discussie over de mate waarin immigratie bijdraagt aan krapte op de woningmarkt. Migratie is niet dé oorzaak van het woningtekort, maar het draagt hier wél aan bij. De invloed hangt af van het migratiemotief, de woonbehoefte en de arbeidsmarktpositie. Gezins- en asielmigranten blijven vaak langer in Nederland dan studie- of arbeidsmigranten.³⁸ De huisvesting van arbeidsmigranten is deels onduidelijk, onder meer door wongedelen en niet-geregistreerde verblijfsplekken. De toekomstige woonvraag wordt mede bepaald door migratie en de groei van eenpersoonshuishoudens, maar is lastig te voorspellen door de afhankelijkheid van economische ontwikkelingen (Van Stiphout-Kramer et al., 2024). De krapte op de woningmarkt ontstaat namelijk vooral doordat het aanbod niet goed kan meebewegen met de vraag, daarbij speelt ook mee dat er een grote vraag is naar woningen onder ingezetenen.

Een bredere analyse over vraagstukken rondom de inrichting van de ruimtelijke ordening laten wij buiten beschouwing. Hiervoor geldt dat de woningmarkt een indirecte manier van sturen is. De vraagstukken rondom de ruimtelijke ordening beslaan bijvoorbeeld opgaven als mobiliteit, klimaat, woningbouw, maar ook welk deel van het natuurlijk kapitaal wordt ingezet voor bedrijvigheid. Aan deze discussies ligt mede ten grondslag welke keuzes worden gemaakt voor maatschappelijke opgaven, met een uitwerking op de ruimtelijke ordening. In sommige gevallen kan de woningmarkt worden gebruikt om te sturen op de maatschappelijke opgaven: immers een keuze voor woningen op een locatie kan ten koste gaan van bedrijven. Daarnaast zijn er verschillende bestuurslagen betrokken bij de ruimtelijke ordening, zoals de rijksoverheid, provincies en gemeenten. De afstemming hiertussen heeft impact op de inzet van het natuurlijk kapitaal voor verschillende doeleinden. In dit hoofdstuk laten wij de bredere discussie op de ruimtelijke ordening buiten beschouwing en richten ons op de woningmarkt. Dit omdat het directe verband arbeidsmigratie lastiger te benoemen is en krapte op de woningmarkt in een bredere context speelt.

³⁶ Zie hiervoor de inschattingen van het Ministerie van Volkshuisvesting en Ruimtelijke Ordening in samenwerking met ABF Research ([link](#)).

³⁷ Zie hiervoor het bericht van de Rijksoverheid, 900.000 nieuwe woningen om aan groeiende vraag te voldoen ([link](#)).

³⁸ Dit blijkt uit het CBS-artikel van 31 oktober 2024 “Meeste gezinsmigranten blijven in Nederland wonen”, waarin wordt aangetoond dat de percentages van vertrekkende migranten het laagste zijn onder gezins- en asielmigranten ([link](#)).

Niet alleen de beschikbaarheid, maar ook andere effecten van arbeidsmigratie in relatie tot de woningmarkt spelen een rol en laten zich lastig kwantificeren. Dit betreft bijvoorbeeld effecten rondom verdringing, de impact van misstanden op de woningmarkt, of de gevolgen van het wegvallen van huisvesting zoals in het geval van dakloosheid. Deze effecten kunnen aanzienlijk zijn, maar laten zich moeilijk vangen in cijfers. In dit hoofdstuk stippen wij deze aspecten wel aan, maar er is meer onderzoek nodig naar de omvang van de economische effecten hiervan. Ook is er meer onderzoek nodig naar de mogelijke variërende uitkomsten op de woningmarkt naar de kenmerken van migranten, bijvoorbeeld of migranten zowel in Nederland werken en wonen of dat zij alleen in Nederland werken maar wonen in het buitenland.

Daar waar de beschikbare literatuur het toelaat, belichten we zoveel mogelijk de rol van de arbeidsmigrant op de woningmarkt. Voor arbeidsmigranten verandert over tijd regelmatig hoe zij wonen (woonpatronen), waarbij er bijvoorbeeld van een huurwoning naar een koopwoning kan worden overgestapt. Deze ontwikkelingen zijn in belangrijke mate afhankelijk van het werk dat wordt uitgevoerd. Arbeidsmigranten die voor seizoenswerk naar Nederland komen zijn korter actief op de woningmarkt dan bijvoorbeeld kennismigranten of arbeidsmigranten die een langdurig arbeidscontract krijgen aangeboden. Ook verschilt het segment van de woningmarkt waarin deze arbeidsmigranten actief zijn, bijvoorbeeld op de koop- of (sociale) huurmarkt. Over tijd kan de positie op de woningmarkt veranderen, waarbij migranten bijvoorbeeld kunnen overgaan van huur- naar koopwoningen (Manting et al., 2022). Een andere relevante factor is de verblijfsduur van arbeidsmigranten. Een langere verblijfsduur kan bijvoorbeeld gepaard gaan met een toenemende vraag naar koopwoningen of huizen in het hogere huursegment. In de internationale literatuur wordt echter weinig tot geen onderscheid gemaakt tussen de effecten naar verschillende migratiemotieven of de verblijfsduur van arbeidsmigranten met betrekking tot hun woonsituatie.

Theorie

In een gestandaardiseerd model worden woningprijzen verklaard aan de hand van omgevingskenmerken (Alonso, 1964). Dit model beschrijft hoe huurprijzen en reistijdskosten naar het centrum van een stad samenhangen met locatiekeuzes (een zogenoemd monocentrisch model). Hierbij wordt aangenomen dat het woningaanbod slechts uit één type woning bestaat. Hoewel het monocentrische stadmodel zich richt op deze economische afwegingen, sluit het aan bij bredere theorieën zoals modellen voor de ruimtelijke ordening (*spatial equilibrium*), waarin ook omgevingskenmerken van invloed zijn op de waarde van woningen. Dit model kan gebruikt worden om de aantrekkelijkheid van een specifieke stad voor arbeidsmigranten in beeld te brengen. De theorie van compenserende verschillen (Ricardo, 1817) onderstreept dat locatiespecifieke kenmerken, zoals een mooi uitzicht of nabijheid van het centrum, bijdragen aan de waardering van woningen. Verschillen in deze kenmerken beïnvloeden de relatieve prijzen van grond en woningen, terwijl het totale woningaanbod met name bepalend is voor het algemene prijsniveau (DiPasquale & Wheaton, 1994). Hieronder zullen wij het samenspel van vraag- en aanbodmechanismen bespreken, en mogelijke herverdelingseffecten die daardoor optreden.

Vraagzijde

Bij een gelijkblijvend aanbod betekent een hogere vraag naar woningen door arbeidsmigranten een hogere prijs. Een fundamenteel economisch principe stelt dat een hogere woningvraag, in combinatie met een inelastisch (woning)aanbod, leidt tot prijsstijgingen op de woningmarkt (Saiz, 2007). Bij een langdurig lage aanbodelasticiteit blijven prijzen hoog of stijgen deze door als gevolg van opeenvolgende positieve vraagschokken.

De vraag naar woningen neemt in algemene zin toe door migratie, maar ook door meer kleinere huishoudens bij een gegeven bevolkingsomvang. Denk hierbij aan factoren als gezinsuitbreiding, een toename van eenpersoonshuishoudens, vergrijzing en een verhoogde welvaart. Zowel ingezetenen als nieuwe arbeidsmigranten doen in de regel aan gezinsuitbreiding en kunnen scheiden van partner, wat het aantal benodigde woningen op

termijn kan doen stijgen. Het migratiesaldo speelt hierin een belangrijke rol. Niet alleen de aantallen migranten in een jaar, maar juist het migratiesaldo bepaalt hoeveel extra druk er op de totale woningvoorraad wordt gelegd; er kunnen immers ook mensen uit Nederland vertrekken, die daarmee geen beroep meer doen op de woningvoorraad.

De beslissing van een migrant om naar een land te reizen, kan beïnvloed worden door de beschikbaarheid van verschillende typen woningen in een land en de voorkeuren die migranten hebben. Zo stelt (Roback, 1982) dat woonvoorkeuren en leefkwaliteit een rol spelen in de reden waar migranten naartoe trekken. Als de woningmarkt in een land aansluit bij de behoeften van arbeidsmigranten in termen van prijspeil en beschikbaarheid, verhoogt dit in theorie het relatieve nut om op die locatie te wonen (specifiek voor kennismigranten, zie bijvoorbeeld Mellander et al. (2011)). Een kanttekening hierbij is dat specifiek voor arbeidsmigranten het motief wordt gedreven door verschillen in lonen en werkgelegenheid tussen landen of regio's. In de neoklassieke theorie van migratie trekken migranten naar gebieden waar ze hogere lonen kunnen verdienen en betere arbeidskansen hebben (Harris & Todaro, 1970). In de praktijk speelt daarnaast de vraag naar arbeid veelal een bepalende rol (Van Stiphout-Kramer et al., 2024). Ook de huisvesting kan een belangrijke factor zijn voor arbeidsmigranten om al dan niet naar een land voor het werk te verhuizen.

De situatie op de woningmarkt heeft theoretisch ook een omgekeerd effect op de komst van migranten, waarbij de beschikbaarheid en typen van woningen de komst van migranten beïnvloedt. Zo kan het beperkte woningaanbod en het moeizaam matchen van beschikbare behuizing met persoonlijke voorkeuren, de komst van arbeidsmigranten afschrikken, zelfs als er aantrekkelijke werkgelegenheidskansen zijn (Rabe & Taylor, 2012). Ook wijst dit artikel erop dat migranten vaak niet alleen naar de werkgelegenheidsmogelijkheden kijken, maar ook naar de vraag of ze zich kunnen veroorloven om te wonen in de regio waar ze werk vinden. Als kosten voor woningen (huur of koop) te hoog zijn in verhouding tot het inkomen dat een migrant kan verwachten, dit de migratie naar dat gebied theoretisch kan afremmen (Jennissen, 2007).

De effecten op de woningmarkt slaan veelal neer in stedelijke gebieden, daar waar de vraag naar arbeidsmigranten over het algemeen groter is. In stedelijke gebieden is de druk op de woningmarkt heviger dan in plattelandsgregio's, omdat er in de stedelijke gebieden minder ruimte is om mensen te huisvesten (Fougère et al., 2013; Verdugo, 2016). Daarnaast concluderen Zorlu en Mulder (2008) dat aanwezigheid van immigranten uit hetzelfde herkomstland een prikkel vormt voor de komst van nieuwe migranten met dezelfde nationaliteit naar hetzelfde gebied (kettingmigratie). Zo trekken landgenoten vaker naar elkaar toe en ontstaan er clusters of netwerken (Manting et al., 2022). Deze clusters of netwerken kunnen ook buiten stedelijke gebieden ontstaan, en bijvoorbeeld afhankelijk zijn van de werklocatie. Borjas (2001) vindt echter dat migranten aangetrokken worden door regio's met gunstige economische omstandigheden, die zich vaker voor doen in stedelijke gebieden.

De vraag naar woningen hangt sterk samen met het inkomen en de verblijfsduur van migranten. Hogere inkomens, zoals bij kennismigranten, leiden vaak tot een grotere vraag naar ruimere en kwalitatief betere woningen. Arbeidsmigranten met lagere inkomens zijn vooral actief in de huursector, omdat zij minder bestedingsruimte hebben. Ook de verblijfsduur speelt een rol: permanente arbeidsmigratie legt langdurig beslag op de woningvoorraad, vooral bij gezinshereniging. Bij tijdelijke migratie is de druk op de woningmarkt minder, tenzij vertrekkende migranten worden opgevolgd door nieuwe. Een langer verblijf leidt bovendien vaker tot een verschuiving naar koopwoningen of duurdere huurwoningen (Manting et al., 2024).

Aanbodzijde

Op de korte termijn is het door allerlei oorzaken moeilijk om het woningaanbod aanzienlijk te vergroten. Zo is er regelgeving die schuurt met grootschalige bouwplannen en is er schaarste aan beschikbare ruimte (Thiel & Zaunbrecher, 2024). Hoewel het maken van bouwplannen, en de daaruit resulterende vergroting van de aanbodzijde

kan bijdragen aan een betere betaalbaarheid voor woningzoekenden, reageert het woningaanbod vaak niet snel genoeg op de toenemende vraag. In gebieden met een hoog woningtekort is de nieuwbouw bovendien beperkt als deze niet op voldoende schaal plaatsvindt of onvoldoende aansluit op de specifieke vraag naar woontypen. Geografische beperkingen, zoals meren, kustlijnen of een zachte bodem, beperken de hoeveelheid beschikbare grond voor woningbouw en maken daarmee uitbreiding van het woningaanbod moeilijker (Buurma-Olsen et al., 2025; Saiz, 2010). Dit zorgt ervoor dat het aanbod minder flexibel reageert op prijsstijgingen, waardoor de prijselasticiteit lager is in gebieden met dergelijke fysieke belemmeringen.

Doordat het woningaanbod vaak inelastisch is, ontstaan er tekorten aan woningen. Dit drijft de prijs omhoog. Vanwege strenge regelgeving of geografische beperkingen kan het woningaanbod vaak niet snel worden aangepast op de vraag naar woningen. Dit creëert een tekort aan beschikbare woningen. Het aanpassingsmechanisme om vraag en aanbod in evenwicht te brengen zal daardoor via hogere prijzen lopen. Voor sommige arbeidsmigranten kan hierdoor de woonbehoefte niet vervuld worden (het is te duur).

Arbeidsmigratie kan leiden tot een toename in het woningaanbod, door het lucratiever worden van bouwen bij hogere vraag naar woningen en de werkzame arbeiders in de bouwsector. Dit werkt hoofdzakelijk door via twee mechanismen: een verschuiving langs of van de aanbodcurve. Zo kunnen arbeidsmigranten werkzaam zijn in de bouw of aanverwante sectoren en daarmee bijdragen aan de uitbreiding van het woningaanbod. De mate waarin dit leidt tot prijsdalingen (door het hogere aanbod) of kortere wachttijden voor (sociale) huur is afhankelijk van of een migrant die werkzaam is in de bouw gemiddeld bijdraagt aan meer dan één woning. In dat geval is het aannemelijk dat de inzet van arbeidsmigranten in de bouwsector bijdraagt aan de uitbreiding van het woningaanbod. In economische termen spreken we dan van een verschuiving van de aanbodcurve. Voor de lange termijn is echter ook aanwas uit de huidige bevolking nodig, om de langdurige tekorten aan beschikbaar personeel op te vangen.

Anderzijds zorgt een grotere bevolkingsaanwas (via arbeidsmigratie), via een hogere woningvraag ervoor dat extra bouwen lucratiever wordt. Hier spreken we van een verschuiving langs de aanbodcurve. Hogere woningprijzen maken het niet alleen financieel aantrekkelijker om nieuwe woningen te bouwen, maar kunnen ook andere kosten, zoals belastingen en vergunningskosten compenseren. Dit verhoogde winstpotentieel voor projectontwikkelaars kan de investeringen in de bouwsector stimuleren en de ontwikkelingskosten verlagen, waardoor de bouw van extra woningen economisch haalbaarder wordt.

De natuurlijke ruimte en regulering hebben een cruciale rol in de mate waarin het woningaanbod kan reageren op prijsveranderingen (Glaeser et al., 2005; Glaeser & Yourko, 2002). Enerzijds kan de geografie beperkingen opleggen aan bouwmogelijkheden, bijvoorbeeld door de aanwezigheid van meren. Anderzijds kunnen strikte ruimtelijke ordening, bestemmingsplannen en bouwvoorschriften het ontwikkelingsproces vertragen of beperken, waardoor het aanbod minder snel kan meegroeien met de vraag. Regio's met strengere bouwregels hebben doorgaans een lagere prijselasticiteit, wat kan bijdragen aan langdurige woningtekorten en stijgende prijzen. Nederland verschilt van andere landen in het ruimtelijkeordeningsbeleid, het woningbouwproces en het schaalniveau waarop beslissingen worden genomen. Zo wijkt Nederland in het bijzonder af door de hoge mate van sturing door het overheidsorgaan in vergelijking tot andere landen zoals Frankrijk (Oxley et al., 2009).

Een uitzondering op de beperkte woningvoorraad op korte termijn is het inzetten van tijdelijke verblijfsruimtes, zoals hotels, leegstaande kantoren of schepen. Dit kan leiden tot een verschuiving langs of van de aanbodcurve, afhankelijk van of het aanbod prijsgedreven is of voortkomt uit versoepelde regelgeving. Dergelijke tijdelijke oplossingen verlichten de druk op de woningmarkt, maar dit effect is vaak van korte duur. Zodra deze locaties weer hun oorspronkelijke functie krijgen, valt het extra aanbod weg. De impact op woningprijzen en wachtlijsten hangt dan af van of de terugloop van het tijdelijke aanbod samengaat met het vertrek van migranten.

Op de lange termijn is het woningaanbod door mogelijke beleidsaanpassingen elastischer, wat de druk op de woningmarkt kan verzachten. Wanneer bijvoorbeeld meer schaarse bouwgrond beschikbaar wordt gesteld en vergunningstrajecten versoepeld worden, kan de woningbouwcapaciteit op lange termijn toenemen. Daarmee zullen de prijzen voor vrije huur en koop –theoretisch gezien - verlagen of stabiliseren.

Het samenspel tussen vraag, aanbod en herverdelingseffecten

De vraag is of de woningmarkteffecten van arbeidsmigratie voornamelijk worden bepaald door vraag- of aanbodfactoren. Wanneer het woningaanbod slechts beperkt kan reageren—bijvoorbeeld door ruimtelijke beperkingen, lange vergunningstrajecten of trage bouwprocessen—zal het vraageffect overheersen. Hierin zit ook de vraag naar woningen van arbeidsmigranten, die specifiek naar Nederland zijn gehaald voor het werken in de bouw. Van de arbeidsmigranten in de bouw draagt echter niet iedereen bij aan het bouwen van nieuwe huizen, maar wordt er bijvoorbeeld ook aan renovaties of grond-, water- en wegenbouw gewerkt.³⁹ Daarbij geldt dat arbeidsmigranten vaak een woning delen met anderen en/of maar tijdelijk in Nederland verblijven. Dit dempt de vraag naar woningen enigszins. Het neemt echter niet weg dat de krapte op de woningmarkt toeneemt, wat kan resulteren in stijgende huizenprijzen en huurkosten, vooral in regio's waar de migratiedruk hoog is en de woningvoorraad schaars.

De krapte op de woningmarkt maakt woningen steeds minder betaalbaar. Vooral wat betreft woningen waarvan de prijs vaak flexibel is (lees: vrije huurmarkt) en specifiek geldt voor de lage inkomensgroepen waar arbeidsmigranten veelal in vallen. Doordat arbeidsmigranten ergens moeten wonen kunnen er wanpraktijken op de woningmarkt ontstaan. Zo is duidelijk uit de empirie over arbeidsmigratie dat het 'gedeelde wonen' traditioneel een belangrijke vorm van wonen is onder lager betaalde migranten (Lombard, 2023) of ongedocumenteerde migranten (Balampidis, 2020).

Een mogelijk gevolg van de komst van nieuwe migranten is dat ingezetenen verhuizen naar andere gebieden. Deze verhuizing van ingezetenen komt voor in twee primaire soorten: vrijwillig en onvrijwillig. Vrijwillige verhuizing houdt in dat ingezetenen vrijwillig hun woning opgeven. Huishoudens kiezen er dan bijvoorbeeld voor om naar goedkopere gebieden te verhuizen, of naar gebieden waar minder migranten zijn. Onvrijwillige verhuizing daarentegen vindt plaats wanneer ingezetenen genoodzaakt zijn hun woning op te geven vanwege stijgende woonlasten (ze kunnen de woning niet meer betalen). Ingezetenen met een lager inkomen kunnen hierdoor geen toegang meer krijgen tot betaalbare woningen in stedelijke gebieden.

Een andere mogelijke uitkomst is dat arbeidsmigranten in woningen van lage kwaliteit huisvesten. Dit zijn bijvoorbeeld vakantieparken of woningen op bedrijventerreinen. Het tekort aan reguliere woning kan er toe leiden dat arbeidsmigranten vooral op locaties gehuisvest worden waar de lokale bevolking niet wil wonen. Dit kan de bijdrage van arbeidsmigranten aan het tekort aan reguliere woningen verzachten; arbeidsmigranten vestigen zich dan immers in woningen die niet als woningaanbod worden gezien. Echter kan de kwaliteit van deze woningen aan de wensen over laten. In de theoretische literatuur zijn hier echter geen studies naar gedaan, mede omdat de kwaliteit van woningen zich lastig laat modelleren en meten.

Indien woningprijzen gemaximeerd zijn, zoals bij sociale huur, kan de krappe woningmarkt ook tot langere wachttijden leiden. Hierdoor verblijven huishoudens vaker in tijdelijke of ongeschikte woningen (Thiel & Zaunbrecher, 2024). Dit vergroot de concurrentie, waarbij ingezetenen vaak een voordeel hebben doordat zij minder te maken hebben met lange inschrijftijden. Ook het aantal beschikbare woningen voor arbeidsmigranten met een

³⁹ Zie bijvoorbeeld het 2019 rapport van het Economisch Instituut voor de Bouw ([link](#)).

laag inkomen speelt hierin mee, wat zich bijvoorbeeld uit in een tekort aan vrij sector huurwoningen. Dit veroorzaakt een doorwerkend effect op de druk op noodopvang en tijdelijke huisvesting, wat landelijke spanningen kan veroorzaken.

Empirisch bewijs

Vraageffecten door vestiging van migranten op de woningmarkt

Migratie leidt tot meer vraag naar woningen, daarover is de literatuur het eens (Cochrane & Poot, 2021; Larkin et al., 2019). De impact op woningprijzen hangt echter af van factoren zoals migratiemotief, verblijfsduur en culturele woonvoorkeuren. Zo kopen kennismigranten eerder een woning dan seizoenarbeiders. Ook migratiepatronen en kenmerken van de lokale woningmarkt spelen een rol. Hoewel verblijfsduur en -motief belangrijk zijn voor de mate van beslag op de woningvoorraad, wordt hier in de literatuur vaak weinig onderscheid in gemaakt.

De woonpatronen van migranten en inwoners met een Nederlandse achtergrond lopen vaak uiteen. Onderzoek toont aan dat de wooncarrières van migranten en inwoners met een Nederlandse achtergrond verschillen; migranten huren over het algemeen vaker en kopen later een woning (Acolin, 2019; Christophers & O'Sullivan, 2019; Gobillon & Solignac, 2019; Kauppinen & Vilkkama, 2016; Loomans et al., 2023; Manting et al., 2024; Nygaard, 2011; Sinning, 2010). Gezinsmigranten trekken daarentegen al vaak direct in hoogwaardige woningen, terwijl hoogopgeleide arbeidsmigranten vaak later in een hoogwaardige woning gaan wonen (Hiebert, 2009). Andere studies zien dat arbeidsmigranten eerder een woning huren in de particuliere huursector dan bijvoorbeeld asielmigranten (Boschman & Van Dam, 2012; Finn & Mayock, 2022). Verder vinden sommige studies dat de verschillen met autochtonen afnemen naarmate migranten langer in een land verblijven (Balampanidis, 2020; Magnusson Turner & Hedman, 2014).

Ook de wooncultuur in het herkomstland van de migrant heeft invloed op de woonkeuzes van de migrant in het bestemmingsland. Zo lijkt de ene migrant eerder geneigd een woning te kopen en is de andere meer geneigd met huisgenoten samen te wonen, omdat dit in het thuisland ook vaker de norm is (Haliassos et al., 2017; Maslova & King, 2020). Hoewel deze eerdere studies aantonen dat dit bij eerste-generatie migranten het geval is, blijkt uit onderzoek dat ook voor de tweede generatie er nog culturele factoren uit het land van herkomst van de ouders een belangrijke rol spelen (Huber & Schmidt, 2022). Dit gaat bijvoorbeeld over de houding van een migrant ten opzichte van het eigenwoningbezit.

De laatste jaren neemt segregatie van migranten in Europa af. Dit blijkt uit onderzoek van De Haas (2023). Aanvankelijk wonen migranten vaak bij elkaar, maar na verloop van tijd vestigen zij zich vaker in gemengde wijken. In sommige gevallen is de segregatie zelfs groter onder de lokale bevolking. In Nederland is bijvoorbeeld de segregatiescore het hoogst voor mensen met een Nederlandse herkomst, terwijl wel de segregatie onder Polen toenam tussen 2009 en 2014.⁴⁰ Segregatie kan positieve netwerkeffecten opleveren (Cutler et al., 2008), maar ook nadelen zoals slechtere baankansen en lagere woningkwaliteit (Dill et al., 2015; Kramer & Hogue, 2009; Wixé & Pettersson, 2020). De effecten zijn niet eenduidig.

Migranten bevinden zich vaak in een kwetsbare positie op de woningmarkt, wat resulteert in huisvesting van lagere kwaliteit. Verschillende studies laten zien dat niet-Europese migranten vaak te maken hebben met huisvesting van lagere kwaliteit, en beperkte toegang tot koopwoningen (Borjas, 2002; Finn & Mayock, 2022). Dit komt met name

⁴⁰ Mogelijk is de segregatie bij de Poolse herkomstgroep toegenomen doordat er meer migranten naar Nederland zijn gekomen, en doordat zij meer geïntegreerd zijn gaan wonen en werken dan eerdere cohorten van Poolse arbeidsmigranten. Aanvankelijk was er bijvoorbeeld sprake van gezinsvormende migratie met de Nederlandse bevolking, wat verspreid plaatsvond over het land. Bron: CBS ([link](#)).

doordat migranten vaak een kwetsbare positie hebben, zoals een koppeling tussen arbeidscontracten en huisvesting. Voor migranten in meerdere Westerse landen blijkt daarnaast dat de wooncondities, zoals oppervlak en staat van onderhoud, vaak slechter zijn dan gemiddeld (Carter, 2005; Coates et al., 2013). Daarentegen leidt een langere verblijfsduur in een land vaak tot een verbetering in de woonkwaliteit, onder andere een toename in het inkomen en/of vermogen (Lennartz & Helbrecht, 2019; Zorlu et al., 2014). De hiervoor aangehaalde studies leunen vooral op beschrijvende statistieken, en leggen geen causale relaties bloot. Dit komt mede doordat de kwaliteit van huisvesting zich lastig laat meten.

Effecten op het woningaanbod

De vestiging van migranten kan leiden tot een toename van het woningaanbod, doordat zij in de bouw werkzaam zijn, al is hierover in de literatuur weinig bekend. Arbeidsmigranten, of migranten in den brede, zijn vaak een onderdeel van de werkzame beroepsbevolking. Op deze manier kunnen zij ook bijdragen aan het vergroten van het woningaanbod doordat zij in bouwgerelateerde beroepen werkzaam zijn (Gunderson & Cukier, 2024). Dit betekent een verschuiving van de aanbodcurve. Er is echter weinig onderzoek gedaan naar de effecten van migratie op het woningaanbod.

De enige studie die bij ons bekend is vindt een positieve bijdrage van migratie op het woningaanbod. De studie van Gonzalez en Ortega (2013) onderzoekt de gevolgen van een toename in het aantal migranten voor het woningaanbod in Spanje tussen 2000 en 2010. Vanwege databeperkingen richten zij zich alleen op het koopsegment. Zij vinden dat een stijging van 1,5% aan de werkzame beroepsbevolking vanwege een toename in migratie leidt tot een toename van 1,2-1,5% van het aantal huizen in Spanje. Aangezien de toename van de werkzame beroepsbevolking groter is dan die van het aantal huizen, neemt de krapte in de onderzochte periode toe. Deze inzichten zijn echter moeilijk te vertalen naar de huidige Nederlandse context. Dit komt door de specifieke periode die in het onderzoek is meegenomen, maar ook doordat de Spaanse woningmarkt anders is dan die in Nederland. Zo is er bijvoorbeeld in Spanje meer nadruk op appartementen, terwijl er in Nederland meer eengezinswoningen zijn (Housing Europe, 2023). Dit heeft invloed op de mogelijkheden tot het uitbreiden van het woningaanbod.

Effecten op prijzen van koopwoningen

In de literatuur wordt vooral onderzocht wat het effect is van totale aantallen migranten op de prijs van koopwoningen; er wordt geen onderscheid gemaakt naar migratiemotief. Verschillende vormen van migratie gaan vaak ook gepaard met andere effecten op de woningmarkt, vooral ook samenhangend met het inkomen. Voor migranten met een hoger inkomen, zoals kennismigranten, is de stap naar een koopwoning bijvoorbeeld sneller te maken dan voor studiemigranten. Dit onderscheid tussen migratiemotieven wordt in de literatuur echter niet gemaakt.

De meeste studies tonen aan dat immigratie de prijzen van koopwoningen verhoogt, vooral doordat de vraag sneller toeneemt dan het aanbod. Deze onderzoeken richten zich op gemiddelde woningprijzen, niet op verschillen tussen bevolkingsgroepen. Saiz (2003) geldt als pionier met zijn studie naar de Mariel Boatlift, die prijsstijgingen door Cubaanse migratie aantoonde. Twee meta-analyses (Cochrane & Poot, 2021; Larkin et al., 2019) bevestigen een positief effect van migratie op woningprijzen. Cochrane en Poot vinden dat een bevolkingsgroei van 1% door migratie leidt tot een prijsstijging van 1–2%. Internationale migranten kunnen echter minder gevoelig zijn voor prijsinformatie door taalbarrières, maar richten zich mogelijk meer op bredere kosten-batenafwegingen (Fischer, 2012).

De prijseffecten van migratie op koopwoningen verschillen per land, periode en type migrant. Hoewel migratiemotieven invloed kunnen hebben op woonbehoefte en betaalbaarheid, maken studies hier zelden onderscheid in. Tabel 5.1 toont dat een bevolkingsgroei van 1% door internationale migratie leidt tot

woningprijsstijgingen van 1 tot 5%, afhankelijk van landspecifieke kenmerken (zoals woningmarktkenmerken als overheidsbeleid) en de onderzochte tijdsperiode. Zo vinden Fischer (2012) voor Zwitserland een effect van 4,9% bij taalongelijke migranten, terwijl Mussa et al. (2017) slechts 0,8% stijging rapporteren voor de VS, mede doordat lokale bewoners naar randgebieden verhuizen. Voor Nederland zijn nog geen studies beschikbaar.

Sommige studies vinden juist lokale prijsdalingen door migratie, door verdringing van een deel van de oorspronkelijke bevolking. Dit kan vrijwillig zijn - bijvoorbeeld verhuizingen door veranderingen in de buurt (Card et al., 2008) - of gedwongen door stijgende woonlasten. In de VS, Denemarken, en Engeland en Wales zijn gevallen gevonden waarin migratie leidt tot lagere of minder stijgende woningprijzen door vertrek van lokale bewoners (o.a. Boje-Kovacs, 2024; Zhu et al., 2019; Sá, 2015; Saiz & Wachter, 2011; Braakmann 2019). Ook in Canada is dit verdringingseffect zichtbaar, al overheerst daar uiteindelijk een klein positief prijseffect (Akbari & Aydede, 2012).

De woningprijseffecten zijn naast de gestegen woningvraag afhankelijk van overheidsbeleid, al zijn er geen studies bekend die specifiek naar woningmarktbeleid kijken. Pavlov & Somerville (2020) onderzoeken de effecten van Canadees overheidsbeleid op migratie, waarbij een programma voor migranten met hogere inkomens is stopgezet. Onder dit programma moesten migranten met hoge inkomens een deel van hun vermogen investeren in Canada. Het stopzetten van dit programma had tot gevolg dat er minder migranten naar Canada kwamen. Hierdoor daalden huizenprijzen met ongeveer 1,7 tot 2,6%. Er zijn echter geen andere studies bekend die woningmarktbeleid onderzoeken in de directe relatie tussen migratie en woningprijzen.

De internationale literatuur vindt uitsluitend prijsopdrijvende effecten van migratie op de huurmarkt. Tabel 5.2 geeft een overzicht van de beschikbare literatuur over de relatie tussen migratie en huurprijzen. Deze studies laten allemaal een prijsopdrijvend effect zien vanuit migratie, waarbij het effect zo goed als 1-op-1 is. Een 1%-toename in de bevolking door migratie heeft tot gevolg dat de totale huurprijzen ook met ongeveer 1% toenemen. Greulich et al. (2004) beargumenteren dat het niet uitmaakt of de extra woningvraag door migranten of door de lokale bevolking komt. Het belangrijkste is dat er een extra woningvraag is. In gebieden waar de lokale bevolking niet met migranten hoeft te concurreren voor beschikbare woningen, zijn de effecten even groot als in gebieden waar dit wel het geval is. In de literatuur wordt geen onderscheid gemaakt naar de gevolgen voor de huurprijzen voor verschillende groepen van de bevolking.

Overheidsbeleid is ook relevant voor de effecten op de huurmarkt, al zijn er weinig studies over bekend. De mate waarin overheden de huurmarkt reguleren, en bijvoorbeeld de sociale huurmarkt openstellen voor migranten, heeft een impact op de aantrekkingskracht van gebieden waarin dit type woningvoorziening aanwezig is. Zo laat Verdugo (2016) zien dat het Franse overheidsbeleid, waarbij migranten met kinderen in de jaren 70 werden toegelaten tot de sociale huurmarkt, een sterk positief effect had op de aantrekkingskracht van gebieden waarin meer sociale huurwoningen beschikbaar waren. De kans dat niet-Europese migranten in de stad kwamen te wonen, steeg met ongeveer 1,2 tot 1,5% na de beleidswijziging. Er zijn echter geen studies over de effecten op de prijzen van huurwoningen door overheidsbeleid.

Tabel 5.1 Overzicht landenstudies naar de relatie tussen internationale migratie en prijzen koopwoningen

Studie	Land	Periode	Bevinding
Degen & Fischer (2017)	Zwitserland	2001-2006	Een 1% toename migratie leidt tot een 2,7% stijging in de prijzen van eengezinswoningen.
Fischer (2012)	Zwitserland	2001-2006	Een 1% toename migranten met niet-gemeenschappelijke taal leidt tot een stijging van 4,9% in prijzen van koopwoningen. Voor migratie met een gemeenschappelijke taal wordt er geen significant effect gevonden. Migranten met een niet-gemeenschappelijke taal zijn minder gevoelig voor prijsinformatie.
Sanchis-Guarner (2023)	Spanje	2001-2012	Een 1% toename migratie (nationaal en internationaal) leidt tot een 3,3% stijging in de prijs van koopwoningen.
Gonzalez en Ortega (2013)	Spanje	2000-2010	Een 1,5% toename migratie leidt tot een 2% stijging in de prijs van koopwoningen.
Moallemi & Melser (2020)	Australië	2001-2012	Een 1% toename migratie leidt tot een 0,9% stijging in de prijs van koopwoningen. Er worden grotere effecten gevonden in populaire staten.
Gopy-Ramdhany & Seetanah (2022)	Australië	2004-2017	Op de korte termijn heeft migratie een positief effect op woningprijzen van 1,7%, op de lange termijn worden geen statistisch significante effecten gevonden.
Eliasson (2017)	IJsland	2004-2007	Een 1% toename migratie leidt tot tussen de 4-6% stijging in de prijs van koopwoningen.
Mussa et al (2017)	Verenigde Staten	2002-2012	Een 1% toename migratie leidt tot een 0,8% stijging in de prijs van koopwoningen. Dit effect wordt ook gevonden voor omliggende gebieden.

Noot: In de studie van Fischer (2012) wordt een gemeenschappelijke taal gedefinieerd als de situatie waarin de taal in het herkomstland van een migrant overeenkomt met de taal, of een van de talen, die wordt gesproken in het bestemmingsland.

Tabel 5.2 Overzicht landenstudies naar de relatie tussen migratie en huurprijzen

Studie	Land	Periode	Bevinding
Degen & Fischer (2017)	Zwitserland	2001-2006	Een 1% toename migratie leidt tot een 2,7% stijging in de prijzen van eengezinswoningen.
Fischer (2012)	Zwitserland	2001-2006	Een 1% toename van migranten met niet-gemeenschappelijke taal leidt tot een 4,9% stijging van de prijs van huurwoningen. Voor migranten met een gemeenschappelijke taal wordt geen significant effect gevonden. Migranten met een niet-gemeenschappelijke taal minder gevoelig voor prijsinformatie.
Sanchis-Guarner (2023)	Spanje	2001-2012	Een 1% toename migratie leidt tot een 3,3% stijging van huurprijzen.
Gonzalez en Ortega (2013)	Spanje	2000-2010	Een 1,5% toename migratie leidt tot een 2% stijging van huurprijzen.
Moallemi & Melser (2020)	Australië	2001-2012	Een 1% toename migratie leidt tot een 0,9% stijging van huurprijzen. Er worden grotere effecten gevonden in populaire staten.
Gopy-Ramdhany & Seetanah (2022)	Australië	2004-2017	Op de korte termijn heeft migratie een positief effect op huurprijzen van 1,7%, op de lange termijn worden geen statistisch significante effecten gevonden.
Eliasson (2017)	IJsland	2004-2007	Een 1% toename migratie leidt tot tussen de 4-6% stijging van huurprijzen.
Mussa et al (2017)	Verenigde Staten	2002-2012	Een 1% toename migratie leidt tot een 0,8% stijging van huurprijzen. Er wordt ook een stijging in omliggende gebieden gevonden.

Noot: In de studie van Fischer (2012) wordt een gemeenschappelijke taal gedefinieerd als de situatie waarin de taal in het herkomstland van een migrant overeenkomt met de taal, of een van de talen, die wordt gesproken in het bestemmingsland.

De Nederlandse context

In deze sectie beschrijven wij in hoeverre bovengenoemde bevindingen op de Nederlandse woningmarkt van toepassing zijn. Er is inmiddels een aantal studies gedaan naar de situatie van arbeidsmigranten op de Nederlandse woningmarkt. De meeste hiervan zijn van meer beschrijvende aard, en richten zich bijvoorbeeld op de woonpatronen van alle migranten die zich in Nederland bevinden (Manting et al., 2024). Er is echter minder causaal onderzoek beschikbaar over de effecten van arbeidsmigranten op de Nederlandse woningmarkt. Wij zullen daarom de internationale literatuur vertalen naar de Nederlandse context en aanvullen met inzichten die specifiek voor de Nederlandse woningmarkt gelden.

Nederland staat bekend om zijn krappe en restrictieve woningmarkt met een lage aanbodelasticiteit. In de afgelopen jaren is de Nederlandse woningmarkt, die in Europese context ooit bekend stond als toegankelijk (Housing Europe, 2023), veranderd naar een krappere en restrictievere markt. Dit komt door factoren zoals hogere woningprijzen, langere wachttijden en minder beschikbaar hypotheekkrediet (Hochstenbach & Boterman, 2015). Waar de markt voorheen werd gekarakteriseerd door betaalbare sociale huurwoningen en hoge kwaliteit, zijn het vooral starters en jongeren die nu moeite hebben een koopwoning te verkrijgen, wat leidt tot meer woningdelen (Arundel & Ronald, 2016; Druta et al., 2021). Manting et al (2024) laten zien dat migranten vergelijkbare beperkingen ondervinden op de woningmarkt als deze groepen. Een belangrijk kenmerk van de Nederlandse woningmarkt is de lage aanbodelasticiteit, wat betekent dat prijseffecten sterker kunnen uitvallen dan in andere landen. Nederland vertoont in vergelijking met andere OECD-landen een lage prijselasticiteit van het woningaanbod, vooral door beperkingen in beschikbare bouwgrond en strenge regelgeving (Caldera & Johansson, 2013; Michielsen et al., 2017; Sinninghe Damsté et al., 2025).

Arbeidsmigranten dragen bij aan de bouw van nieuwe woningen in Nederland, al is het totaal aan geregistreerde werkzame arbeidsmigranten in de bouw relatief beperkt (Van Kesteren et al., 2023). Het totaal aan werkzame personen in de sectoren utiliteitsbouw, grond- water- en wegenbouw, en gespecialiseerde werkzaamheden in de bouw betrof in 2022 ongeveer 670 dzd mensen (totaal, inclusief zelfstandigen).⁴¹ In 2022 maakten ongeveer 75 dzd migranten hier deel van uit,⁴² met vergelijkbare aantallen met een contractvorm in loondienst of als zelfstandigen. Het overgrote deel hiervan was een ingezetene in Nederland. Van de migranten in loondienst werkten rond de 87% tegen een loon van meer dan 130% van het wml. Dit betreft echter alle migranten werkzaam in de bouw, en niet in het bijzonder arbeidsmigranten.⁴³

Door het relatief beperkte aantal arbeidsmigranten in de bouw is per saldo een kleiner effect van de woningbouw te verwachten op de beschikbaarheid van woningen, ten opzichte van de woonvraag van alle arbeidsmigranten. Dit is in lijn met het rapport van de Adviesraad Migratie (2024a). Het is belangrijk om op te merken dat er een onderschatting optreedt vanwege de inzet van arbeidskrachten via detacheringen of uitzendwerk, hier is echter geen goed zicht op. Uit een enquête onder uitzendorganisaties voor 2023 blijkt dat 3% van de uitgezonden arbeidsmigranten bij een bouwbedrijf werkt.⁴⁴ Met 28 dzd in 2021, zijn de aantallen arbeidsmigranten

⁴¹ Het totaal aan werkzame personen in de sectoren utiliteitsbouw, grond- water- en wegenbouw, en gespecialiseerde werkzaamheden in de bouw betrof in 2022 respectievelijk 220 dzd, 76 dzd en 370 dzd. Bron: CBS StatLine ([link](#)).

⁴² CBS Dashboard Migratiemotieven 2022 ([link](#)), dit zijn alle migranten niet naar motief maar werkzaam in de bouw.

⁴³ In 2022 werkten er ongeveer 2200 EU-arbeidsmigranten en 580 niet-EU-arbeidsmigranten in loondienst in de bouw. Dit betreft alleen migranten naar motief vanaf 1999, migranten die eerder als arbeidsmigranten naar Nederland zijn gekomen om te werken in de bouw, vallen hier dus buiten. Bron: CBS Dashboard Migratiemotieven ([link](#)).

⁴⁴ Bron: ABU ([link](#)).

die via detacheringen in de bouw werken aanzienlijk (Bussink et al., 2022).⁴⁵ Er zijn voor deze contractvormen echter geen gegevens beschikbaar over contractduur, inkomensgegevens en type werkzaamheden.

Het aantal arbeidsmigranten dat in Nederland werkzaam is, wordt vaak onderschat,⁴⁶ al was de beschikbaarheid van woningen ongeacht een probleem geweest. Dit tekort aan woningen, dat in 2024 wordt geschat op 400 dzd, is vooral te wijten aan structurele problemen in het woningaanbod, dat niet snel genoeg kan inspelen op de vraag. Arbeidsmigratie speelt een rol, maar is niet de enige oorzaak; de binnenlandse woningvraag is ook groot. In 2022 werd het tekort aan woningen vooral gedreven door de vraag naar woningen van personen die in Nederland geboren zijn, terwijl voor sommige leeftijdsgroepen tussen de 20-50% van de woonvraag van immigranten kwam: vooral uit MOE- en overige EU-landen (Groenemeijer et al., 2023). Dit betreft ook migranten die al langer in Nederland verblijven. Het onderzoek van ABF (2023) stelt dat ongeveer 50% van de benodigde woonvoorraad komt vanuit bevolkingsgroei, vooral door toenemende migratie (alle motieven tezamen), en 30% komt doordat het aantal eenpersoonshuishoudens onder ingezetenen toeneemt. Belangrijke kanttekeningen hierbij zijn: 1) arbeidsmigranten zijn vaak tijdelijk in Nederland en maken daardoor maar korter gebruik van de woningvoorraad. Dit is wel afhankelijk van of daarvoor nieuwe tijdelijke arbeidsmigranten in plaats komen, dit verlicht de druk op de woningmarkt niet., 2) afgezien van de wenselijkheid, wordt er onder arbeidsmigranten veel aan woningdelen gedaan, en 3) in de statistieken van Groenemeijer et al (2023) en ABF (2023) zitten alle migranten, dus inclusief gezinsmigranten. De Staatscommissie Demografische Ontwikkelingen bepleit onder meer hierom dat er meer onderzoek nodig is naar de relatie tussen (arbeids)migratie en de Nederlandse woningmarkt (Staatscommissie Demografische Ontwikkelingen 2050, 2024).

Hieronder brengen wij de situatie van arbeidsmigranten op de Nederlandse woningmarkt in kaart, al geeft het geen volledig beeld. Om de positie van arbeidsmigranten op de woningmarkt in kaart te brengen kijken we naar het CBS Dashboard Migratiemotieven. In deze statistieken blijven migranten altijd met hetzelfde motief aangemerkt, ongeacht de verblijfsduur. Het is belangrijk om op te merken dat de statistieken niet een volledig beeld geven. Ten eerste zijn niet alle arbeidsmigranten bekend. Bijvoorbeeld uitzendkrachten via buitenlandse bedrijven en niet-ingezetenen zitten niet in deze dataset. Ten tweede beslaan deze statistieken geen dynamisch beeld: hoe migranten over tijd over de woningmarkt bewegen. Ten derde wordt er geen koppeling gemaakt tussen de positie op de arbeidsmarkt en de woningmarkt. Arbeidsmigranten met laagbetaald werk zullen immers vaker in een kleinere huurwoning terecht komen of aan woningdelen moeten doen (Manting et al., 2022). Zowel het tweede als derde punt kunnen met microdata in kaart worden gebracht, maar dat is recent niet gedaan voor Nederland.

Het is onduidelijk hoeveel arbeidsmigranten en meereizende gezinsleden er precies in Nederland gehuisvest zijn, en wat de woonkenmerken zijn. In 2022 waren er ongeveer 980 dzd arbeidsmigranten in Nederland, voor wie huisvesting moest worden georganiseerd,⁴⁷ onder hen ongeveer 580 dzd arbeidsmigranten die een woonvraag hadden.⁴⁸ Het is echter niet duidelijk hoe aan deze woonvraag is voldaan, en wat daarmee het beslag op de totale woonvoorraad is vanuit arbeidsmigranten en de meegereisde gezinsleden.⁴⁹ Ten eerste is geen zicht op de exacte aantallen wat betreft woningdelen. Ten tweede zijn arbeidsmigranten veelal in flexwoningen gehuisvest, maar zijn

⁴⁵ Het betreft hier aanmeldingen bij het meldloket van de Sociale Verzekeringsbank en de Nederlandse arbeidsinspectie. Enerzijds is dit een onderschatting van daadwerkelijke detacheringen, omdat niet alle arbeidsmigranten worden aangemeld. Anderzijds kan het een overschatting zijn, doordat de aanmelding niet direct gerelateerd is aan het ook daadwerkelijk uitvoeren van het werk.

⁴⁶ Bron: ESB "Overschatting geboortes en onderschatting migratie misleidt beleidsmakers" ([link](#)) en Adviesraad Migratie ([link](#)).

⁴⁷ Bron: ABU ([link](#)).

⁴⁸ Dit zijn personen met een specifieke woonvraag, of die zich in een kwetsbare positie bevinden. Bron: Ministerie van Volkshuisvesting en Ruimtelijke Ordening ([link](#)) en CBS StatLine ([link](#)). Het gaat dan bijvoorbeeld om arbeidsmigranten die niet in staat zijn om zelf aan een woning te komen, bijvoorbeeld vanwege de taal. Zie ook de Monitor Huisvesting Aandachtsgroepen ([link](#)).

⁴⁹ In 2022 bedroeg de totale woonvoorraad ongeveer 8 mln woningen (koop en huur). Dit is gestegen naar 8,2 mln in 2024. Bron: CBS StatLine ([link](#)).

over niet-gecertificeerde bedden geen data beschikbaar. In het rapport van het Expertisecentrum Flexwonen wordt gesteld dat er in 2020 ongeveer 480 dzd arbeidsmigranten behoefte hadden aan een flexwoning (bijvoorbeeld hotels, huisvesting op recreatieterreinen, etc.).⁵⁰ De SNF-gecertificeerde bedden (Stichting Normering Flexwonen) voldeden aan ongeveer 25% van deze vraag. Over de rest van de vraag naar flexwoningen zijn geen data beschikbaar. Ten derde zijn er arbeidsmigranten die niet geregistreerd staan bij gemeenten of ingeschreven op een woning. Over hen is helemaal geen informatie beschikbaar. Hieronder gaan wij in op cijfers die wel voor Nederland beschikbaar zijn over de huisvesting van arbeidsmigranten op de Nederlandse woningmarkt.

Arbeidsmigranten en meereizende gezinsleden verblijven vooral in huurwoningen en in een woning met een kleiner woonoppervlak. De druk van arbeidsmigratie op de Nederlandse woningmarkt lijkt dus vooral in de huursector te zitten, al is er geen empirisch onderzoek gedaan naar de causaliteit hiertussen. Van zowel EU als niet-EU-migranten woonde in 2022 het overgrote deel in huurwoningen van de categorie overige verhuur (huurwoningen in eigendom van onder andere bedrijven, particulieren of institutionele beleggers, zie figuur 5.1 links). Gegeven de inschrijving op een woning betreft dit dus alleen ingezetenen. Daarnaast wonen arbeidsmigranten, maar eigenlijk alle migranten, vooral in kleinere woningen (onder de 40 vierkante meter, zie figuur 5.1 rechts). Dit is inclusief mogelijk woningdelen, zolang dit geregistreerd is. De Erasmus Universiteit (2024) heeft een belevingsonderzoek uitgevoerd onder EU-arbeidsmigranten met een laag inkomen, en laat zien dat veel van de arbeidsmigranten in tijdelijke huurwoningen of logies verblijven die geregeld worden via hun werkgever, terwijl sommige huurcontracten illegaal zijn gekoppeld aan arbeidscontracten. Bij langer verblijf in Nederland verbeteren de woonomstandigheden: minder EU-burgers hebben een tijdelijk contract of zijn afhankelijk van hun werkgever, en komen vaker terecht in reguliere huurcontracten of een koopwoning. Het delen van woonruimte neemt af na vijf jaar. Toch blijft een deel afhankelijk van de werkgever voor huisvesting.

Daarnaast verblijven arbeidsmigranten regelmatig op plekken van tijdelijke huisvesting als vakantieparken, en maken zij een aanzienlijk deel uit van de dakloze bevolking in Nederland. Het dashboard *Zicht op vakantieparken* laat zien dat er in 2023 ongeveer 1400 arbeidsmigranten op vakantieparken woonden.⁵¹ Vooral in Noord-Brabant (420) en Gelderland (260) wonen grote aantallen arbeidsmigranten op vakantieparken. Een studie van het Expertisecentrum Flexwonen toont verder dat onder het SNF-keurmerk (Stichting Normering Flexwonen) er in 2020 ongeveer 9,5 dzd bedden op recreatieterreinen beschikbaar waren voor huisvesting van arbeidsmigranten, ongeveer 22 dzd in wooneenheden in gebouwencomplexen en 52 dzd in een reguliere woning.⁵² Het is niet duidelijk hoe lang arbeidsmigranten op de tijdelijke huisvestingsplekken verblijven, en hoe de kwaliteit van alle woningen (vooral plekken zonder een keurmerk) is. Verder blijkt uit een recente ETHOS-telling onder daklozen, dat ongeveer 32% migrant is (niet-Nederlandse nationaliteit) en daarvan 40% komt uit de EU.⁵³ Het daadwerkelijke aantal daklozen, en de ontwikkeling daarin, laat zich echter traditioneel lastig meten; zo ook onder arbeidsmigranten. Het lijkt er echter wel op dat het aantal dakloze arbeidsmigranten is toegenomen in de laatste jaren,⁵⁴ vooral sinds de coronapandemie vanwege baanverlies.⁵⁵

Het blijkt verder dat arbeidsmigranten bij aankomst vaak een woning delen met andere huishoudens (Manting et al., 2022). In bovenstaande statistieken is hier niet voor te corrigeren. Echter kan de mogelijke verdringing op de woningmarkt, en daarmee prijseffecten, door woningdelen lager uitvallen. Hoewel er vraagtekens kunnen worden gezet bij de wenselijkheid, worden woningen in dat geval door meerdere personen gedeeld. De vraag naar extra

⁵⁰ Bron: Expertisecentrum Flexwonen ([link](#)).

⁵¹ Bron: Dashboard Zicht op Vakantieparken ([link](#)).

⁵² Bron: Expertisecentrum Flexwonen ([link](#)).

⁵³ Bron: Kansfonds ETHOS telling ([link](#)).

⁵⁴ Bron: CNV ([link](#)).

⁵⁵ Bron: BARKA ([link](#)).

woningen kan daardoor gedempt worden. Hoewel dit gepaard kan gaan met lagere kosten, zijn de woonruimtes vaak erg klein of van mindere kwaliteit en dat het leidt tot een gebrek aan privacy en meer onzekerheid (Lombard, 2023). Vaak komen arbeidsmigranten in deze woningen terecht omdat koopwoningen en de vrije sector huur niet betaalbaar zijn en er strenge eisen zijn op de toegang tot sociale huur. Daarnaast zetten werkgevers arbeidsmigranten ook voor langere tijd tot woningdelen aan, en wordt de verblijfsduur gekoppeld aan het arbeidscontract.

Arbeidsmigranten wonen vooral in Randstedelijke gebieden, dit zijn dichtbevolkte gebieden met veel werkzame migranten. Voor zowel EU als niet-EU geldt dat per 100 dzd inwoners de meeste arbeidsmigranten in Randstedelijke gebieden wonen zoals Groot-Amsterdam (rond 2700 voor zowel EU als niet-EU) en de Haaglanden (resp. 2400 en 1900 voor EU en niet-EU).⁵⁶ Dit geldt ook voor gezinsmigranten die zijn meegekomen met arbeidsmigranten. In deze gebieden wonen relatief veel mensen (hoge bevolkingsdichtheid),⁵⁷ en tegelijkertijd zijn het ook de gebieden waar veel arbeidsmigranten werken (arbeidsmarktregio's van arbeidsmigranten).⁵⁸ Vanwege de hoge bevolkingsdichtheid kenmerken deze gebieden zich vaak met de aanwezigheid van kleinere woningen.⁵⁹ De Adviesraad Migratie (2024a) geeft daarbij aan dat (lager betaalde) arbeidsmigranten vaak in gebieden terecht komen waar laagbetaalde arbeiders wonen, wat ook overeenkomt met specifieke wijken in Randstedelijke gebieden.⁶⁰

Van de arbeidsmigranten waar huurlasten van bekend zijn, bedroegen deze in 2022 voor een groot deel van de migranten meer dan 900 euro per maand. Voor ongeveer 45% van de arbeidsmigranten uit de EU en 28% voor niet-EU zijn geen huurlasten bekend, terwijl voor respectievelijk 22% en 46% de lasten meer dan 900 euro per maand bedragen (CBS Dashboard Migratiemotieven). De woonlasten van een koopwoning bedragen voor ongeveer 75% van de arbeidsmigranten uit de EU onder de 1000 euro per maand, dit ligt met rond de 81% iets hoger bij niet-EU-arbeidsmigranten. De percentages zijn sterk vergelijkbaar voor gezinsmigranten die zijn meegekomen met arbeidsmigranten. Ter vergelijking bedroegen de gemiddelde huurlasten voor ingezetenen gemiddeld 730 euro, en de woonlasten voor koopwoningen ongeveer 920 euro.⁶¹ Hiermee lijken de woonlasten voor koopwoningen vergelijkbaar te liggen tussen arbeidsmigranten en ingezetenen, terwijl er een aanzienlijke groep van arbeidsmigranten een hogere huur heeft dan het gemiddelde van ingezetenen. Er is echter geen zicht op de positie van migranten op de arbeidsmarkt in relatie tot de woonlasten, dus ook niet of laagbetaalde arbeidsmigranten wel een hoge woonlast hebben.

⁵⁶ Bron: CBS Dashboard Migratiemotieven ([link](#)). In deze dataset is geen onderscheid gemaakt naar land van herkomst van de migranten, waar belangrijke verschillen tussen kunnen bestaan in de regionale spreiding.

⁵⁷ Bron: CBS-artikel, Sinds 2016 vooral meer inwoners in de Randstad, 15 augustus 2016 ([link](#)).

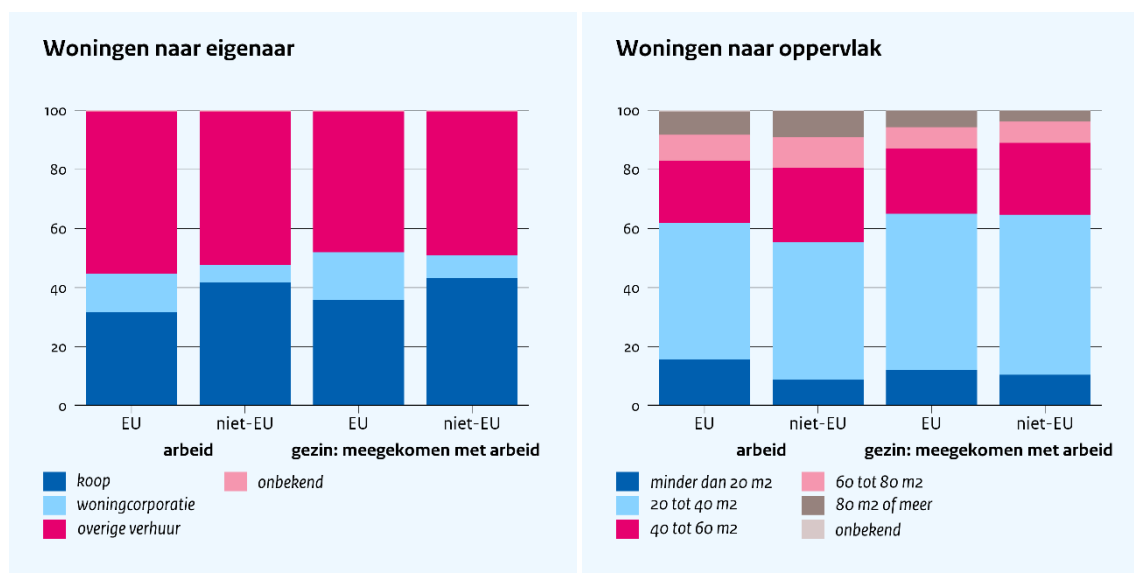
⁵⁸ Bron: CBS Dashboard Migratiemotieven ([link](#)).

⁵⁹ Bron: CBS Woonoppervlakte in Nederland ([link](#)).

⁶⁰ Dit geldt bijvoorbeeld niet, of in mindere mate, voor kennismigranten: Adviesraad Migratie (2024a).

⁶¹ Bron: CBS StatLine ([link](#)).

Figuur 5.1 Arbeidsmigranten wonen vooral in huurwoningen en in kleinere woningen

Noot: Voor woonoppervlak betreft het de woonoppervlakte per persoon. Er is dus sprake van woningdelen, waarbij een woning van bijvoorbeeld 50 m² wordt gedeeld met twee personen (25 m² per persoon). Hierdoor komt het woonoppervlak per persoon lager uit. Bron: CBS Dashboard Migratiemotieven ([link](#)).

De woonsituatie van migranten in Nederland is afhankelijk van de verblijfsduur en lijkt over tijd te verbeteren.

Figuur 5.1 betreft de situatie per 31 december 2022 en houdt geen rekening met de mobiliteit op de woningmarkt. Uit Nederlandse literatuur op dit gebied blijkt dat de woonsituatie inderdaad samenhangt met de verblijfsduur (Manting et al., 2022). Migranten die langer in Nederland verblijven, hebben doorgaans een betere woonsituatie, wat blijkt uit het feit dat zij vaker in een zelfstandige woning of koopwoning wonen (Gijsberts et al., 2018; Hitzert & Van Wijk, 2019; Loomans et al., 2023; Smits et al., 2020; Snel et al., 2014; Zorlu et al., 2014). Dit wordt bevestigd door het belevingsonderzoek van Risbo (2024) onder arbeidsmigranten. Deels kan dit het gevolg zijn van selectieve migratie: migranten die in minder gunstige woonsituaties verblijven, verlaten Nederland mogelijk sneller dan anderen, waardoor het percentage huurwoningen onder de verblijvende migranten lager is. De literatuur toont ook aan dat de kloof tussen huren en kopen bij migranten soms kleiner wordt naarmate zij langer in Nederland verblijven. Echter geldt dit niet voor iedereen, vooral lager betaalde arbeidsmigranten blijven in een huurwoning met een tijdelijk contract wonen.

Een aandachtspunt is dat er misstanden op de woningmarkt bestaan. Het Kenniscentrum Arbeidsmigranten rapporteert dat arbeidsmigranten over het algemeen tevreden zijn over hun werk en het leefklimaat, maar ontevreden over hun huisvesting, vooral de laaggekwalificeerde werkers.⁶² Problemen in de huisvesting kunnen de integratie bemoeilijken en de sociale cohesie onder druk zetten (Van Hulst et al., 2025). De Adviesraad Migratie (2024a) pleit ervoor om huisvesting mee te nemen als toetsingscriterium voor de toelating van een arbeidsmigrant om misstanden te voorkomen en de woonsituatie te verbeteren.

⁶² Bron: Kenniscentrum Arbeidsmigranten ([link](#)).

6. Beleidsoverwegingen

In dit hoofdstuk leggen we uit welke overwegingen beleidsmakers kunnen hanteren op grond van onze analyses over de economische effecten van arbeidsmigratie. De overwegingen zijn onder te verdelen in twee categorieën: i) inzichten die relevant zijn voor het opstellen van beleid rond arbeidsmigratie, en ii) witte vlekken op het gebied van analyses of data, waar beleid kan bijdragen aan de verbetering daarvan. We beginnen met de overkoepelende beleidsoverwegingen. Daarna presenteren wij de overwegingen voor de vier domeinen die wij behandeld hebben, te weten: arbeidsmarkt, economie, overheidsfinanciën en woningmarkt.

6.1 Overkoepelende overwegingen

Arbeidsmigranten kunnen bijdragen aan verlichting van (tijdelijke) personeelstekorten, maar het kan knelpunten op andere terreinen juist vergroten. Op de korte termijn kunnen arbeidsmigranten het tekort aan beschikbaar personeel verlichten, maar op de lange termijn kan hun komst bijdragen aan het voortduren of verergeren van bestaande knelpunten, bijvoorbeeld door extra druk te zetten op de woningmarkt. Nederland heeft te kampen met schaarste op verschillende vlakken, zoals fysieke ruimte, de ruimte voor stikstofuitstoot, betaalbare woningen en voldoende arbeidskrachten. Deze tekorten kunnen het realiseren van maatschappelijke doelen, zoals duurzame groei, betaalbare huisvesting en een gezonde leefomgeving, bemoeilijken.

Omdat er een afruil plaatsvindt tussen het inzetten van de productiefactoren voor verschillende maatschappelijke doelen, is het belangrijk dat de politiek keuzes maakt. De inzet van de productiefactoren kapitaal, arbeid en natuurlijk kapitaal (hier gedefinieerd als beschikbare ruimte, o.a. voor bedrijvigheid en de woningmarkt) volgt namelijk op de keuzes die de overheid maakt. Dit heeft ook betrekking op een van de belangrijkste factoren voor de komst van arbeidsmigranten naar Nederland: de vraag naar arbeidskrachten zowel in het bedrijfsleven als voor de publieke sector. Zo beïnvloedt bijvoorbeeld arbeidsmarktbeleid – zoals het minimumloon – of industriebeleid – via subsidies of fiscale regelingen voor specifieke sectoren – de vraag naar specifieke arbeid. De verschillende maatschappelijke doelen kunnen met de beschikbare productiefactoren niet allemaal tegelijkertijd worden gehaald. Dit vraagt keuzes van de politiek voor wat betreft de te behalen maatschappelijke doelen. Naast deze restrictie speelt mee dat de beleidskeuzes gepaard gaan met andere brede welvaartseffecten. Dit betreft bijvoorbeeld de effecten van arbeidsmigratie op het klimaat of de sociale cohesie.

Focus op langdurige inzetbaarheid van migranten is cruciaal. De vraag naar arbeid is belangrijk voor het aantal mensen uit het buitenland dat naar Nederland komt (Van Stiphout-Kramer et al., 2024). Het aantrekken van buitenlandse arbeidskrachten voor personeelstekorten kan een tijdelijke oplossing bieden. Maar omdat een deel van de arbeidsmigranten zich vermoedelijk permanent zal vestigen, is het wenselijk om arbeidskrachten aan te trekken met kennis en vaardigheden waarnaar ook in de toekomst nog vraag is. Migratiebeleid moet daarom consistent zijn met de politieke keuzes bij het behalen van maatschappelijke doelen. Tegelijkertijd kan de vraag naar arbeid snel omslaan. Het is daardoor lastig te voorspellen naar welke kennis en vaardigheden er in de toekomst nog vraag is. Het is daarom verstandig om te investeren in de duurzame inzetbaarheid van migranten, zodat zij in de toekomst effectief kunnen worden omgeschoold naar andere beroepen.

In het politieke debat is vooral aandacht voor de aantallen arbeidsmigranten, maar de kenmerken en verblijfsduur van arbeidsmigranten zijn ook belangrijk voor de effecten op de economie. Ten eerste is voor de economische effecten relevant wat de kenmerken zijn van migranten, in het bijzonder welke kennis en vaardigheden zij meebrengen. En daaruit volgt of de werkzaamheden die zij verrichten aanvullend zijn op die van ingezetenen (complementariteit). Ten tweede is de verblijfsduur belangrijk, omdat op de langere termijn de arbeidsparticipatie,

het beslag op de publieke financiën en de woonvraag van migranten kunnen veranderen. Ten derde zijn de omstandigheden waarin arbeidsmigranten werken en wonen – naast de kenmerken, verblijfsduur en gezinssituatie van migranten – belangrijk voor de gevolgen voor lokale gemeenschappen als ook voor de migranten zelf.

Voor de impact op de economie is het migratiesaldo belangrijker dan het aantal immigranten dat naar Nederland reist. Migranten vertrekken regelmatig op enig moment ook weer uit Nederland. Onder deze arbeidsmigranten kunnen personen zitten die een belangrijke bijdrage leverden aan de Nederlandse economie. Van alle EU-arbeidsmigranten en niet-EU kennismigranten is na vijf jaar ca. twee derde weer vertrokken.⁶³ Over tijd blijft wel een deel van de arbeidsmigranten in Nederland wonen en werken. Voor de impact op de Nederlandse economie, bijvoorbeeld voor de druk op de arbeids- of woningmarkt, is het van belang wie er op enig moment in Nederland woont en/of werkt.

Het is voor de economische impact vooral belangrijk wat migranten in Nederland gaan doen, onafhankelijk van het officiële migratiemotief. Ten eerste zijn groepen migranten door databeperkingen lastig af te bakenen. Voor migranten uit de EU en European Free Trade Association-landen (EFTA) is alleen indirect af te leiden met welk doel zij naar Nederland zijn gekomen, wat voor aanzienlijke meetfouten kan zorgen. Ook de geregistreerde migratiemotieven van niet-EU-migranten zijn in het verleden meerdere keren gereviseerd. Ten tweede kunnen migranten overlappende motieven hebben. Denk aan de partner van een arbeidsmigrant, die meeverhuist om in Nederland werk te vinden. Ten derde zijn de officiële migratiemotieven deels communicerende vaten die kunnen verschuiven naar gelang van het beleid. Zo is het bijvoorbeeld denkbaar dat meer migranten met een studievergunning naar Nederland komen naarmate andere routes minder kansrijk worden.

Het is belangrijk dat migratiebeleid aandacht heeft voor verdelingseffecten: de kosten en baten kunnen onevenredig neerslaan bij verschillende partijen. Werkgevers kunnen bijvoorbeeld profiteren van lagere loonkosten, wat hun concurrentiepositie versterkt en de winstgevendheid verhoogt. Ook arbeidsmigranten zelf kunnen hiervan profiteren, doordat ze werk, inkomen en huisvesting hebben. Dit lijkt voordelig voor de economie, consumenten en werkgelegenheid. Aan de andere kant krijgen sommige groepen migranten ook te maken met uitbuiting, slechte omstandigheden en illegale directe koppeling van wonen aan werk. Lokale gemeenschappen dragen ook een deel van de kosten bijvoorbeeld in de vorm van overlast.

6.2 Arbeidsmarkt

De overheid heeft invloed op de vraag naar arbeid en daarmee ook op de komst van arbeidsmigranten. Een belangrijke reden voor de komst van arbeidsmigranten naar Nederland is de vraag naar arbeid. De overheid speelt hierin een rol. Zo kan arbeidsmarktbeleid de arbeidsvraag beïnvloeden, denk bijvoorbeeld aan verhogingen van het wettelijk minimumloon. Ook kan de overheid via kennisregelingen of sectorbeleid de vraag naar specifieke arbeid richting geven. De overheid heeft ook invloed op de arbeidsvraag via haar eigen uitgaven, denk aan investeringen in de woningbouw, en fiscale regelingen die de werkgelegenheid stimuleren. Al deze keuzes tezamen kunnen van invloed zijn op de toekomstige sectorstructuur van Nederland en de daaruit voortvloeiende arbeidsvraag.

Ook de regulering van de arbeidsmarkt beïnvloedt de omvang en samenstelling van arbeidsmigratie. Mogelijkheden tot flexwerk, zoals zzp-constructies, oproep- en uitzendwerk, en detachering, maken het voor werkgevers aantrekkelijk om tijdelijke arbeidskrachten in te zetten, onder wie arbeidsmigranten. Tegelijkertijd kan flexibilisering de arbeidsmarkt juist minder aantrekkelijk maken voor potentiële migranten, doordat werknemers minder bescherming genieten. Toch is het aannemelijk dat de sterke flexibilisering van de Nederlandse arbeidsmarkt

⁶³ Bron: CBS, Komen en gaan van arbeidsmigranten in de periode 2005-2021, 8 januari 2025 ([link](#)).

arbeidsmigratie vooral faciliteert, met name voor laagbetaald werk. Uitzendbureaus spelen een centrale rol in het aantrekken van arbeidsmigranten. Hoewel flexibiliteit het aanpassingsvermogen van de economie versterkt, komen onzekerheden en risico's vaak terecht bij werkenden aan de onderkant van de arbeidsmarkt. Via regulering op de arbeidsmarkt kan de overheid dan ook invloed uitoefenen op de omstandigheden waaronder arbeidsmigratie plaatsvindt.

Arbeidsmigratie helpt beperkt bij het oplossen van arbeidstekorten, omdat door migratie ook weer nieuwe arbeidsvraag ontstaat. Arbeidsmigranten leveren niet alleen arbeid, maar consumeren ook goederen en diensten. Denk aan woonruimte, inboedel en voedsel, maar ook zorg, opvang en onderwijs. Dit creëert nieuwe vraag naar arbeid die deze goederen en diensten levert, deels in andere sectoren dan de oorspronkelijke tekortsectoren. Daarnaast kunnen bedrijven hun producten goedkoper aanbieden, als migratie de arbeidskosten in bepaalde sectoren laag houdt. Dit kan ervoor zorgen dat de vraag naar deze producten in het binnen- of buitenland toeneemt, wat ook weer nieuwe arbeidsvraag creëert.

Bij tekorten aan geschikt personeel kan arbeidsmigratie tijdelijke uitkomst bieden, maar uiteindelijk is het belangrijk dat het binnenlandse aanbod aan werknemers met specialistische vaardigheden groeit. Als er te weinig personen zijn die het werk *kunnen* doen, gezien de vereiste vaardigheden, zal het langer duren voordat het loonmechanisme het evenwicht tussen arbeidsvraag en aanbod herstelt. Het kost immers tijd voordat jongeren zijn opgeleid of werkenden zijn omgeschoold. Arbeidsmigratie kan dan een tijdelijke uitkomst bieden, maar brengt ook risico's met zich mee. Als hierdoor ook op de langere termijn te weinig vakkrachten worden opgeleid, blijft de afhankelijkheid van buitenlandse arbeidskrachten in stand. Die beschikbaarheid is echter niet gegarandeerd: ook andere landen vergrijzen in rap tempo en concurreren om buitenlands talent. Een ander risico is dat minder productieve banen blijven bestaan waarvoor eigenlijk geen passend arbeidsaanbod meer is. Deze kunnen nu tijdelijk overleven door de inzet van laagbetaalde arbeidsmigranten.

Vanuit brede welvaartsperspectief is het belangrijk om bij het werven van buitenlandse arbeidskrachten ook de gevolgen voor het land van herkomst te overwegen. De komst van migranten heeft niet alleen een impact op het bestemmingsland in het hier en nu, maar ook op het land van herkomst. Ook andere landen vergrijzen en lopen in toenemende mate aan tegen personeelstekorten. Als vakkrachten vertrekken, kunnen arbeidstekorten in het herkomstland toenemen. Tegelijk kunnen migranten geld naar huis sturen (*remittances*) en opgedane kennis van migranten op termijn juist positieve effecten hebben op het herkomstland. Dit vraagt om zorgvuldig wervingsbeleid waarin deze effecten worden meegewogen.

De overheid kan via normering ingrijpen, wanneer wettelijk constructies misstanden mogelijk maken. Er is voldoende aanbod aan buitenlandse arbeidskrachten die bereid zijn om te werken onder slechte omstandigheden en dito arbeidsvoorwaarden. Misstanden ontstaan niet alleen door onwettige praktijken, maar deels ook door constructies die formeel toegestaan zijn, maar ongewenste gevolgen kunnen hebben. Denk aan inhoudingen op het wettelijk minimumloon of afhankelijkheid van de werkgever voor huisvesting en zorg. In sommige gevallen bewegen werkgevers zich ook langs de randen van de wet. In het geval van onwenselijke constructies en grensgevallen kan de overheid ingrijpen door normering.

Het blijft belangrijk om in te zetten op handhaving om de uitbuiting van arbeidsmigranten aan te pakken. Slechte omstandigheden en arbeidsvoorwaarden kunnen ook het gevolg zijn van onwettige praktijken, waarmee werkgevers proberen arbeidskosten te besparen. In sommige gevallen zijn de omstandigheden en dito voorwaarden zo slecht, dat er sprake is van arbeidsuitbuiting. De overheid kan hiertegen optreden door de handhaving aan te scherpen. Daarmee verandert de kosten-batenafweging voor werkgevers die de regels overtreden. De kosten van een overtreding nemen toe door een hogere pakkans, strengere handhavingsinstrumenten en zwaardere boetes.

Blinde vlekken

Het migratiemotief van migranten uit de EU of landen waarmee specifieke afspraken zijn gemaakt is niet bekend en kan alleen worden afgeleid. Bij migranten van buiten de EU/EFTA kan het migratiemotief worden ontleend aan de verblijfsvergunning die de IND afgeeft. Migranten met een nationaliteit van EU/EFTA-landen kunnen zich dankzij het vrije verkeer van personen zonder opgave van motief in Nederland vestigen. Voor deze groep wordt daarom een migratiedoel afgeleid op basis van beschikbare gegevens over hun activiteiten in Nederland in de periode na immigratie. Het afgeleide migratiedoel kan echter verschillen van het eigenlijke migratiemotief. Daarnaast groeit het aandeel migranten met een onbekend afgeleid migratiedoel. Dit compliceert het onderzoek naar de economische effecten van arbeidsmigratie.

Er is weinig empirisch onderzoek hoe werkzaamheden door arbeidsmigranten aanvullend zijn op wat ingezetenen kunnen doen. De arbeidsmarkteffecten – op lonen en baankansen – zijn afhankelijk van de mate waarin de kennis en vaardigheden van arbeidsmigranten complementair zijn aan die van ingezetenen. Er is echter weinig empirisch onderzoek beschikbaar naar dit mechanisme in de Nederlandse context. Complicerende factor is dat er weinig tot geen informatie beschikbaar is over het opleidingsniveau van arbeidsmigranten.

Ook is er nog onvoldoende empirisch bewijs over de effecten van indirect beleid op arbeidsmigratie.

Arbeidsmarktbeleid, maar ook industrie- of specifiek sectorbeleid beïnvloeden vermoedelijk de vraag naar arbeid en daarmee de migratie, maar de omvang van deze effecten is nog onvoldoende onderzocht. Wel is bekend dat flexibilisering op de arbeidsmarkt kan leiden tot meer immigratie, en wijst onderzoek naar beleid omtrent sociale zekerheid er juist doorgaans op dat dit weinig effect heeft op migratie (Van Stiphout-Kramer et al., 2024). Maar voor veel ander indirect beleid is nog weinig kennis over eventuele effect op migratie. Een belangrijke reden is dat veel beleidsveranderingen de gehele economie raken, en zowel direct als indirect een effect kan hebben op migratie, waardoor het lastig is om overtuigende causale effecten vast te stellen. De weinige beschikbare studies richten zich vooral op de Verenigde Staten, waar beleidsverschillen tussen staten meer mogelijkheden voor causale studies bieden.

Informatie is schaars over de inzet van arbeidskrachten via uitzendbureaus of detacheringen. Er zijn bijvoorbeeld geen gegevens beschikbaar over de bedrijven, en in sommige gevallen sectoren, waar uitzendkrachten werken. Hierdoor zijn de sector en werkregio van uitzendkrachten onbekend. Verder is er ook een gebrekkige registratie van internationaal gedetacheerde werknemers. Arbeidsmigranten die via uitzendbureaus of detacheringen werken, blijven daardoor vaak buiten beeld in economisch onderzoek naar de effecten van arbeidsmigratie. Door meer informatie over deze groepen migranten te verzamelen, wordt completer onderzoek mogelijk. En ontstaat er meer inzicht in de werkzaamheden van arbeidsmigranten in Nederland.

Een andere blinde vlek betreft het aantal arbeidsmigranten van buiten Europa dat beschikbaar is voor Nederlandse tekortberoepen. Er is redelijk goed zicht op het arbeidsaanbod voor Nederlandse tekortberoepen in het Europese buitenland, zoals bijvoorbeeld in de ICT-sector. Hierbij is ook bekend hoeveel andere Europese landen tegen dezelfde tekorten aanlopen, wat mogelijke concurrentie bij het werven in het buitenland teweeg brengt. Er is echter weinig zicht op het aanbod aan arbeidskrachten buiten Europa en hoe dit aanbod aansluit bij de Nederlandse tekorten en opleidingseisen. Dergelijke informatie is belangrijk voor gericht migratiebeleid voor de arbeidsmarkt.

6.3 Macro-economische effecten

De overheid kan bijdragen aan een zo positief mogelijke macro-economische impact van arbeidsmigratie, door te sturen op het type arbeidsmigranten dat naar Nederland komt. Voor de vraag of arbeidsmigratie een positieve of negatieve macro-economische impact heeft, is minder van belang *hoeveel* arbeidsmigranten er komen, maar vooral

wat de kenmerken zijn van deze arbeidsmigranten. Als het doel is dat arbeidsmigratie bijdraagt aan een hoger bbp per persoon, dan is het wenselijk dat arbeidsmigranten aan de volgende criteria voldoen: na hun aankomst een hoge arbeidsparticipatie houden, veel menselijk kapitaal met zich meebrengen, werk verrichten dat complementair is aan dat van ingezetenen, en/of niet werkzaam zijn onder het niveau waarop zij geschoold zijn. Sturen op arbeidsmigratie kan niet alleen via direct migratiebeleid, maar ook via indirect beleid dat zich richt op de vraag naar arbeid, zoals beleid op het vlak van de inrichting van de arbeidsmarkt. Dit laat onverlet dat de omvang van migratie ook relevant is. Het is bijvoorbeeld denkbaar dat bij een erg grote omvang van arbeidsmigratie er negatieve economische effecten zijn, omdat de beschikbare ruimte voor bedrijvigheid en woningen onvoldoende kan meegroeien.

De komst van arbeidsmigranten met specifieke kennis en vaardigheden kan bijdragen aan de groei van de productiviteit, wat niet betekent dat de komst van andere arbeidsmigranten per se nadelig is. Er is bewijs dat de komst van hoogopgeleide arbeidsmigranten leidt tot hogere economische groei, met name als deze groep kennis en vaardigheden met zich meebrengen waarmee ze een bijdrage leveren aan innovatie. Het is daarom te overwegen om de kennismigrantenregeling – die nu puur op de hoogte van het inkomen toetst – meer toe te spitsen op deze kenmerken. Tegelijkertijd is nog niet duidelijk wat de productiviteitseffecten zijn van de inzet van arbeidsmigranten in laagbetaald werk; in theorie zijn zowel positieve als negatieve effecten te verwachten. Dit hangt af van de mate waarin de werkzaamheden complementair zijn of niet.

Inzetten op meer, of juist minder, arbeidsmigratie is geen structurele manier om de welvaart te verhogen; wel kan arbeidsmigratie de structuur van de economie mede vormgeven. Op lange termijn passen zowel arbeidsmigranten zelf als de Nederlandse economie zich aan, waardoor het uiteindelijke macro-economische effect van arbeidsmigratie beperkt is. Maar de beschikbaarheid van buitenlandse arbeid kan wel een effect hebben op het type bedrijvigheid dat wordt gestimuleerd. Gerichte werving van arbeidsmigranten voor specifieke bedrijfstakken kan in sommige gevallen worden beschouwd als een instrument dat bijdraagt aan het realiseren van bredere doelen binnen het industriebeleid.

In hoeverre tijdelijke vs. permanente arbeidsmigratie de voorkeur heeft, is niet op puur macro-economische gronden te zeggen. Tijdelijke arbeidsmigranten hebben een hoge arbeidsparticipatie en maken minder gebruik van publieke voorzieningen dan permanente migranten. Tegelijkertijd is er voor tijdelijke arbeidsmigranten (en hun werkgevers) weinig prikkel om te investeren in hun kennis en vaardigheden, waardoor hun productiviteit minder toeneemt dan in het geval dat ze zich permanent zouden vestigen. Of tijdelijke of juist permanente arbeidsmigratie de voorkeur verdient, is daarom niet op basis van alleen het bbp per capita te zeggen.

Blinde vlekken

Het opleidingsniveau van arbeidsmigranten is niet systematisch bekend. Wel is er kennis over het opleidingsniveau van migratiecohorten en/of specifieke groepen migranten. Aangezien veel van de economische effecten samenhangen met het type werk dat arbeidsmigranten verrichten, en daarvoor de kennis en vaardigheden van belang zijn, is meer onderzoek naar het opleidingsniveau wenselijk. Hiervoor is ook van belang om meer zicht te krijgen op waar arbeidsmigranten werken, en tegen welk loon. Dit kan een beter beeld geven van of arbeidsmigranten op- of onder hun opleidingsniveau werken.

In hoeverre arbeidsmigratie, en in het bijzonder de komst van laaggeschoolde arbeidsmigranten, de productiviteit van de Nederlandse economie beïnvloedt, is nog niet duidelijk. Het ligt voor de hand dat er zowel positieve als negatieve effecten zijn, maar welke hiervan domineren is vooralsnog onbekend. Relevant hierin is de mate waarin laaggeschoolde arbeidsmigranten complementair werk verrichten en daarmee bijdragen aan de productiviteit in Nederland, en in hoeverre de mogelijk gepaard gaande lage loonkosten de prikkel tot innovatie verhinderen.

Ook is er weinig kennis over het consumptie- en spaargedrag van arbeidsmigranten. In het bijzonder geldt dit voor de mate waarin arbeidsmigranten geld overmaken of meenemen naar het herkomstland. De bijdrage van arbeidsmigranten aan de Nederlandse economie loopt naast de productie ook via de kant van sparen en consumptie. Beter zicht hierop zou helpen om te kunnen zeggen hoe arbeidsmigratie niet alleen het aanbod van, maar ook de vraag naar, goederen en diensten vergroot.

6.4 Overheidsfinanciën

De impact van arbeidsmigratie op de overheidsfinanciën kan beïnvloed worden via de samenstelling van de populatie migranten, maar is geen doel op zich. De effecten op inkomsten en uitgaven van de overheid komen voor een belangrijk deel voort uit de mate van arbeidsparticipatie en gebruik van sociale voorzieningen. Via deze mechanismen heeft arbeidsmigratie een neutraal tot licht positief effect op de overheidsfinanciën in Nederland. Naarmate de arbeidsmigranten hoger opgeleid zijn en daardoor wendbaarder op de arbeidsmarkt, is het effect van arbeidsmigratie op de overheidsfinanciën positiever. Deze effecten hangen echter wel af van de verblijfsduur van arbeidsmigranten, zo kunnen sommige migranten op den duur hun baan verliezen, waardoor de effecten op de overheidsfinanciën negatiever zijn.

Blinde vlekken

Het is wenselijk dat er meer onderzoek komt naar de relatie tussen migratie en overheidsfinanciën, waarbij ook bredere economische en maatschappelijke effecten worden meegenomen. Door de beperking tot direct toerekenbare inkomsten en uitgaven van de overheid geven studies die het effect op overheidsfinanciën kwantificeren een beperkt beeld. Een complexe maar belangrijke toevoeging aan dit soort studies ligt in de bredere macro-economische effecten van migratie, via bijvoorbeeld arbeidsproductiviteit en innovatie, en de langetermijnpact daarvan op de overheidsfinanciën. Niet duidelijk is of die bredere indirecte effecten qua richting overeenstemmen met de richting van de directe effecten en wat de omvang daarvan is. Een verdere stap ligt in het meewegen van maatschappelijke effecten die voor de overheid relevant zijn, die voor een deel niet kwantificeerbaar zijn, zoals gebeurt in maatschappelijke kosten-baten analyses (mkba's). Dit betreft bijvoorbeeld de impact van arbeidsmigratie op sociale cohesie en leefbaarheid. Indirect kan dit ook een gevolg hebben voor de overheidsfinanciën, bijvoorbeeld via de preventie van een sociaal isolement of de inzet van handhaving.

6.5 Woningmarkt

De schaarste aan ruimte in Nederland vraagt om politieke keuzes, inclusief voor de woningmarkt. Nederland heeft een tekort aan ruimte die in te zetten is voor de maatschappelijke uitdagingen waarmee het te maken heeft. De insteek om meer ruimte in te zetten voor landbouw, natuur of bedrijvigheid in Nederland gaat bijvoorbeeld ten koste van die van woningen. Dit heeft dan indirect ook een impact op de omvang en samenstelling van arbeidsmigranten die naar Nederland kunnen komen. Zij hebben namelijk woonruimte nodig. De inzet van die woonruimte voor arbeidsmigranten gaat ten koste van die van ingezetenen, en vice versa. Het is belangrijk om rekening te houden met deze afruilen in de inzet van de beschikbare ruimte.

Druk op de woningmarkt is kleiner als arbeidsmigranten korter blijven én als het woningaanbod wordt vergroot. De woonopgave ligt voor een groot deel bij de uitbreiding van het woningaanbod, en hoe flexibel die mee kan bewegen met de vraag naar woningen door onder andere arbeidsmigranten. Het is dus van belang om te zoeken naar manieren om het woningaanbod sneller te kunnen laten inspelen op de vraag. Een andere belangrijke factor voor het beslag van arbeidsmigranten op de Nederlandse woonvoorraad is de verblijfsduur. De druk op de woningmarkt is beperkter als arbeidsmigranten korter blijven. Hiervoor is echter van belang hoe de arbeidsvraag zich ontwikkelt en hoe beleid zich daartoe verhoudt.

De woonkwaliteit van arbeidsmigranten vraagt aandacht. Een groep arbeidsmigranten bevindt zich vaak in een kwetsbare positie ten opzichte van ingezetenen, doordat zij relatief vaker in gedeelde woningen of huisvesting van lagere kwaliteit verblijven. Bovendien worden hun arbeidscontracten vaak gekoppeld aan hun huisvesting. Omdat arbeidsmigranten zich vaak moeilijk kunnen organiseren en niet altijd op de hoogte zijn van hun rechtsbescherming, lopen zij een groter risico op benadeling dan ingezetenen.

Blinde vlekken

Er is weinig zicht op het exacte aantal arbeidsmigranten dat in Nederland gehuisvest is, hierdoor wordt het totale effect van arbeidsmigratie op de woningmarkt vertroebeld. Arbeidsmigranten kunnen zich op verschillende manieren in Nederland vestigen, bijvoorbeeld op de private huur- of koopmarkt. Arbeidsmigranten verblijven echter regelmatig ook op vakantieparken, bedrijventerreinen of zij doen aan woningdelen (legaal en illegaal). Doordat er geen zicht is op de exacte aantallen arbeidsmigranten die in Nederland gehuisvest zijn, is het moeilijk om de totale effecten van arbeidsmigratie op de Nederlandse woningmarkt te kwantificeren. Er zijn al verschillende trajecten gestart bijvoorbeeld op initiatief van het ministerie van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties om meer zicht te krijgen op de huisvesting van migranten in Nederland. Het is goed om deze trajecten voort te zetten en uit te breiden om de datavoorziening te versterken, en daarmee de onderzoeksmogelijkheden te vergroten.

Er is geen recent empirisch werk over de woningmarkteffecten van arbeidsmigratie voor Nederland. De beschikbare studies die de effecten van migratie op de woningmarkt bestuderen, richten zich allemaal op het buitenland. Voor Nederland is wel onderzoek beschikbaar naar de wooncarrières van migranten, maar in deze studies worden geen causale analyses gedaan voor wat betreft de betaalbaarheid of kwaliteit van woningen en bijvoorbeeld de relatie met de arbeidsmarktpositie. De Nederlandse woningmarkt is in internationaal opzicht op verschillende vlakken toch bijzonder: een lage aanbodelasticiteit, gemiddeld genomen grotere woonruimtes dan internationaal, en voor de koopmarkt kenmerkt Nederland zich met ruime leennormen. Door deze afwijkende kenmerken ten opzichte van internationale voorbeelden is er een toegevoegde waarde om meer empirisch onderzoek te doen naar de woningmarkteffecten van (arbeids)migratie.

De literatuur maakt vaak geen onderscheid in de woningmarkteffecten naar type migranten en verdelingseffecten. In alle economische literatuur wordt er alleen gekeken naar de effecten van alle migranten op de woningmarkt. Er kunnen echter sterke verschillen bestaan in de woonvoorkeuren- en mogelijkheden voor groepen migranten. De vraag kan gesteld worden of de prijseffecten voor de gehele woningmarkt gelden, of dat de effecten vooral neerslaan in bepaalde regio's of voor specifieke groepen van de Nederlandse bevolking. Wanneer ze bijvoorbeeld meer of minder neerslaan in randstedelijke gebieden zullen de effecten voor migranten of ingezetenen sterk verschillen.

De bijdrage van arbeidsmigranten aan de bouw is onderbelicht, er kan meer onderzoek worden gedaan naar de netto-effecten van arbeidsmigranten op de woningmarkt. Enerzijds dragen arbeidsmigranten bij aan de bouw van woningen, en daarmee aan de uitbreiding van het woningaanbod. Anderzijds geldt dat de groep arbeidsmigranten, breder dan de personen die werkzaam zijn in de bouw, een woonvraag heeft. Onderzoek naar de woningmarkteffecten van (arbeids)migratie richt zich alleen op het totale vraageffect, deze studies nemen niet de bijdrage aan de aanbodzijde mee. Om een goed beeld te krijgen van de druk die arbeidsmigratie op de woningmarkt legt, is het van belang om meer onderzoek te doen naar de nettobijdrage: het samenspel tussen de vraag- en aanbodeffecten.

Referenties

- Aanjaagteam bescherming arbeidsmigranten (2020). *Geen tweederangsburgers. Aanbevelingen om misstanden bij arbeidsmigranten in Nederland tegen te gaan.*
- ABF Research (2023). *Primos-prognose 2023: Prognose van bevolking, huishoudens en woningbehoefte (Rapport r2023-0044LGR).*
- Acemoglu, D., & Restrepo, P. (2018). Low-Skill and High-Skill Automation. *Journal of Human Capital*, 12(2), 204–232. <https://doi.org/10.1086/697242>
- Acolin, A. (2019). Housing trajectories of immigrants and their children in France: Between integration and stratification. *Urban Studies*, 56(10), 2021–2039. <https://doi.org/10.1177/0042098018782656>
- Adema, Y., & van Tilburg, I. (2018). *Vertraagde loonontwikkeling in Nederland ontrafeld (CPB Policy Brief, 2018/12).* Centraal Planbureau.
- Adema, Y., & van Tilburg, I. (2019). *Zorgen om Morgen.* Centraal Planbureau.
- Adviesraad Migratie (2023). *Arbeidsmigratie: Oplossing voor economie en demografie?*
- Adviesraad Migratie (2024a). *Afgewogen arbeidsmigratie. Gericht arbeidsmigratiebeleid voor brede welvaart.*
- Adviesraad Migratie (2024b). *Geen derderangsburgers. De risico's voor gedetacheerde arbeidsmigranten en de Nederlandse samenleving.*
- Agersnap, O., Jensen, A., & Kleven, H. (2020). The welfare magnet hypothesis: Evidence from an immigrant welfare scheme in Denmark. *American Economic Review: Insights*, 2(4), 527–542.
- Akbari, A. H., & Aydede, Y. (2012). Effects of immigration on house prices in Canada. *Applied Economics*, 44(13), 1645–1658. <https://doi.org/10.1080/00036846.2010.548788>
- Alonso, W. (1964). *Location and Land Use: Toward a general theory of land rent.* <https://doi.org/10.4159/harvard.9780674730854.c8>
- Anderson, B., & Ruhs, M. (2010). Migrant workers: Who needs them? A framework for the analysis of staff shortages, immigration and public policy. In M. Ruhs & B. Anderson (Eds.), *Who Needs Migrant Workers? Labour shortages, immigration, and public policy.* Oxford University Press. <https://doi.org/10.1093/acprof:oso/9780199580590.003.0002>
- Arundel, R., & Ronald, R. (2016). Parental co-residence, shared living and emerging adulthood in Europe: Semi-dependent housing across welfare regime and housing system contexts. *Journal of Youth Studies*, 19(7), 885–905. <https://doi.org/10.1080/13676261.2015.1112884>
- Auerbach, A., Gokhale, J., & Kotlikoff, L. (1994). Generational Accounting: A Meaningful Way to Evaluate Fiscal Policy. *Journal of Economic Perspectives*, 8(1), 73–94. [https://doi.org/DOI: 10.1257/jep.8.1.73](https://doi.org/DOI:10.1257/jep.8.1.73)
- Auerbach, A., & Oreopoulos, P. (2000). The Fiscal Effect of U.S. Immigration: A Generational-Accounting Perspective. *Tax Policy and the Economy*, 14, 123–156. <https://doi.org/10.1086/654705>
- Bakens, J., Cobben, L., Abbink, H., Meijer, R., Dijkman, S., Fouarge, D., & Pestel, N. (2023). *De arbeidsmarkt naar opleiding en beroep tot 2028.* Maastricht University, Research Centre for Education and the Labour Market (ROA).

- Balampanidis, D. (2020). Housing Pathways of Immigrants in the City of Athens: From Homelessness to Homeownership. Considering Contextual Factors and Human Agency. *Housing, Theory and Society*, 37(2), 230–250. <https://doi.org/10.1080/14036096.2019.1600016>
- Barlow, P., Mohan, G., & Nolan, A. (2022). Utilisation of healthcare by immigrant adults relative to the host population: Evidence from Ireland. *Journal of Migration and Health*, 5. <https://www.sciencedirect.com/science/article/pii/S266662352100043X>
- Beerli, A., Ruffner, J., Siegenthaler, M., & Peri, G. (2021). The abolition of immigration restrictions and the performance of firms and workers: Evidence from Switzerland. *American Economic Review*, 111(3), 976–1012.
- Bélanger, A., Christl, M., Conte, A., Mazza, J., & Narazani, E. (2020). *Projecting the net fiscal impact of immigration in the EU*. European Commission. https://ec.europa.eu/migrant-integration/library-document/projecting-net-fiscal-impact-immigration-eu_en
- Berkhout, E., Bisschop, P., & Volkerink, M. (2014). *Grensoverschrijdend aanbod van personeel: Verschuivingen in nationaliteit en contractvormen op de Nederlandse arbeidsmarkt 2001-2011*. SEO Economisch Onderzoek.
- Berkhout, E., Heyma, A., & van der Werff. (2011). *De economische impact van arbeidsmigratie: Verdringingseffecten 1999-2008*. SEO Economisch Onderzoek.
- Bertrand, M., & Mullainathan, S. (2004). Are Emily and Greg More Employable than Lakisha and Jamal? A Field Experiment on Labor Market Discrimination. *The American Economic Review*, 94(4), 991–1013. <https://doi.org/DOI:10.1257/0002828042002561>
- Bijlsma, M., Stäbler, D., Verheugel, N., Konijn, S., Rutten, A., Ourak, W., & Lensink, A. (2024). *Kunde, kosten en keuzes: Evaluatie 30%-regeling, extraterritoriale kostenregeling & partiële buitenlandse belastingplicht 2016-2022*. SEO Economisch Onderzoek.
- Blau, F., & Mackie, C. (2016). *The Economic and Fiscal Consequences of Immigration*. https://d279m997dpfwgl.cloudfront.net/wp/2016/09/0922_immigrant-economics-full-report.pdf
- Bodvarsson, Ö. B., & van den Berg, H. (2013). *The economics of immigration: Theory and policy*. Springer.
- Bogdanov, L., Hristova, A., Yotov, K., Bruno, E., & Valcke, A. (2014). *Fiscal Impact of EU Migrants in Austria, Germany, the Netherlands and the UK*. European Citizen Action Service. <https://ecas.issuelab.org/resources/19528/19528.pdf>
- Boje-Kovacs, B., Mulalic, I., Saiz, A., Sant'Anna, V., & Schultz-Nielsen, M. L. (2024). *Immigrants and Native Flight: Geographic Extent and Heterogeneous Preferences* (MIT Center for Real Estate Research Paper).
- Borjas, G. J. (1995). The Economic Benefits from Immigration. *Journal of Economic Perspectives*, 9(2), 3–22. <https://doi.org/10.1257/jep.9.2.3>
- Borjas, G. J. (1999a). Immigration and welfare magnets. *Journal of Labor Economics*, 17(4), 607–637. <https://doi.org/10.1086/209933>
- Borjas, G. J. (1999b). The economic analysis of immigration. *Handbook of Labor Economics*, 3, 1697–1760.
- Borjas, G. J. (2001). Does Immigration Grease the Wheels of the Labor Market? *Brookings Papers on Economic Activity*, 2001(1), 69–133. <https://doi.org/10.1353/eca.2001.0011>
- Borjas, G. J. (2002). Homeownership in the immigrant population. *Journal of Urban Economics*, 52(3), 448–476. [https://doi.org/10.1016/S0094-1190\(02\)00529-6](https://doi.org/10.1016/S0094-1190(02)00529-6)

- Borjas, G. J. (2014). *Immigration Economics*. Harvard University Press.
- Borjas, G. J. (2017). The wage impact of the Marielitos: A reappraisal. *ILR Review*, 70(5), 1077–1110. <https://doi.org/10.1177/0019793917692945>
- Borjas, G. J. (2019). *Immigration and economic growth* (Working Paper 25836). National Bureau of Economic Research (NBER).
- Bos, F., Hof, B., & Tijm, J. (2022). *Maatschappelijke kosten-batenanalyse en brede welvaart; een aanvulling op de Algemene MKBA-Leidraad*. Centraal Planbureau en Planbureau voor de Leefomgeving.
- Boschman, S., & Van Dam, F. (2012). *Immigranten op de stedelijke woningmarkt*. Centraal Bureau voor de Statistiek.
- Bosetti, V., Cattaneo, C., & Verdolini, E. (2015). Migration of skilled workers and innovation: A European Perspective. *Journal of International Economics*, 96(2), 311–322. <https://doi.org/10.1016/j.jinteco.2015.04.002>
- Braakmann, N. (2019). Immigration and the Property Market: Evidence from England and Wales. *Real Estate Economics*, 47(2), 509–533. <https://doi.org/10.1111/1540-6229.12151>
- Brunello, G., Lodigiani, E., & Rocco, L. (2020). Does low-skilled immigration increase profits? Evidence from Italian local labour markets. *Regional Science and Urban Economics*, 85, 103582. <https://doi.org/10.1016/j.regsciurbeco.2020.103582>
- Bussink, H., Heyma, A., & Vervliet, T. (2022). *Posted workers to the Netherlands*. SEO Economisch Onderzoek.
- Buurma-Olsen, J., Deinum, I., & Euwals, R. (2025). *Beschermde regio's bouwen minder*. Centraal Planbureau.
- Caldera, A., & Johansson, Å. (2013). The price responsiveness of housing supply in OECD countries. *Journal of Housing Economics*, 22(3), 231–249. <https://doi.org/10.1016/j.jhe.2013.05.002>
- Card, D. (1990). The Impact of the Mariel Boatlift on the Miami Labor Market. *ILR Review*, 43(2), 245–257. <https://doi.org/10.1177/001979399004300205>
- Card, D., Mas, A., & Rothstein, J. (2008). Tipping and the Dynamics of Segregation. *Quarterly Journal of Economics*, 123(1), 177–218. <https://doi.org/10.1162/qjec.2008.123.1.177>
- Carter, T. (2005). The Influence of Immigration on Global City Housing Markets: The Canadian Perspective. *Urban Policy and Research*, 23(3), 265–286. <https://doi.org/10.1080/0811470500197797>
- Chen, D., Gao, H., Luo, J., & Ma, Y. (2020). The effects of rural–urban migration on corporate innovation: Evidence from a natural experiment in China. *Financial Management*, 49(2), 521–545. <https://doi.org/10.1111/fima.12280>
- Chiswick, B. R., & Miller, P. W. (2003). The complementarity of language and other human capital: Immigrant earnings in Canada. *Economics of Education Review*, 22(5), 469–480. [https://doi.org/10.1016/S0272-7757\(03\)00037-2](https://doi.org/10.1016/S0272-7757(03)00037-2)
- Chojnicki, X. (2013). The Fiscal Impact of Immigration in France: A Generational Accounting Approach. *The World Economy*, 36(8), 1065–1090. <https://doi.org/10.1111/twec.12057>
- Chojnicki, X., & Ragot, L. (2016). Impacts of Immigration on an Ageing Welfare State: An Applied General Equilibrium Model for France. *Fiscal Studies*, 37(2), 258–284. <https://doi.org/10.1111/j.1475-5890.2015.12059>
- Christophers, B., & O'Sullivan, D. (2019). Intersections of inequality in homeownership in Sweden. *Housing Studies*, 34(6), 897–924. <https://doi.org/10.1080/02673037.2018.1495695>

- Clemens, M. A. (2017). The Effect of Occupational Visas on Native Employment: Evidence from Labor Supply to Farm Jobs in the Great Recession. *SSRN Electronic Journal*. <https://doi.org/10.2139/ssrn.2903114>
- Coates, D., Anand, P., & Norris, M. (2013). Housing and Quality of Life for Migrant Communities in Western Europe: A Capabilities Approach. *Journal on Migration and Human Security*, 1(4), 163–209. <https://doi.org/10.1177/233150241300100403>
- Cochrane, W., & Poot, J. (2021). Effects of Immigration on Local Housing Markets. In K. Kourtit, B. Newbold, P. Nijkamp, & M. Partridge (Eds.), *The Economic Geography of Cross-Border Migration* (pp. 269–292). Springer International Publishing. https://doi.org/10.1007/978-3-030-48291-6_12
- Cohen, E. (2024). *Rising Immigration Has Helped Cool an Overheated Labor Market*. <https://www.kansascityfed.org/research/economic-bulletin/rising-immigration-has-helped-cool-an-overheated-labor-market/>
- Cortés, P., & Pan, J. (2014). Foreign nurse importation and the supply of native nurses. *Journal of Health Economics*, 37, 164–180. <https://doi.org/10.1016/j.jhealeco.2014.06.008>
- CPB, PBL, & SCP (2022). *Verankering van brede welvaart in de begrotingssystematiek* (CPB/PBL/SCP rapport).
- Cremers, J., & van den Tillaart, H. (2022). *De scholing en loopbaanbegeleiding van arbeidsmigranten—Een wereld te winnen*. Kenniscentrum Arbeidsmigranten. <https://hetkenniscentrumarbeidsmigranten.nl/wp-content/uploads/2022/02/Eindrapport-De-scholing-en-loopbaanbegeleiding-van-arbeidsmigranten.pdf>
- Cutler, D. M., Glaeser, E. L., & Vigdor, J. L. (2008). When are ghettos bad? Lessons from immigrant segregation in the United States. *Journal of Urban Economics*, 63(3), 759–774. <https://doi.org/10.1016/j.jue.2007.08.003>
- d’Albis, H., Boubtane, E., & Coulibaly, D. (2018). Macroeconomic evidence suggests that asylum seekers are not a “burden” for Western European countries. *Science Advances*, 4(6). <https://doi.org/10.1126/sciadv.aaq0883>
- d’Albis, H., Boubtane, E., & Coulibaly, D. (2019). Immigration and public finances in OECD countries. *Journal of Economic Dynamics and Control*, 99, 116–151. <https://doi.org/10.1016/j.jedc.2018.12.003>
- Dagevos, J., de Voogd-Hamelink, M., & Damen, R. (2020). *Gevestigd, maar niet thuis*. Sociaal en Cultureel Planbureau.
- Damas de Matos, A. (2021). The fiscal impact of immigration in OECD countries since the mid-2000s. In *International Migration Outlook* (Vol. 2021, pp. 111–163). <https://www.oecd-ilibrary.org/docserver/4ccb6899-en.pdf?expires=1690794052&id=id&accname=ocid49027884&checksum=D6F3566544F1320792010ACB32406C54>
- D’Amuri, F., Ottaviano, G. I. P., & Peri, G. (2010). The labor market impact of immigration in Western Germany in the 1990s. *European Economic Review*, 54(4), 550–570. <https://doi.org/10.1016/j.euroecorev.2009.10.002>
- D’Amuri, F., & Peri, G. (2014). Immigration, Jobs, and Employment Protection: Evidence from Europe Before and During the Great Recession. *Journal of the European Economic Association*, 12(2), 432–464. <https://doi.org/10.1111/jeea.12040>
- Danzer, A. M., Feuerbaum, C., & Gaessler, F. (2024). Labor supply and automation innovation: Evidence from an allocation policy. *Journal of Public Economics*, 235, 105136. <https://doi.org/10.1016/j.jpubeco.2024.105136>
- De Haas, H. (2023). *Hoe migratie echt werkt*. Spectrum.
- De New, J. P., & Zimmermann, K. F. (1994). Native Wage Impacts of Foreign Labor: A Random Effects Panel Analysis. *Journal of Population Economics*, 7(2), 177–192. <https://doi.org/10.1007/BF00173618>

- De Vries, J., & Lautenbach, H. (2023). *Nederlandse taalvaardigheid van migranten en hun positie op de arbeidsmarkt*. Centraal Bureau voor de Statistiek.
- Degen, K., & Fischer, A. M. (2017). Immigration and Swiss House Prices. *Swiss Journal of Economics and Statistics*, 153(1), 15–36. <https://doi.org/10.1007/BF03399433>
- DeVos, Lippens, Lens, Rijckx, Volrans, & Baert. (2024). Labour Market Disadvantages of Citizens with a Migration Background in Belgium: A Systematic Review. *De Economist*. <https://link.springer.com/article/10.1007/s10645-024-09443-5>
- Dill, V., Jirjahn, U., & Tsertsvadze, G. (2015). Residential Segregation and Immigrants' Satisfaction with the Neighborhood in Germany. *Social Science Quarterly*, 96(2), 354–368. <https://doi.org/10.1111/ssqu.12146>
- DiPasquale, D., & Wheaton, W. C. (1994). Housing Market Dynamics and the Future of Housing Prices. *Journal of Urban Economics*, 35(1), 1–27. <https://doi.org/10.1006/juec.1994.1001>
- Dolado, J., Goria, A., & Ichino, A. (1994). Immigration, human capital and growth in the host country: Evidence from pooled country data. *Journal of Population Economics*, 7(2). <https://doi.org/10.1007/BF00173619>
- Druta, O., Ronald, R., & Heath, S. (2021). Urban singles and shared housing. *Social & Cultural Geography*, 22(9), 1195–1203. <https://doi.org/10.1080/14649365.2021.1987507>
- Dustmann, C., & Fabbri, F. (2003). Language Proficiency and Labour Market Performance of Immigrants in the UK. *The Economic Journal*, 113(489), 695–717. <https://doi.org/10.1111/1468-0297.t01-1-00151>
- Dustmann, C., Fabbri, F., & Preston, I. (2005). The Impact of Immigration on the British Labour Market. *The Economic Journal*, 115(507), F324–F341. <https://doi.org/10.1111/j.1468-0297.2005.01038.x>
- Dustmann, C., Frattini, T., & Preston, I. P. (2013). The Effect of Immigration along the Distribution of Wages. *The Review of Economic Studies*, 80(1), 145–173. <https://doi.org/10.1093/restud/rds019>
- Ebregt, J., Jongen, E., & Scheer, B. (2022). Groei beroepsbevolking gaat sterk afvlakken. ESB.
- Ehrlich, I., & Kim, J. (2015). Immigration, Human Capital Formation, and Endogenous Economic Growth. *Journal of Human Capital*, 9(4), 518–563. <https://doi.org/10.1086/684717>
- Eliasson, L. (2017). Icelandic boom and bust: Immigration and the housing market. *Housing Studies*, 32(1), 35–59. <https://doi.org/10.1080/02673037.2016.1171826>
- Esping-Andersen, G. (1990). *The Three Worlds of Welfare Capitalism*. Princeton University Press. <https://archive.org/details/threeworldsofweloooespi>
- European Labour Authority (2024). *Report on labour shortages and surpluses 2023*. Publications Office of the European Union. <https://doi.org/10.2883/526154>
- Euwals, R., & Meijerink, G. (2018). *Inclusieve Globalisering* (CPB Policy Brief, 2018/08). Centraal Planbureau.
- Ferwerda, J., Marbach, M., & Bloom, D. (2024). Do Immigrants Move to Welfare? Subnational Evidence from Switzerland. *American Journal of Political Science*, 68(3), 874–890. <https://doi.org/10.1111/ajps.12766>
- Finn, M., & Mayock, P. (2022). The housing experiences of immigrants in a “new immigrant gateway”: An exploration of process in an era of ‘super-diversity.’ *International Journal of Housing Policy*, 22(2), 174–197. <https://doi.org/10.1080/19491247.2021.1890536>

- Fischer, A. M. (2012). Immigrant language barriers and house prices. *Regional Science and Urban Economics*, 42(3), 389–395. <https://doi.org/10.1016/j.regsciurbeco.2011.11.003>
- Foged, M., & Peri, G. (2016). Immigrants' Effect on Native Workers: New Analysis on Longitudinal Data. *American Economic Journal: Applied Economics*, 8(2), 1–34. <https://doi.org/10.1257/app.20150114>
- Fougère, D., Kramarz, F., Rathelot, R., & Safi, M. (2013). Social housing and location choices of immigrants in France. *International Journal of Manpower*, 34(1), 56–69. <https://doi.org/10.1108/01437721311319656>
- Friedberg, R. M., & Hunt, J. (1995). The Impact of Immigrants on Host Country Wages, Employment and Growth. *Journal of Economic Perspectives*, 9(2), 23–44. <https://doi.org/10.1257/jep.9.2.23>
- Galanis, P., Spyros, K., Siskou, O., Konstantakopoulou, O., Angelopoulos, G., & Kaitelidou, D. (2022). *Healthcare services access, use, and barriers among migrants in Europe: A systematic review*. <https://www.medrxiv.org/content/10.1101/2022.02.24.22271449v1>
- Gijsberts, M., Andriessen, H., Nicolaas, H., & Huijnk, W. (2018). *Bouwend aan een toekomst in Nederland: De leefsituatie van Poolse migranten die zich na 2004 hebben ingeschreven*. Sociaal en Cultureel Planbureau.
- GIZ (2024). *Nachhaltig ausgerichtete Gewinnung von Pflegekräften (Triple Win): Projekturzbeschreibung*. <https://www.giz.de/de/weltweit/41533.html>
- Glaeser, E. L., & Gyourko, J. (2002). *The Impact of Building Restrictions on Housing Affordability*. Federal Reserve Bank of New York.
- Glaeser, E. L., Gyourko, J., & Saks, R. E. (2005). Why Have Housing Prices Gone Up? *American Economic Review*, 95(2), 329–333. <https://doi.org/10.1257/000282805774669961>
- Glitz, A. (2012). The Labor Market Impact of Immigration: A Quasi-Experiment Exploiting Immigrant Location Rules in Germany. *Journal of Labor Economics*, 30(1), 175–213. <https://doi.org/10.1086/662143>
- Gobillon, L., & Solignac, M. (2019). Homeownership of immigrants in France: Selection effects related to international migration flows. *Journal of Economic Geography*, lbz014. <https://doi.org/10.1093/jeg/lbz014>
- Gonzalez, L., & Ortega, F. (2013). Immigration and Housing Booms: Evidence From Spain. *Journal of Regional Science*, 53(1), 37–59. <https://doi.org/10.1111/jors.12010>
- Gopy-Ramdhany, N., & Seetanah, B. (2022). Does immigration affect residential real estate prices? Evidence from Australia. *International Journal of Housing Markets and Analysis*, 15(2), 290–314. <https://doi.org/10.1108/IJHMA-10-2020-0128>
- Görlach, J.-S. K. (2022). Temporary migration entails benefits, but also costs, for sending and receiving countries. *IZA World of Labor*.
- Greulich, E., Quigley, J. M., Raphael, S., Tracy, J., & Jasso, G. (2004). The Anatomy of Rent Burdens: Immigration, Growth, and Rental Housing [with Comments]. *Brookings-Wharton Papers on Urban Affairs*, 149–205.
- Groenemeijer, L., Stuart-Fox, M., Kleinepier, Bod, E., Gopal, K., Omtzigt, D., & Blijie, B. (2023). *Evaluatie woningtekort*. ABF Research.
- Gunderson, M., & Cukier, W. (2024). Immigrants and house prices: Myths and realities. *Equality, Diversity and Inclusion: An International Journal*. <https://doi.org/10.1108/EDI-05-2024-0196>

- Haliassos, M., Jansson, T., & Karabulut, Y. (2017). Incompatible European Partners? Cultural Predispositions and Household Financial Behavior. *Management Science*, 63(11), 3780–3808. <https://doi.org/10.1287/mnsc.2016.2538>
- Harris, J. R., & Todaro, M. P. (1970). Migration, unemployment and development: A two-sector analysis. *American Economic Review*, 60(1), 126–142.
- Hartog, J. (2023). *The Political Economy of Immigration in The Netherlands: Population, Land and Welfare*. Taylor & Francis.
- Hasekamp, P., & Scheer, B. (2024). *Krappe arbeidsmarkt vraagt om keuzes*. Centraal Planbureau.
- Hennessey, G., & Hagen-Zanker, J. (2020). *The fiscal impact of immigration: A review of the evidence* (Working Paper 573). Overseas Development Institute.
- Heyma, A., Berkhout, E., van der Werff, S., & Hof, B. (2008). *De economische impact van arbeidsmigratie uit de MOE-landen, Bulgarije en Roemenië*. SEO Economisch Onderzoek.
- Heyma, A., & Vervliet, T. (2022). *Arbeidsmigratie in 2030: Mogelijke ontwikkelingen in vier scenario's*. SEO Economisch Onderzoek.
- Hiebert, D. (2009). Newcomers in the Canadian housing market: A longitudinal study, 2001–2005. *Canadian Geographies / Géographies Canadiennes*, 53(3), 268–287. <https://doi.org/10.1111/j.1541-0064.2009.00263.x>
- Hitzert, F., & Van Wijk, M. (2019). *Arbeidsmigranten in Nederland*. Statistische Trends. Centraal Bureau voor de Statistiek.
- Hochstenbach, C., & Boterman, W. R. (2015). Navigating the field of housing: Housing pathways of young people in Amsterdam. *Journal of Housing and the Built Environment*, 30(2), 257–274. <https://doi.org/10.1007/s10901-014-9405-6>
- Hoen, M. F. (2020). Immigration and the Tower of Babel: Using language barriers to identify individual labor market effects of immigration. *Labour Economics*, 65, 101834. <https://doi.org/10.1016/j.labeco.2020.101834>
- Housing Europe (2023). *The State of the Housing in Europe 2023* (Housing Europe report).
- Huber, S. J., & Schmidt, T. (2022). Nevertheless, they persist: Cross-country differences in homeownership behavior. *Journal of Housing Economics*, 55, 101804. <https://doi.org/10.1016/j.jhe.2021.101804>
- Hunt, J. (1992). The Impact of the 1962 Repatriates from Algeria on the French Labor Market. *ILR Review*, 45(3), 556–572. <https://doi.org/10.2307/2524278>
- Hunt, J., & Gauthier-Loiselle, M. (2008). *How Much Does Immigration Boost Innovation?* (Working Paper w14312). National Bureau of Economic Research (NBER). <https://doi.org/10.3386/w14312>
- Inspectie SZW (2021). *Kostenvoordelen en arbeidsuitbuiting*. Ministerie van Sociale Zaken en Werkgelegenheid.
- Jennissen, R. (2007). Causality Chains in the International Migration Systems Approach. *Population Research and Policy Review*, 26(4), 411–436. <https://doi.org/10.1007/s11113-007-9039-4>
- Kane, T., & Rutledge, Z. (2018). *Immigration and economic performance across fifty US states from 1980-2015* (Hoover Institution Economics Working Paper, 18112).
- Kauppinen, T. M., & Vilkkama, K. (2016). Entry to homeownership among immigrants: A decomposition of factors contributing to the gap with native-born residents. *Housing Studies*, 31(4), 463–488. <https://doi.org/10.1080/02673037.2015.1094566>

- Kerr, W. R., & Lincoln, W. F. (2010). The Supply Side of Innovation: H-1B Visa Reforms and U.S. Ethnic Invention. *Journal of Labor Economics*, 28(3), 473–508. <https://doi.org/10.1086/651934>
- Klevmarken, A. (2022). Microsimulation. A Tool for Economic Analysis. *International Journal of Microsimulation*, 15(1), 6–14.
- Koning, P., & Lindeboom, M. (2015). The Rise and Fall of Disability Insurance Enrollment in the Netherlands. *Journal of Economic Perspectives*, 29(2). <https://www.aeaweb.org/articles?id=10.1257/jep.29.2.151>
- Kramer, M. R., & Hogue, C. R. (2009). Is Segregation Bad for Your Health? *Epidemiologic Reviews*, 31(1), 178–194. <https://doi.org/10.1093/epirev/mxp001>
- Kremer, M. (2013). *Vreemden in de verzorgingsstaat: Hoe arbeidsmigratie en sociale zekerheid te combineren*. Boom Lemma uitgevers.
- Larkin, M. P., Askarov, Z., Doucouliagos, H., Dubelaar, C., Klona, M., Newton, J., Stanley, T. D., & Vocino, A. (2019). Do house prices ride the wave of immigration? *Journal of Housing Economics*, 46, 101630. <https://doi.org/10.1016/j.jhe.2019.04.002>
- Lennartz, C., & Helbrecht, I. (2019). *The housing careers of younger adults and intergenerational support in Germany's 'society of renters'* [Housing Careers, Intergenerational Support and Family Relations]. <https://library.oapen.org/handle/20.500.12657/25110>
- Liebig, T., & Mo, J. (2013). The fiscal impact of immigration in OECD countries. In *International Migration Outlook* (Vol. 2013, pp. 125–189). OECD Paris. <https://www.oecd.org/els/mig/IMO-2013-chap3-fiscal-impact-of-immigration.pdf>
- Lim, S., & Khun, C. (2022). Macroeconomic impacts of remittances: A two-country, two-sector model. *Journal of Macroeconomics*, 73, 103443. <https://doi.org/10.1016/j.jmacro.2022.103443>
- Lombard, M. (2023). The experience of precarity: Low-paid economic migrants' housing in Manchester. *Housing Studies*, 38(2), 307–326. <https://doi.org/10.1080/02673037.2021.1882663>
- Longhi, S., Nijkamp, P., & Poot, J. (2005). A Meta-Analytic Assessment of the Effect of Immigration on Wages: The Effect Of Immigration On Wages. *Journal of Economic Surveys*, 19(3), 451–477. <https://doi.org/10.1111/j.0950-0804.2005.00255.x>
- Loomans, D., Lennartz, C., & Manting, D. (2023). A longitudinal analysis of arrival infrastructures: The geographic pathways of EU labour migrants in the Netherlands. *Population, Space and Place*, e2747. <https://doi.org/10.1002/psp.2747>
- Lucas, R. E. (1988). On the mechanics of economic development. *Journal of Monetary Economics*, 22(1), 3–42. [https://doi.org/10.1016/0304-3932\(88\)90168-7](https://doi.org/10.1016/0304-3932(88)90168-7)
- Magnusson Turner, L., & Hedman, L. (2014). Linking Integration and Housing Career: A Longitudinal Analysis of Immigrant Groups in Sweden. *Housing Studies*, 29(2), 270–290. <https://doi.org/10.1080/02673037.2014.851177>
- Mandelman, F. S., & Zlate, A. (2022). Offshoring, Automation, Low-Skilled Immigration, and Labor Market Polarization. *American Economic Journal: Macroeconomics*, 14(1), 355–389. <https://doi.org/10.1257/mac.20180205>
- Mann, K., & Pozzoli, D. (2022). *Automation and Low-Skill Labor* (IZA Discussion Paper No. 15791).
- Manting, D., Kleinepier, T., & Lennartz, C. (2024). Housing trajectories of EU migrants: Between quick emigration and shared housing as temporary and long-term solutions. *Housing Studies*, 39(4), 1027–1048. <https://doi.org/10.1080/02673037.2022.2101629>

Manting, D., Van der Star, M., Stuart, M., Van Zoelen, S., & Blijie, B. (2022). *Woningdelen of zelfstandig een woning huren of kopen*. Planbureau voor de Leefomgeving.

Martinsen, D. S., & Werner, B. (2019). No welfare magnets—free movement and cross-border welfare in Germany and Denmark compared. *Journal of European Public Policy*, 26(5), 637–655. <https://doi.org/10.1080/13501763.2018.1481136>

Maslova, S., & King, R. (2020). Residential trajectories of high-skilled transnational migrants in a global city: Exploring the housing choices of Russian and Italian professionals in London. *Cities*, 96, 102421. <https://doi.org/10.1016/j.cities.2019.102421>

McDonald, J. T., & Worswick, C. (2015). High-skilled immigration in a globalized labor market. In *Handbook of the economics of international migration* (Vol. 1, pp. 537–583). Elsevier.

Mellander, C., Florida, R., & Stolarick, K. (2011). Here to Stay—The Effects of Community Satisfaction on the Decision to Stay. *Spatial Economic Analysis*, 6(1), 5–24. <https://doi.org/10.1080/17421772.2010.540031>

Michielsen, T., Groot, S., & Van Maarseveen, R. (2017). *Prijselasticiteit van het woningaanbod*. Centraal Planbureau.

Ministerie van Sociale Zaken en Werkgelegenheid (2024). *Antwoorden op Kamervragen over ongerechtvaardigde ontslagen op staande voet arbeidsmigranten vleessector*.

Moallemi, M., & Melsner, D. (2020). The impact of immigration on housing prices in Australia. *Papers in Regional Science*, 99(3), 773–786. <https://doi.org/10.1111/pirs.12497>

Mussa, A., Nwaogu, U. G., & Pozo, S. (2017). Immigration and housing: A spatial econometric analysis. *Journal of Housing Economics*, 35, 13–25. <https://doi.org/10.1016/j.jhe.2017.01.002>

Nederlandse Arbeidsinspectie (2023). *Factsheet Arbeidsuitbuiting en ernstige benadeling 2023*.

Nederlandse Arbeidsinspectie (2024a). *Monitor arbeidsongevallen 2023*.

Nederlandse Arbeidsinspectie (2024b). *Signaal ontslag staande voet*.

Nikolov, P., Salarpour, L., & Titus, D. (2021). *Skill Downgrading Among Refugees and Economic Immigrants in Germany* (Version 2). arXiv. <https://doi.org/10.48550/ARXIV.2111.00319>

Non, M., Tranakieva, K., & Magnée, C. (2024). *De relatie tussen de arbeidsmarkt en studie inschrijvingen*. Centraal Planbureau.

NOS (2024a, August 26). *Arbeidsmigranten vaker slachtoffer van (dodelijke) ongelukken op het werk*. <https://nos.nl/artikel/2534679-arbeidsmigranten-vaker-slachtoffer-van-dodelijke-ongelukken-op-het-werk>

NOS (2024b, October 8). *Arbeidsinspectie eist maatregelen pakketdiensten: “Werkomstandigheden te zwaar.”* <https://nos.nl/artikel/2540046-arbeidsinspectie-eist-maatregelen-pakketdiensten-werkomstandigheden-te-zwaar>

Nygaard, C. (2011). International Migration, Housing Demand and Access to Homeownership in the UK. *Urban Studies*, 48(11), 2211–2229. <https://doi.org/10.1177/0042098010388952>

Nyman, P., & Ahlskog, R. (2018). *Fiscal effects of intra-EEA migration* (Reminder Project Working Paper). https://www.reminder-project.eu/wp-content/uploads/2018/03/March-2018-FINAL-Deliverable-4.1_with-cover.pdf

OECD (2024). *International Migration Outlook 2024*. OECD Publishing. <https://doi.org/10.1787/50bo353e-en>

Ottaviano, G. I. P., & Peri, G. (2012). Rethinking the Effect of Immigration on Wages. *Journal of the European Economic Association*, 10(1), 152–197. <https://doi.org/10.1111/j.1542-4774.2011.01052.x>

- Oxley, M., Brown, T., Nadin, V., Qu, L., Tummers, L., & Fernandez Maldonado, A. (2009). *Review of European Planning Systems*. National Housing Planning Advice Unit, Department of Communities and Local Government UK.
- Pager, D., & Shepherd, H. (2008). The Sociology of Discrimination: Racial Discrimination in Employment, Housing, Credit, and Consumer Markets. *Annual Review of Sociology*, 34, 181–209.
<https://doi.org/10.1146/annurev.soc.33.040406.131740>
- Panteia (2022). *Evaluatie meldingsplicht WagwEU*.
- Pavlov, A., & Somerville, T. (2020). Immigration, Capital Flows and Housing Prices. *Real Estate Economics*, 48(3), 915–949. <https://doi.org/10.1111/1540-6229.12267>
- Peri, G. (2012). The effect of immigration on productivity: Evidence from US states. *Review of Economics and Statistics*, 94(1), 348–358. https://doi.org/10.1162/REST_a_00137
- Peri, G., Shih, K., & Sparber, C. (2015). STEM workers, H-1B visas, and productivity in US cities. *Journal of Labor Economics*, 33(S1), S225–S255. <https://doi.org/10.1086/679061>
- Peri, G., & Sparber, C. (2009). Task Specialization, Immigration, and Wages. *American Economic Journal: Applied Economics*, 1(3), 135–169. <https://doi.org/10.1257/app.1.3.135>
- Piore, M. J. (1979). *Birds of passage: Migrant labour in industrial societies*. Cambridge University Press.
- Pischke, J.-S., & Velling, J. (1997). Employment Effects of Immigration to Germany: An Analysis Based on Local Labor Markets. *The Review of Economics and Statistics*, 79(4), 594–604. <https://doi.org/10.1162/003465397557178>
- Rabe, B., & Taylor, M. P. (2012). Differences in Opportunities? Wage, Employment and House-Price Effects on Migration. *Oxford Bulletin of Economics and Statistics*, 74(6), 831–855. <https://doi.org/10.1111/j.1468-0084.2011.00682.x>
- Ricardo, D. (1817). *The principles of political economy and taxation*. J.M. Dent and Son.
- Roback, J. (1982). Wages, Rents, and the Quality of Life. *Journal of Political Economy*, 90(6), 1257–1278.
<https://doi.org/10.1086/261120>
- Romer, P. M. (1990). Endogenous Technological Change. *Journal of Political Economy*, 98(5, Part 2), S71–S102.
<https://doi.org/10.1086/261725>
- Romijn, G., & Renes, G. (2013). *Algemene leidraad voor maatschappelijke kosten-batenanalyse*. De Swart.
- Roodenburg, H., Euwals, R., & ter Rele, H. (2003). *Immigration and the Dutch Economy*. Centraal Planbureau.
- Rowthorn, R. (2008). The fiscal impact of immigration on the advanced economies. *Oxford Review of Economic Policy*, 24(3), 560–580. <https://doi.org/10.1093/oxrep/grn025>
- Ruhs, M. (2006). The potential of temporary migration programmes in future international migration policy. *International Labour Review*, 145(1–2), 7–36. <https://doi.org/10.1111/j.1564-913X.2006.tb00008.x>
- Ruhs, M., & Martin, P. (2008). Numbers vs. Rights: Trade-Offs and Guest Worker Programs. *International Migration Review*, 42(1), 249–265.
- Sá, F. (2015). Immigration and House Prices in the UK. *The Economic Journal*, 125(587), 1393–1424.
<https://doi.org/10.1111/eoj.12158>

- Saiz, A. (2003). Room in the Kitchen for the Melting Pot: Immigration and Rental Prices. *Review of Economics and Statistics*, 85(3), 502–521. <https://doi.org/10.1162/00346530322369687>
- Saiz, A. (2007). Immigration and housing rents in American cities. *Journal of Urban Economics*, 61(2), 345–371. <https://doi.org/10.1016/j.jue.2006.07.004>
- Saiz, A. (2010). The Geographic Determinants of Housing Supply. *Quarterly Journal of Economics*, 125(3), 1253–1296. <https://doi.org/10.1162/qjec.2010.125.3.1253>
- Saiz, A., & Wachter, S. (2011). Immigration and the Neighborhood. *American Economic Journal: Economic Policy*, 3(2), 169–188. <https://doi.org/DOI:10.1257/pol.3.2.169>
- Sanchis-Guarner, R. (2023). Decomposing the impact of immigration on house prices. *Regional Science and Urban Economics*, 100, 103893. <https://doi.org/10.1016/j.regsciurbeco.2023.103893>
- Saunders, C., Steventon, A., Janta, B., Stafford, M., Sinnott, C., Allen, L., & Deeny, S. (2020). Healthcare utilization among migrants to the UK: cross-sectional analysis of two national surveys. *Journal of Health Services Research & Policy*, 26(1). <https://doi.org/10.1177/1355819620911392>
- Schneider, J. (2023). *Labor migration schemes, pilot partnerships, and skills mobility initiatives in Germany* (Background paper to the World Development Report 2023: Migrants, Refugees, and Societies). <https://thedocs.worldbank.org/en/doc/1b03278725f9fff007a3b91dc9301135-0050062023/original/230331-Schneider-Background-Paper-FINAL.pdf>
- Seghir, M., & Nezhyvenko, O. (2024). Immigration and Occupational Shortage in Western European Countries. In *GINI deliverable D5.3 Labour Inequality in the EU and labour assimilation of immigrants*.
- Seidler, Y., Van Leeuwen, R., De Boom, J., Wiczorek, B., Serafin, O., Van der Schans, K., Van Wensveen, P., & Weltevreden, A. M. (2024). *Zicht op arbeidsmigranten: Een belevingsonderzoek naar de positie van EU-arbeidsmigranten derdelanders en ontheemde Oekraïners in Nederland*. Risbo/Erasmus Universiteit Rotterdam.
- SER (2023). *Waardevol werk: Publieke dienstverlening onder druk—Oplossingsrichtingen voor de arbeidsmarktkrakte*.
- Sinning, M. (2010). Homeownership and Economic Performance of Immigrants in Germany. *Urban Studies*, 47(2), 387–409. <https://doi.org/10.1177/0042098009349021>
- Sinninghe Damsté, J., Thiel, J., & Zaunbrecher, H. (2025). *De effecten van subsidies op woningbouw*. Centraal Planbureau.
- Smits, A., Tepic, H., Booi, H., & Slot, J. (2020). *Migratiemonitor Metropoolregio: Migratie naar de Metropoolregio Amsterdam*. OIS, Gemeente Amsterdam.
- Snel, E. (2002). *In de fuik Turken en Marokkanen in de WAO*. Verweij-Jonker Instituut. https://www.verweij-jonker.nl/wp-content/uploads/2002/01/D1852212_In_de_fuik.pdf
- Snel, E., Faber, M., & Engbersen, G. (2014). *Footloose migranten in beeld*. Erasmus Universiteit Rotterdam.
- Staatscommissie Demografische Ontwikkelingen 2050 (2024). *Gematigde groei*. <https://www.staatscommissie2050.nl/documenten/rapporten/2024/01/15/index>
- Strockmeijer, A. (2020). *De arbeidsmarktpositie verklaart* (Proefschrift). Universiteit van Amsterdam. https://www.uvw.nl/imagesdxa/de-arbeidsmarktpositie-verklaart_tcm94-447426.pdf

- Strockmeijer, A., de Beer, P., & Dagevos, J. (2020). Explaining differences in unemployment benefit take-up between labour migrants and Dutch native workers. *International Social Security Review*, 73(2), 75–99. <https://doi.org/10.1111/issr.12235>
- Suari Andreu, E., & van Vliet, O. (2023). Intra-EU migration, public transfers and assimilation. *Economica*, 90(360), 1229–1264.
- Sumption, M., & Strain-Fajth, Z. (2023). *Migration and the health and care workforce* (ReWage and Migration Observatory Evidence Paper, COMPAS, University of Oxford).
- Thiel, J., & Zaunbrecher, H. (2024). De effecten van woningbouw op betaalbaarheid en vraaggerichtheid. Centraal Planbureau.
- Thijssen, L., Coenders, M., & Lancee, B. (2021). Ethnic Discrimination in the Dutch Labor Market: Differences Between Ethnic Minority Groups and the Role of Personal Information About Job Applicants—Evidence from a Field Experiment. *Journal of International Migration and Integration*, 22, 1125–1150. <https://doi.org/10.1007/s12134-020-00795-w>
- TNO (2024). *Werkgevers Enquête Arbeid 2024*.
- UWV (2023). *Tekort- en overschotberoepen in Europa*.
- UWV (2024). *Arbeidsmigratie en krapte*.
- UWV (2025). *Dashboard Spanningsindicator [Dataset]*.
- Van de Beek, J., Hartog, J., Kreffer, G., & Roodenburg, H. (2024). *The Long-Term Fiscal Impact of Immigrants in the Netherlands, Differentiated by Motive, Source Region and Generation* (IZA Discussion Paper No. 17569). <https://docs.iza.org/dp17569.pdf>
- Van de Beek, J., Roodenburg, H., Hartog, J., & Kreffer, G. (2023). *Grenzeloze Verzorgingsstaat: De Gevolgen van Immigratie voor de Overheidsfinanciën*. Universiteit van Amsterdam.
- Van den Berge, W., Verstraten, P., & Zweerink, J. (2020). *Marktmacht op de Nederlandse arbeidsmarkt*. Centraal Planbureau.
- Van den Berge, W., Vlasblom, J. D., Ebregt, J., Putman, L., Zweerink, J., & Graaf-Zijl, M. de. (2018). *Verdringing op de arbeidsmarkt: Beschrijving en beleving*. Centraal Planbureau.
- Van Gaalen, R., de Mooij, M., de Vries, F., Bras, V., & Zorlu, A. (2025). *Komen en gaan van arbeidsmigranten in de periode 2005-2021*. Centraal Bureau voor de Statistiek.
- Van Hulst, Woittiez, I., & Dagevos, J. (2025). *Arbeidsmigratie en sociale cohesie in Nederland*. Sociaal en Cultureel Planbureau.
- Van Kesteren, J., Heyma, A., Vervliet, T., Doeve, T., & Klinker, I. (2023). *Arbeidsmarktcrapte*. SEO Economisch Onderzoek.
- Van Kesteren, J., & Van Vuuren. (2024). Tussen feit en fictie: De invloed van migratie op sociale zekerheid. *DEMOS*, 40(7), 1–4.
- Van Stiphout-Kramer, B., Hendriks, B., Meijerink, G., van der Plaat, M., & van Sonsbeek, J.-M. (2024). *Economische Dynamiek en Migratie*. Centraal Planbureau.
- Van Vliet, O., Suari Andreu, E., Kleinhans, R., Ostaijen, M. van, & Seibel, K. (2022). Intra-EU-migratie en het Beroep op Sociale Zekerheid. *De Migratiesamenleving: Migratie En Diversiteit Als Gordiaanse Knoop*, 62–75.

Van Winden, P. (2024). Migranten verschillen sterk qua arbeidsparticipatie. *ESB*.

Vargas-Silva, C. (2015). The Fiscal Impact of Immigrants: Taxes and Benefits. In *Handbook of the economics of international migration* (Vol. 2015, pp. 845–875). <https://www.sciencedirect.com/science/article/pii/B9780444537683000163>

Verdugo, G. (2016). Public housing magnets: Public housing supply and immigrants' location choices. *Journal of Economic Geography*, 16(1), 237–265. <https://doi.org/10.1093/jeg/lbu052>

Wixe, S., & Pettersson, L. (2020). Segregation and individual employment: A longitudinal study of neighborhood effects. *The Annals of Regional Science*, 64(1), 9–36. <https://doi.org/10.1007/s00168-019-00950-x>

WRR (2024). *Europese vergrijzing in het vizier*.

Zhu, J., Pryce, G., & Brown, S. (2019). Immigration and house prices under various labour market structures in England and Wales. *Urban Studies*, 56(9), 1801–1817. <https://doi.org/10.1177/0042098018777420>

Zorlu, A., & Mulder, C. H. (2008). Initial and Subsequent Location Choices of Immigrants to the Netherlands. *Regional Studies*, 42(2), 245–264. <https://doi.org/10.1080/00343400601145210>

Zorlu, A., Mulder, C. H., & Van Gaalen, R. (2014). Ethnic disparities in the transition to home ownership. *Journal of Housing Economics*, 26, 151–163. <https://doi.org/10.1016/j.jhe.2014.01.004>

Het ramen van arbeidsmigratie

Voor effectief arbeidsmigratiebeleid is een betrouwbare prognose van arbeidsmigranten cruciaal. Vier alternatieve benaderingen worden besproken: prognoses van alle migratiegroepen met groot arbeidspotentieel samen, alle werkzame migranten ongeacht motief, alleen de arbeidsmigranten van buiten de EU en van de arbeidsvraag. Meer onderzoek is nodig om tot een prognose van het migratiesaldo te komen.

Op verzoek van het IBO Arbeidsmigratie geeft het CPB een perspectief op ramingen van arbeidsmigratie. We bespreken de overwegingen bij huidige migratieprognoses van het CBS, gaan in op de haalbaarheid van prognoses naar migratiemotief en bieden denkrichtingen voor alternatieve benaderingen.

CPB - juli 2025

Het ramen van arbeidsmigratie

In dit memo delen we onze bevindingen rondom het ramen (en meten) van het aantal arbeidsmigranten. Voor het IBO arbeidsmigratie is het CPB gevraagd om een perspectief te geven op het ramen van de te verwachte aantallen arbeidsmigranten in de komende jaren. Het Centraal Bureau voor de Statistiek (CBS) heeft hierbij opgetreden als meelezer. Vanuit het IBO worden beleidsrichtingen aangedragen om grip te krijgen op de omvang van arbeidsmigratie, en de effecten die dat heeft. Voor deze vraag is idealiter een prognose nodig van het aantal migranten dat naar Nederland komt met ‘arbeid’ als *migratiemotief*. Zo’n prognose wordt op dit moment niet gedaan. Voor dit memo hebben we gekeken naar de bevolkingsprognoses van het CBS uit het recente verleden (sinds 2012) en bespreken wij de inzichten met betrekking tot de haalbaarheid van het leveren van prognoses naar migratiemotief. Ook behandelen wij een aantal mogelijke alternatieve aanpakken voor migratieprognoses, die als denkrichting kunnen dienen. In het algemeen geldt bij het opstellen van migratieprognoses op basis van bevolkingsgegevens overigens dat personen die niet voorkomen in de gemeentelijke registraties, zoals gedetacheerden en illegale migranten, buiten de prognoses vallen, ongeacht de gehanteerde methode.

1. Wat doet het CBS en wat doen andere landen?

Sinds 2020 is het CBS helemaal gestopt met bevolkingsprognoses naar migratiemotief. Sinds de *Bevolkingsprognose 2017-2060* bouwt het CBS de prognose van de immigratie uit EU-landen niet langer op vanuit de verschillende migratiemotieven; vanaf de *Bevolkingsprognose 2020-2070* zijn ze hier ook mee gestopt voor niet-EU-landen. Momenteel wordt alleen de asielmigratie nog apart geraamd. Voor de niet-asielmigratie worden prognoses niet gemaakt naar migratiemotief, maar naar een meer gedetailleerde indeling van herkomstlanden.¹ Dit geldt zowel voor de immigratie uit niet-EU-landen als voor de immigratie uit EU-landen. Het CBS maakt dan ook geen aparte prognoses meer van de arbeidsmigratie.

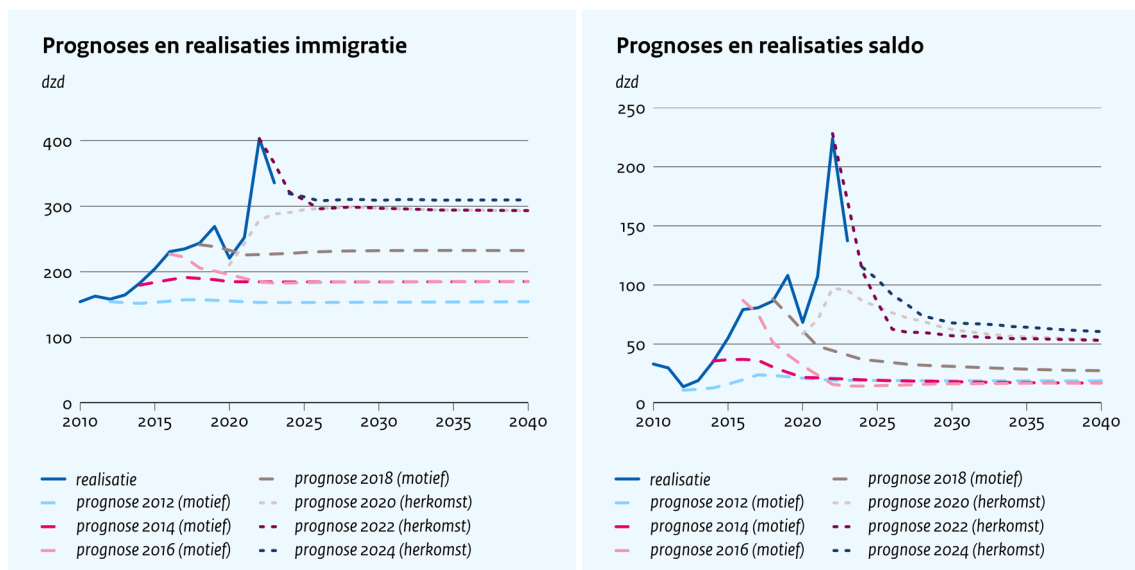
Ook in de meeste andere landen is het migratiemotief niet leidend bij het opstellen van de migratieprognoses. We hebben naar enkele met Nederland vergelijkbare landen (Denemarken, Duitsland, Noorwegen, VK, Zweden) gekeken om te zien op welke wijze de bevolkingsprognoses op het gebied van migratie daar worden gemaakt. In de meeste landen wordt migratiemotief niet gebruikt in de prognoses. In het algemeen maken landen hun prognoses net als Nederland nu doet op het niveau van herkomstregio, maar doorgaans op een hoger geaggregeerd niveau. Er wordt dan bijvoorbeeld apart geraamd voor Westers, Oost-Europees en niet-Westers (Noorwegen) of voor Westers, Afrikaans en Aziatisch (Zweden). Alleen in het Verenigd Koninkrijk wordt door het Office for National Statistics (ONS, 2025) in een van de varianten apart geraamd per migratiemotief (visatype: werk, studie, asiel, British National Overseas (BNO)). Die behoefte ontstond in het VK na de Brexit, toen de samenstelling van de migratie ook naar migratiecategorie sterk ging veranderen. De Brexit maakte het ook mogelijk om de motieven te onderzoeken, omdat sindsdien alle migratie naar het VK weer gepaard gaat met vergunningstrajecten waardoor die motieven te onderscheiden zijn.

Voor Nederland zijn de prognoses van aantallen migranten (in de voor dit memo bekeken bevolkingsprognoses sinds 2012) veelal opwaarts bijgesteld. Figuur 1 laat zien dat de prognoses van de

¹ Dit geldt voor de immigratie van personen die niet in Nederland zijn geboren. Het CBS maakt een aparte raming van de totale immigratie van personen die in Nederland zijn geboren, maar in het buitenland woonachtig zijn en terugverhuizen naar Nederland (retourmigratie).

immigratie en het migratiesaldo door de tijd heen veelal opwaarts zijn bijgesteld, ook voor de langere termijn. De opwaartse bijstellingen komen onder andere door incidentele factoren, zoals de grote aantallen Syrische en Oekraïense vluchtelingen die in resp. 2015/2016 en 2022/2023 naar Nederland zijn gekomen. Ook was er een neerwaartse bijstelling tijdens de eerste fase van de coronacrisis. Deze ontwikkelingen waren op voorhand niet te voorzien. De migratieprognoses zijn echter ook steeds structureel naar een hoger niveau bijgesteld. Hierbij spelen de genoemde incidentele factoren geen rol, maar zijn trendmatige aanpassingen aan de orde. Uit de toelichtende publicaties bij de bevolkingsprognoses van 2014 en 2017 blijkt bijvoorbeeld dat de prognose van de arbeidsmigratie in die jaren opwaarts is bijgesteld.²

Figuur 1 De prognoses van de afgelopen jaren, zowel naar motief als naar herkomst, hebben immigratie onderschat

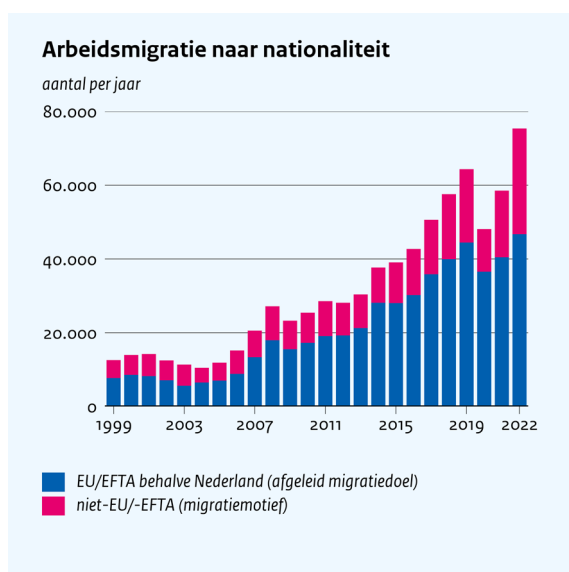
Bron: CBS StatLine ([link](#))

2. Beperkingen ramen naar migratiemotief

Er zijn verschillende redenen waarom het ramen naar migratiemotief – en dus ook het ramen van arbeidsmigratie – problematisch is. In deze sectie worden de redenen besproken. Wij beoordelen de redenen waarom niet meer naar migratiemotief wordt geraamd als plausibel en voldoende zwaarwegend voor de gemaakte keuzes. Een deel van de probleemfactoren betreft specifiek het prognosticeren van de arbeidsmigratie vanuit de EU en European Free Trade Association-landen (EFTA). Dit is van groot belang voor de gemaakte keuzes omdat grofweg 70% van de totale arbeidsmigratie-instroom in Nederland uit de EU/EFTA komt (zie figuur 2).

² Zie figuur 2.3.1 in CBS (2015, [link](#)) en figuur 4.1.1 in CBS (2018, [link](#)). Voor de overzichtelijkheid zijn deze figuren ook opgenomen in de bijlage.

Figuur 2 Een ruime meerderheid van de arbeidsmigranten is afkomstig uit EU-landen

Bron: CBS StatLine ([link 1](#) en [link 2](#))

Het CBS heeft geen informatie over de officiële migratiemotieven van EU-immigranten en kan het motief alleen inschatten op basis van waargenomen activiteit van de migrant. Van immigranten die zich melden bij de Immigratie- en Naturalisatiedienst (IND) kunnen de migratiemotieven direct worden ontleend aan het geregistreerde type verblijfsvergunning dat de IND heeft afgegeven. Dit betreft echter alleen immigranten van buiten de EU of de EFTA. Immigranten die een nationaliteit hebben van landen uit de EU/EFTA kunnen dankzij het vrije verkeer van personen immers zonder toestemming van de IND vrij naar Nederland immigreren. Daarom worden de migratiedoelen van EU-immigranten afgeleid aan de hand van beschikbare gegevens over hun verblijf in Nederland in de periode na immigratie.³ Voor een relatief groot deel van de EU-immigranten is dit zogeheten *afgeleide migratiedoel* onbekend, wat blijkt uit het substantiële aandeel immigranten in de categorie 'overig en onbekend' (zie figuur 3, links).⁴ Bovendien heeft het CBS voor niet-EU-immigranten geconstateerd dat de afgeleide migratiedoelen wezenlijk kunnen verschillen van de officiële migratiemotieven die uit de IND-registraties volgen.⁵ Het is daarom aannemelijk dat ook voor EU-migranten de afgeleide migratiedoelen slechts een beperkt bruikbare proxy zijn. Concreet betekent dit dat het aantal EU-arbeidsmigranten, zoals dat wordt benaderd op basis van de afgeleide migratiedoelen, geen accurate afspiegeling hoeft te zijn van het 'echte' aantal arbeidsmigranten dat naar Nederland komt.

Een deel van de migranten, vooral uit EU/EFTA-landen, blijft bovendien überhaupt buiten zicht van de migratiestatistieken. Deze groepen migranten vertroebelen dus ook een raming van het aantal arbeidsmigranten dat naar Nederland komt. Hierbij gaat het bijvoorbeeld om arbeidsmigranten die illegaal in Nederland werken en/of wonen of die via buitenlandse uitzendbureaus of detacheringen in Nederland komen werken, zonder registratie in de Basisregistratie Personen (BRP) of bij het meldloket (WagwEU). In dit laatste geval kan het ook gaan om schijnzelfstandigheid, waarbij buitenlandse arbeidsmigranten via buitenlandse

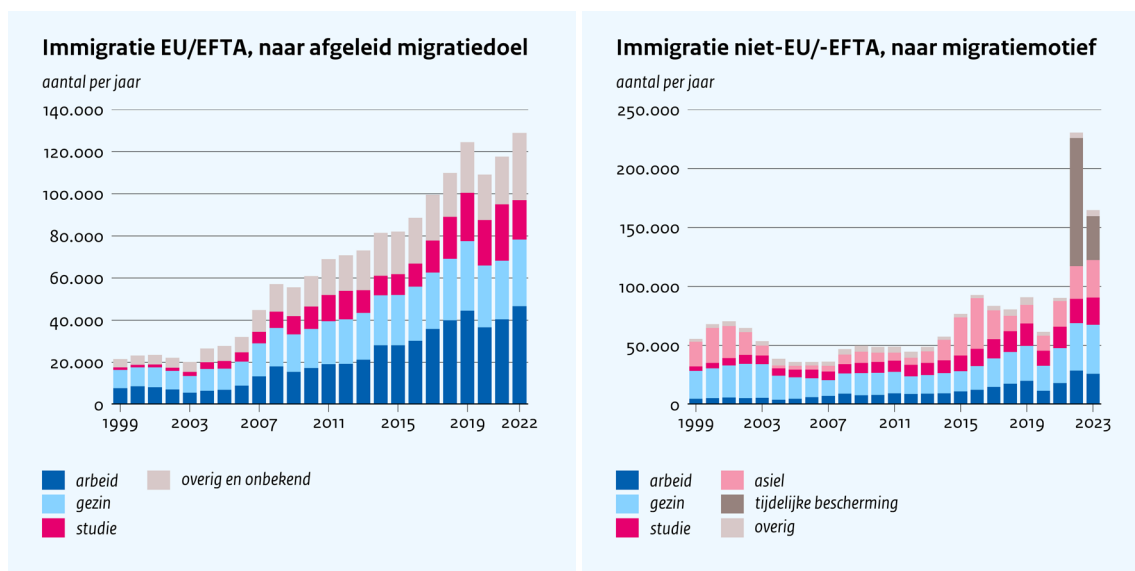
³ Zie voor een uitgebreide beschrijving CBS (2020, [link](#)).

⁴ Ter vergelijking zijn in de rechterfiguur de aantallen niet-EU-immigranten opgenomen, naar (officieel) migratiemotief. Het aandeel immigranten van wie het migratiemotief daadwerkelijk in de categorie 'overig' valt (dit zijn bijvoorbeeld economisch niet-actieven en mensen die naar Nederland komen voor een medische behandeling) is hier beperkt. Met name in 2022 bestond een belangrijk deel van de niet-EU-immigratie uit Oekraïense vluchtelingen (categorie 'tijdelijke bescherming').

⁵ Hierbij kan meespelen dat voor sommige immigranten in eerste instantie meer dan één afgeleid migratiedoel naar voren komt. De bepaling van het 'geprioriteerd afgeleid migratiedoel' (om dubbelstellingen in de statistieken te voorkomen) heeft in die gevallen soms een enigszins arbitrair karakter. Bij stellen die samen naar Nederland immigreren en van wie ten minste een van de twee werkt, wordt bijvoorbeeld altijd de één als arbeidsmigrant en de ander als gezinsmigrant afgeleid.

bedrijven worden ingehuurd in Nederland zonder dat er registratie in het BRP of bij het meldloket plaatsvindt. Ook mist er in sommige gevallen registratie van kortetermijnarbeidsmigratie, bijvoorbeeld bij seizoenarbeiders. Een betere registratie van arbeidsmigranten of informatieverstrekking door bedrijven zou kunnen helpen bij het versterken van de migratiestatistieken en van het potentieel voor prognoses van het aantal immigranten dat naar Nederland komt om te werken.

Figuur 3 Van relatief veel EU-immigranten is het afgeleide migratiedoel onbekend

Bron: CBS StatLine ([link 1](#) en [link 2](#))

Cijfers over de immigratie naar herkomst komen snel beschikbaar, terwijl daarentegen de benadering naar migratiemotief een aanzienlijke vertraging heeft. De jaarlijkse IND-registraties over de officiële migratiemotieven van niet-EU-migranten komen met ongeveer een half jaar vertraging binnen bij het CBS. Cijfers over de afgeleide migratiedoelen van EU-migranten komen een stuk later beschikbaar, omdat het CBS hiervoor gegevens gebruikt over de activiteiten van immigranten in de periode na hun aankomst in Nederland, van onder meer de Belastingdienst en onderwijsinstellingen.⁶ Voor EU-migranten bedraagt de publicatievertraging van de migratiedoelen daarom ongeveer anderhalf jaar. Immigratiestatistieken naar herkomst komen per maand beschikbaar, aangezien deze ontleend worden aan de BRP. Bij prognoses naar herkomst kan dus worden gebruikgemaakt van recentere data, momenteel met een vertraging van een half jaar.⁷ Het ontbreken van recente gegevens bij het gebruik van de afgeleide migratiedoelen van EU-migranten is een belangrijke beperking, omdat er juist een relatief grote meerwaarde ligt bij een nauwkeurige prognose van de immigratie op de korte termijn.

Migratiemotieven zijn voor een deel communicerende vaten. In de praktijk hebben mensen vaak meerdere beweegredenen om te migreren.⁸ Zo kunnen mensen die hun herkomstland verlaten uit veiligheidsoverwegingen er soms ook voor kiezen om als arbeidsmigrant naar Nederland te komen.⁹ Ook zijn er bijvoorbeeld mensen die in Nederland willen werken en besluiten om eerst een opleiding in Nederland te volgen, en zo als studiemigrant binnen te komen. Migranten weten hun weg naar Nederland dus op meerdere manieren te vinden. Daarom zijn er bij veranderend beleid forse verschuivingen in de tijd mogelijk in de

⁶ Een EU-immigrant wordt bijvoorbeeld als studiemigrant gezien als diegene binnen 365 dagen voor of na het moment van immigratie naar Nederland ingeschreven is bij een onderwijsinstelling.

⁷ Aangezien het CBS op dit moment de asielmigratie nog apart onderscheidt voor de prognose van de immigratie uit niet-EU-landen, zijn er voor dit onderdeel immers nog wel data over de officiële migratiemotieven nodig.

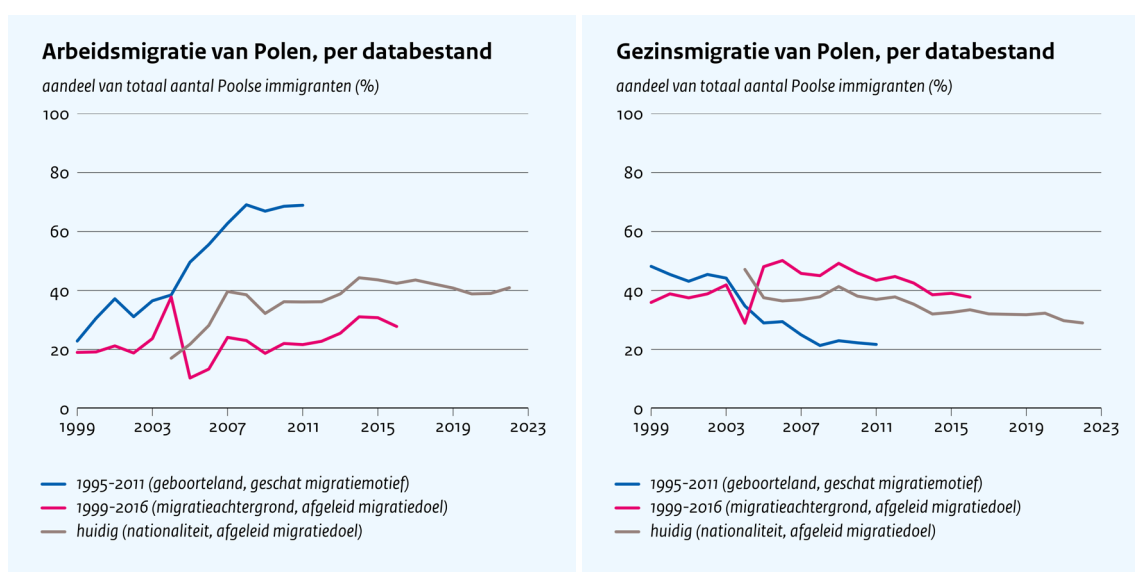
⁸ Zie WRR (2020, [link](#)).

⁹ Zie Van Stiphout-Kramer et al. (2024).

immigratiecijfers tussen de verschillende geregistreerde migratiemotieven, terwijl het totale aantal immigranten minder fluctueert. Prognoses naar herkomst zijn robuuster, doordat verschuivingen tussen motieven binnen een herkomstgroep tegen elkaar wegvallen in de geaggregeerde cijfers.¹⁰

De benaderingen van het migratiemotief voor EU-immigranten zijn in het verleden meerdere keren in substantiële mate herzien.¹¹ Hierdoor zijn er meerdere revisies geweest in de tijdreeksen over EU-immigratie naar migratiereden, waarbij steeds grote verschuivingen optraden tussen de verschillende categorieën. Figuur 4 laat bijvoorbeeld zien dat de realisaties van de (geschatte/afgeleide) arbeids- en gezinsmigratie onder Poolse immigranten substantieel zijn herzien tussen de drie onderscheiden tijdreeksedities.¹² De richting van de opeenvolgende bijstellingen suggereert dat er steeds sprake was van een ‘uitruil’ tussen arbeidsmigratie en gezinsmigratie.

Figuur 4 De onderverdeling van Poolse immigranten naar hun migratiereden is meermaals herzien

Bron: Berekeningen op basis van CBS StatLine ([link 1](#), [link 2](#) en [link 3](#))

Er zijn ook herzieningen geweest in de directe waarnemingen van de migratiemotieven van niet-EU-immigranten. De statistieken over niet-EU-immigratie naar (officieel) migratiemotief zijn eveneens meerdere keren gereviseerd. Dit is bijvoorbeeld te zien in de volgende figuren (die ook zijn opgenomen in de bijlage van dit stuk): figuur 4.1.1, 4.2.3, 4.3.1 en 4.4.1 uit CBS (2018)¹³ en figuur 4.3 uit CBS (2020).¹⁴ Al met al zijn de motievendata – voor zowel de EU-immigratie als de niet-EU-immigratie – de afgelopen jaren dus relatief veel in beweging geweest. Dit belemmert beleidsmakers en onderzoekers om cijfermatig grip te krijgen op arbeidsmigratie, ook al zijn die aanpassingen doorgaans het resultaat van verbeterde methoden en

¹⁰ Momenteel geldt dit overigens alleen voor verschuivingen tussen niet-asielmotieven, aangezien het CBS de asielmigratie nog apart onderscheidt voor de prognose van de immigratie uit niet-EU-landen.

¹¹ Bij de bevolkingsprognoses van 2012 en 2014 werd de verdeling van het totale aantal EU-immigranten in de realisatiedata over de verschillende ('officiële') migratiemotieven grotendeels door het CBS *geschat* op basis van de samenstelling naar leeftijd en geslacht en door te kijken naar de huishoudenssamenstelling na immigratie (zie CBS, 2015). Met ingang van de bevolkingsprognose van 2017 maakt het CBS bij het opstellen van de veronderstellingen voor de immigratie uit de EU geen onderscheid naar migratiemotief meer, maar worden er voor deze groep nog wel tijdreeksen gepubliceerd over jaren uit het verleden – sindsdien gaan die statistieken over de *afgeleide* migratiedoelen. In 2020 is deze statistiek nog herzien, ingegeven door een methodewijziging (zie CBS, 2020).

¹² Het totale aantal Poolse immigranten is in de meeste waarnemingsjaren slechts beperkt bijgesteld tussen de verschillende tijdreeksedities. Resterende verschuivingen waren vooral te zien in de categorie 'overig en onbekend'.

¹³ In deze figuren zijn vooral de afwijkingen ten opzichte van de stippelijijn 'Prognose 2014-2060' in de periode 1999-2011 inzichtelijk, aangezien die jaren in zowel de 2014- als de 2017-bevolkingsprognose (volledige) realisatiejaren waren.

¹⁴ Bij de herziening van 2020 is ook het totale aantal immigranten uit landen buiten de EU/EFTA fors bijgesteld. Dit komt doordat in de huidige statistieken wordt gewerkt met een indeling naar nationaliteit in plaats van naar migratieachtergrond. Sindsdien wordt een groter deel van de immigranten geïdentificeerd als Nederlands.

technieken. Met de tijd zouden de herzieningen van de data wel kleiner kunnen worden, omdat er steeds betere registratie van migranten plaatsvindt.

Concluderend lijkt het niet goed mogelijk om grip op arbeidsmigratie te krijgen met prognoses naar migratiemotief. De arbeidsmigratie uit de EU/EFTA – verantwoordelijk voor een ruime meerderheid van de totale arbeidsmigratie-instroom in Nederland – is überhaupt niet goed te meten, omdat de migratieredenen van EU-immigranten slechts indirect kunnen worden afgeleid. Dit, gecombineerd met de grote datarevisies uit het verleden, zorgt ervoor dat er met de huidige data cijfermatig geen grip is op het aantal ‘echte’ arbeidsmigranten uit de EU/EFTA dat naar Nederland komt. Het leveren van betrouwbare prognoses van EU-arbeidsmigratie wordt verder bemoeilijkt, doordat de benodigde data met aanzienlijke vertraging beschikbaar komen. De arbeidsmigratie uit landen buiten de EU/EFTA is beter te meten en kent bovendien een kleinere publicatievertraging, maar ook deze cijfers zijn in het verleden meermaals gereviseerd.

Tot slot is het nog de vraag of arbeidsmigratie beleidsmatig het juiste cijfer is om op te sturen. Dit omdat de officiële migratiemotieven (gemeten op basis van de geregistreerde IND-vergunningen) deels communicerende vaten zijn en dus kunnen verschuiven naar gelang het beleid. Als de politiek specifiek inzet op een lager aantal geregistreerde arbeidsmigranten uit niet-EU-landen, dan is het bijvoorbeeld denkbaar dat een deel van hen met een asiel- of studievergunning naar Nederland komt. Onder bepaalde voorwaarden kunnen zij hier uiteindelijk alsnog aan het werk gaan. Het is voor zowel de economische als de sociaal-maatschappelijke effecten, meer van belang wat de migranten uiteindelijk in Nederland doen. Daarbij is de feitelijke arbeidsparticipatie relevanter dan het geregistreerde motief waarmee een migrant naar Nederland is gekomen.

3. Wat is er wel mogelijk?

In dit hoofdstuk bespreken we vier mogelijke alternatieve aanpakken voor het ramen van arbeidsmigratie, die als denkrichting kunnen dienen. De vier aanpakken proberen de komst van arbeidsmarktrelevante migranten te benaderen. Het gaat daarbij om prognoses van [1] het aantal immigranten met het grootste arbeidspotentieel, [2] het aantal naar verwachting werkzaam zijnde immigranten, [3] alleen het aantal arbeidsmigranten uit niet-EU-landen en [4] een prognose van de arbeidsvraag.

Een prognose van het migratiesaldo kan meer inzicht geven in de economische gevolgen van (arbeids)migratie, maar deze prognose valt buiten het kader van onze analyse. Voor de economische gevolgen van (arbeids)migratie op de Nederlandse economie is het migratiesaldo van groter belang. Het migratiesaldo bepaalt bijvoorbeeld wat precies de bijdrage van migranten zal zijn aan de arbeidsmarkt, en wat voor druk er op sociale voorzieningen of de woningmarkt kan ontstaan. Om het migratiesaldo te bepalen, zijn inzichten over emigratie nodig. Er is meer onderzoek nodig hoe emigratieprognoses in de vier alternatieven ingepast kunnen worden om zo een migratiesaldo te bepalen.

Denkrichting 1: Prognose van combinatie van migratiegroepen met het grootste arbeidspotentieel

Onder alle groepen migranten zijn er personen die participeren op de Nederlandse arbeidsmarkt. Tabel 1 toont het aandeel werknemers en zelfstandigen per groep voor migranten binnen en buiten de EU/EFTA. Van de arbeids-, gezins- en overige migranten die in 2017 naar Nederland kwamen en hier minstens één jaar verbleven is een groot deel werkzaam. Overige migranten kunnen bijvoorbeeld werknemers zijn, die via buitenlandse uitzendbureaus in Nederland werken, maar geen belasting afdragen in Nederland.¹⁵ Ook onder

¹⁵ De definities van het CBS zijn uiteengezet bij de Statistiek Migratiemotieven ([link](#)).

retourmigranten participeert het merendeel op de arbeidsmarkt. Zoals te verwachten hebben studie- en asielmigranten een lagere arbeidsparticipatie. Zo mogen asielmigranten pas – onder bepaalde voorwaarden – na zes maanden aan het werk. Onder studiemigranten stijgt de arbeidsparticipatie echter sterk naarmate zij langer in Nederland verblijven.

Een alternatieve aanpak zou de migrantengroepen met het grootste arbeidspotentieel kunnen ramen. Zoals eerder beschreven zijn migratiemotieven niet duidelijk af te bakenen. Daarnaast kunnen deze veranderen naarmate het beleid verandert ('communicerende vaten'). Een alternatieve aanpak is om naar de groepen migranten met het naar verwachting grootste arbeidspotentieel te kijken. Het gaat dan om groepen met vrijwel directe toegang tot de Nederlandse arbeidsmarkt: arbeids-, gezins- en studiemigranten, en in merendeel waarschijnlijk ook overige migranten. Mogelijk kunnen ook retourmigranten als relevante groep meegenomen worden. Voor gezins-, retour, en overige migranten geldt dat zij in de leeftijdsgroep 15 tot 75 jaar dienen te vallen om tot het arbeidspotentieel te tellen.¹⁶

Tabel 1 Nettoparticipatiegraad per groep migratiemotieven en verblijfsduur

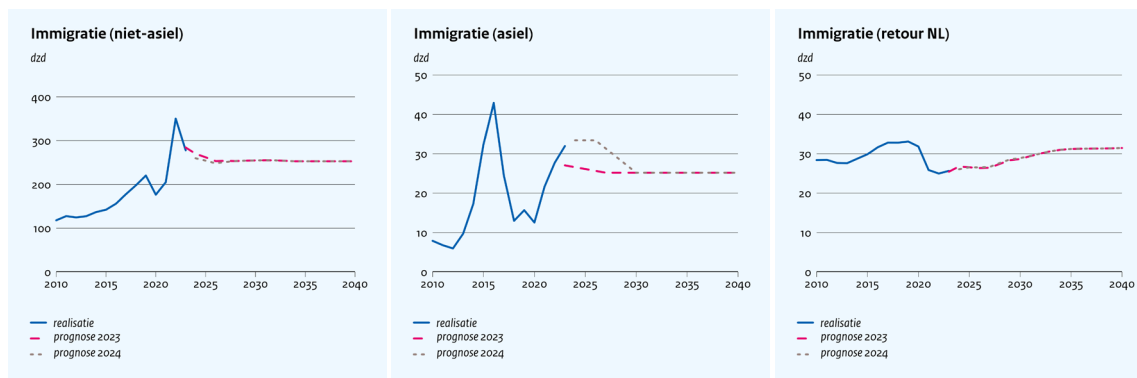
	aandeel werknemers en zelfstandige		
	1 jaar verblijfsduur	3 jaar verblijfsduur	5 jaar verblijfsduur
EU/EFTA			
Arbeid	82%	86%	88%
Gezin	65%	72%	76%
Studie	5%	26%	58%
Overig en onbekend	45%	65%	73%
Retour NL	53%	58%	65%
Niet-EU/-EFTA			
Arbeid	84%	87%	91%
Gezin (excl. meegekomen met asiel)	39%	50%	61%
Studie	10%	41%	71%
Overig	34%	47%	58%
Asiel (incl. gezin meegekomen met asiel)	2%	11%	25%

Noot: De cijfers hebben betrekking op migranten in de leeftijdsgroep 15 tot 75 jaar die in 2017 naar Nederland zijn geïmmigreerd. De tabel toont het aandeel werknemers en zelfstandigen onder de migranten die 1, 3 of 5 jaar na immigratie nog in Nederland zijn. Bron: CBS StatLine ([link](#) en [link](#)).

Er is een prognose beschikbaar voor het totaal van de groepen met het grootste arbeidspotentieel op basis van de huidige methode van het CBS. Volgens de huidige methode onderscheidt het CBS drie algemene groepen migranten: asielmigranten, niet-asielmigranten en retourmigratie van personen geboren in Nederland. Voor elk van deze groepen maakt het CBS een aparte prognose en zijn er dus aparte prognosereeksen beschikbaar. Figuur 5 toont voor de drie algemene prognosegroepen realisaties en prognoses volgens de twee meest recente prognoses, de bevolkingsprognose 2023-2070 en de kernprognose 2024-2070. De groep niet-asielmigranten bevat arbeids-, gezins-, studie- en overige migranten. Voor gezins- en overige migranten moeten dan nog aannames over de leeftijdsverdeling gedaan worden. Omdat deze groepen niet apart worden geraamd, zou dan mogelijk een correctie op de hele groep niet-asielmigratie kunnen worden toegepast. Worden ook retourmigranten betrokken, moeten ook hier aannames over de leeftijdsverdeling gemaakt worden.

¹⁶ Deze leeftijdsgrenzen gelden ook voor de afbakening van de beroepsbevolking. Deze aanvullende voorwaarde is belangrijk, omdat het bij migranten in sommige groepen ook om minderjarige kinderen kan gaan.

Figuur 5 Volgens de huidige CBS-methode zijn er drie aparte prognosereeksen beschikbaar

Bron: Berekeningen op basis van CBS StatLine ([link1](#) en [link2](#))

Voordeel van deze aanpak is dat de prognosereeksen reeds beschikbaar zijn, dat ook andere migrantengroepen die mogelijk de Nederlandse arbeidsmarkt betreden worden meegenomen, en dat de prognose trefzekerder is. Voor deze aanpak is er geen nieuwe prognosemethode of aanpassing van de bestaande methode nodig. De leeftijdsverdeling van gezins- en retourmigranten is naar verwachting bekend bij het CBS en op basis van het verleden kunnen aannames over de toekomstige samenstelling worden gedaan. Daarnaast heeft deze aanpak geen last van verschuivingen tussen niet-asielmotieven. Ook andere groepen die naar verwachting relevant zijn voor de Nederlandse arbeidsmarkt worden meegenomen. Een belangrijke kanttekening is dat de raming nog steeds wordt vertroebeld, zodra groepen migranten niet geregistreerd worden en daarmee buiten de migratiestatistieken vallen (zie hoofdstuk 2).

Nadeel van deze aanpak is dat de afbakening van arbeidspotentieel enigszins arbitrair is: studiemigranten zitten in de prognose en asielmigranten niet. Ondanks dat studiemigranten directe toegang tot de Nederlandse arbeidsmarkt hebben, heeft deze groep logischerwijs een lagere participatiegraad en vervullen de studenten die werken naar verwachting vooral kleine bijbanen. Dat roept de vraag op in hoeverre deze groep van belang is voor prognoses van migranten met arbeidspotentieel. Met de huidige methode zijn studiemigranten niet af te splitsen. Een mogelijke uitweg is om studiemigratie apart te voorspellen, wat een verfijndere prognose van migranten met arbeidspotentieel zou opleveren. In hoeverre zo'n aparte prognose haalbaar is, is op dit moment niet duidelijk en zou verder onderzocht moeten worden. Als nadeel geldt dan wel dat er een extra communicerend vat ontstaat waartussen de migratiemotieven kunnen wisselen. Asielmigranten zitten niet in de prognose, terwijl zij deels wel participeren op de arbeidsmarkt.

Denkrichting 2: Prognose van totaal aantal werkzame migranten op de Nederlandse arbeidsmarkt

Een ander alternatief is om de naar verwachting werkzame migranten in beeld te brengen, door de huidige prognose te combineren met de meest recente participatiecijfers. Zoals tabel 1 toonde, zijn er onder alle groepen migranten, zowel van binnen de EU als daarbuiten, personen die participeren op de Nederlandse arbeidsmarkt. Het CBS publiceert zijn migratieprognoses voor dertien verschillende herkomstgroepen.¹⁷ Participatiecijfers zijn naar verwachting beschikbaar per herkomstgroep met een vertraging van een paar maanden.¹⁸ Door de huidige prognose te combineren met de participatiegraad per

¹⁷ De groepen zijn: West-Europese landen in de EU, Midden- en Oost-Europese landen in de EU, overig Europa (exclusief EU en Turkije), Turkije, Marokko, Nederlandse Cariben, Indonesië, Suriname, Afrika (exclusief Marokko), Aziatisch Midden-Oosten, Oostelijk Azië (exclusief Indonesië), Latijns-Amerika (exclusief Suriname en Nederlandse Cariben), Noord-Amerika en Oceanië, Nederland.

¹⁸ We gaan hier uit van de gebruikelijke vertraging van de polisbestanden van het CBS.

herkomstgroep en eventuele trends daarin, kan een inschatting worden gemaakt van de in de toekomst naar verwachting werkzame migranten. Dit gaat dus over de hele groep van mogelijke werkzame migranten, van zowel binnen als buiten de EU, maar onderverdeeld naar herkomstgroepen van het CBS. Hierbij moet wel de aanname worden gedaan dat de participatiegraad van de meest recent beschikbare migrantengroepen een goede benadering is voor de participatiegraad van toekomstige cohorten.

Voordeel van deze aanpak is dat de benodigde data reeds beschikbaar zijn en dat er aantallen in beeld worden gebracht die onmiddellijk impact hebben op de Nederlandse arbeidsmarkt. Voor deze aanpak is er geen nieuwe prognosemethode nodig. Wel moeten participatiecijfers geïntegreerd worden. Deze aanpak heeft helemaal geen last van verschuivingen tussen migratiemotieven. Daarnaast houdt deze aanpak rekening met de daadwerkelijke impact op de Nederlandse arbeidsmarkt. Zo is deze methode bijvoorbeeld bedacht op de veel lagere participatiegraden van studiemigranten en ook op de lagere participatie van gezinsmigranten. Ook voor deze aanpak geldt dat de raming wordt vertroebeld naarmate migranten buiten de registraties en daarmee ook buiten de migratiestatistieken vallen.

Een nadeel van deze aanpak is dat er geen prognose van participatiecijfers beschikbaar is en dat asielmigratie, die moeilijk te voorspellen is, wordt meegenomen. De participatiegraden van toekomstige migrantengroepen zijn niet bekend. De meest recente realisaties zouden hier als benadering kunnen worden gebruikt. Een andere optie is om participatiecijfers te ramen. Dit vraagt wel om een nieuw prognosemodel. Omdat deze aanpak gebaseerd is op de herkomstgroepenindeling van het CBS zitten er ook landen in de prognose die bekend staan om asielmigratie. In de herkomstgroep Aziatisch Midden-Oosten zit bijvoorbeeld Syrië. Asielmigratie beweegt mee met geopolitieke ontwikkelingen en is lastig te voorspellen. De prognose zou hierdoor minder trefzeker kunnen worden.

Denkrichting 3: Prognose van alleen het aantal arbeidsmigranten buiten de EU/EFTA

Voor migranten buiten de EU/EFTA beschikt het CBS over tijdige informatie over het officiële migratiemotief, wat een prognose minder kwetsbaar maakt voor de eerder besproken beperkingen.

Personen met een nationaliteit van landen die niet behoren tot de EU/EFTA hebben toestemming van de IND nodig om naar Nederland te immigreren. Voor deze groep zijn daarom IND-registraties over het *officiële migratiemotief* beschikbaar in tegenstelling tot het *afgeleide migratiedoel* voor EU-immigranten. Hierdoor zou een prognose gemaakt kunnen worden voor personen die van buiten de EU naar Nederland komen, met het migratiemotief arbeid. Deze data zijn bovendien maar een half jaar vertraagd, omdat immers de asielgegevens alsnog een half jaar vertraging opleveren. Ter vergelijking: data over afgeleide migratiedoelen voor EU/EFTA-burgers hebben anderhalf jaar vertraging. Gezien de tijdige beschikbaarheid van officiële migratiemotieven lijkt een prognose van arbeidsmigranten buiten de EU/EFTA haalbaar.

Een nadeel van deze aanpak is dat de prognose slechts 30% van de arbeidsmigratie in beeld brengt. Uit recente CBS-statistieken blijkt dat grofweg 70% van de totale arbeidsmigratie-instroom in Nederland uit de EU/EFTA komt (zie figuur 2 boven). Deze stroom blijft buiten beeld bij een prognose van alleen de arbeidsmigranten buiten de EU/EFTA. Een mogelijke oplossing zou zijn om voor EU/EFTA-immigranten de huidige aanpak te hanteren of één van de boven genoemde alternatieven. De gedetailleerder prognose naar motief voor personen buiten de EU/EFTA zou dan bij deze prognose gevoegd kunnen worden.

Een factor van onzekerheid is in hoeverre de officiële migratiemotieven gevoelig zijn voor verschuivingen tussen de verschillende categorieën. Zoals eerder beschreven hebben mensen vaak meerdere beweegredenen om te migreren. De officiële redenen kunnen verschuiven, naarmate omstandigheden of beleid veranderen. In welke mate dit gebeurt, is niet duidelijk. Hoe meer de officiële migratiemotieven communicerende vaten zijn, hoe minder de prognose kan zeggen over de intenties waarmee toekomstige migranten naar Nederland komen.

Denkrichting 4: Prognose van de toekomstige arbeidsvraag

Door de toekomstige arbeidsvraag te ramen, kan een belangrijke determinant van (arbeids)migratie in kaart worden gebracht. In de afgelopen decennia ging een toename van de bbp-groei in Nederland gepaard met een toename van het totale migratiesaldo een aantal jaren later (Van Stiphout-Kramer et al., 2024). Het is aannemelijk dat deze samenhang vooral geldt voor migranten die naar Nederland komen om hier uiteindelijk te werken. Ook het CBS heeft de arbeidsvraag als voorspeller in hun prognosemodel zitten. Als indicator gebruiken zij het aantal openstaande vacatures minus de werkloze beroepsbevolking. De combinatie van deze twee factoren blijkt een betere verklarende waarde te hebben dan beide factoren afzonderlijk en/of andere economische indicatoren zoals economische groei (CBS, 2023). Dit is in lijn met onderzoek van Jennissen (2024) die stelt dat het verband tussen conjunctuur en migratie in recente jaren zwakker is geworden en vooral krapte een bepalende factor is.

De combinatie van het aantal openstaande vacatures en de werkloze beroepsbevolking, zoals reeds gebruikt door het CBS, is een passende indicator voor de arbeidsvraag. Het is te verwachten dat de arbeidsvraag gezien de vergrijzing in de komende jaren minder meebeweegt met de conjunctuur dan in het verleden. Voor het verwachte aantal openstaande vacatures is op dit moment echter geen raming beschikbaar. Een dergelijke raming zou moeten worden ontwikkeld. Het CBS gebruikt op dit moment de gemiddelde verhouding tussen het aantal werklozen en het aantal vacatures in het verleden voor de extrapolatie naar de komende vijf jaar. Zo wordt de consistentie tussen de ontwikkeling van de beide indicatoren enigszins gewaarborgd. Een raming van de werkloze beroepsbevolking is beschikbaar in de ramingen van het CPB, het Centraal Economisch Plan (CEP) en in de Macro Economische Verkenning (MEV). Op de middellange termijn volgt de ontwikkeling echter het technische pad naar de evenwichtswerkloosheid. Het CBS maakt op dit moment reeds gebruik van de MEV voor het voorspelde aantal werklozen voor de komende vijf jaar.

Een voordeel van deze aanpak is dat de belangrijkste drijfveer voor migratie – de vraagzijde van de economie – beter in beeld wordt gebracht voor de toekomst én dat er wordt geabstraheerd van migratiemotieven. Alleen voor migranten buiten de EU/EFTA is direct migratiebeleid een beleidsoptie om aantallen en samenstelling te sturen. Voor migranten binnen de EU/EFTA zijn de beleidsopties indirect van aard, bijvoorbeeld via arbeidsmarktbeleid of algemeen economisch beleid. Door de toekomstige arbeidsvraag in beeld te brengen, kan beleid zich richten op de economische factoren die bepalend zijn voor migratie. Daarnaast valt het moeilijke onderscheid van verschillende migratiemotieven weg. Het gaat dan immers om de factor die naar verwachting bepalend is voor het aantal migranten dat naar Nederland komt om hier uiteindelijk te werken.

Een nadeel van deze aanpak is dat de aantallen migranten niet direct worden becijferd en dat andere factoren die met migratie samenhangen buiten beeld blijven. Beleidsmakers wensen een raming van de te verwachte aantallen arbeidsmigranten in de komende jaren. Dit met het doel om grip te krijgen op deze aantallen. Door de toekomstige arbeidsvraag te ramen, blijven concrete migratieaantallen buiten beeld, dit zal dan indirect moeten worden bepaald door een vertaling te maken van de totale arbeidsvraag naar de komst en participatie van migranten. Daarnaast zijn er ook andere factoren die het migratiesaldo bepalen. Zo modelleert het CBS met een trendvariabele een algemene stijging of daling van het aantal immigranten. Daarnaast prognosticeert het CBS ook de toekomstige emigratie om te komen tot een prognose van het migratiesaldo. Het is op dit moment niet duidelijk hoe de emigratie samenhangt met de arbeidsvraag.

Referenties

CBS (2015). *Bevolkingsprognose 2014–2060: veronderstellingen migratie*. Centraal Bureau voor de Statistiek (CBS).

CBS (2018). *Bevolkingsprognose 2017–2060: veronderstellingen migratie*. Centraal Bureau voor de Statistiek (CBS).

CBS (2020). *Methodewijziging statistiek migratiemotieven 2020*. Centraal Bureau voor de Statistiek (CBS).

CBS (2023). *Bevolkingsprognose 2023-2070: minder geboorten, meer migratie*. Centraal Bureau voor de Statistiek (CBS).

Jennissen, R. (2024). *De relatie tussen de conjunctuur en migratie in een veranderend demografisch tij*. In K. Henkens & H. van Solinge (Eds.), *Leo van Wissen: Liber Amicorum* (pp. 79–82).

ONS (2025). *Long-term international migration, provision: year ending December 2024*. Office for National Statistics.

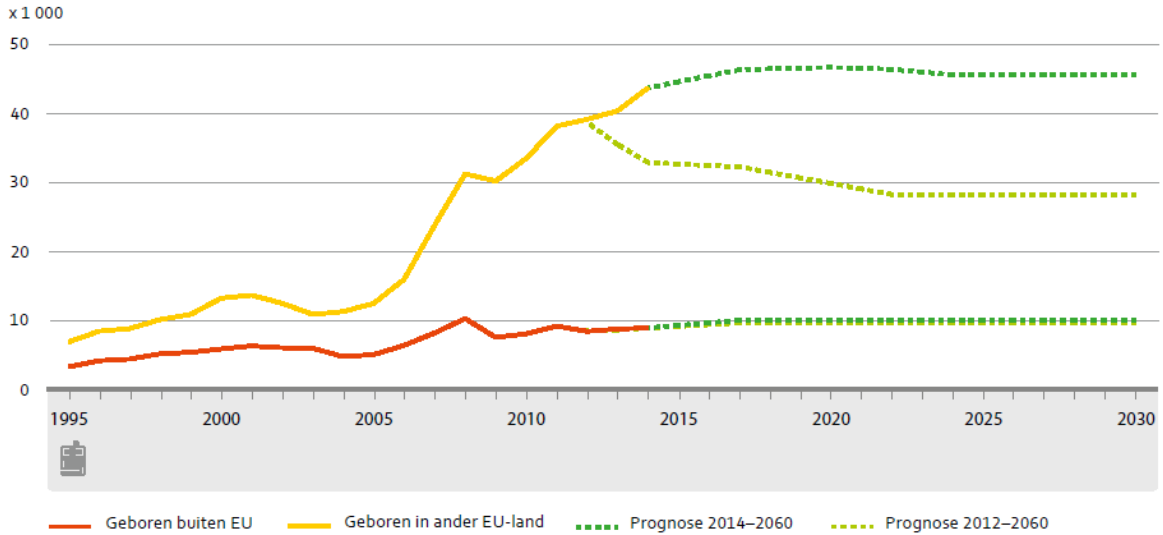
Van Stiphout-Kramer, B., Hendriks, B., Meijerink, G., Van der Plaat, M., & Van Sonsbeek, J-M. (2024).

Economische dynamiek en migratie. Centraal Planbureau.

WRR (2020). *Samenleven in verscheidenheid: Beleid voor de migratiesamenleving* (103). Wetenschappelijke Raad voor Regeringsbeleid.

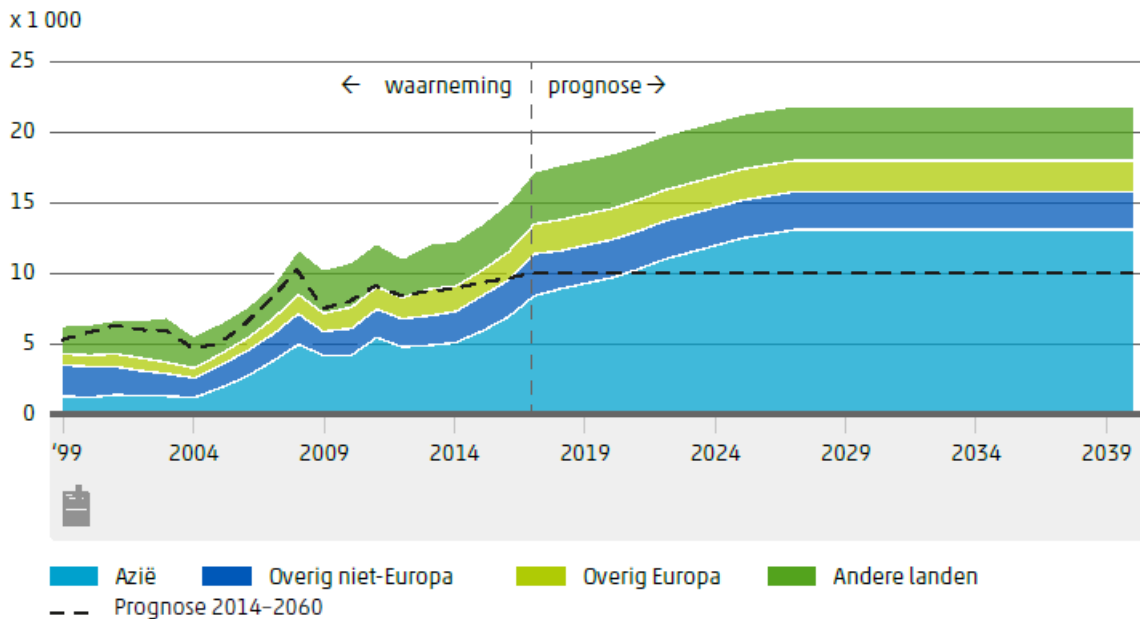
Bijlage: figuren CBS

2.3.1 Arbeidsmigratie, waarneming/raming en prognose

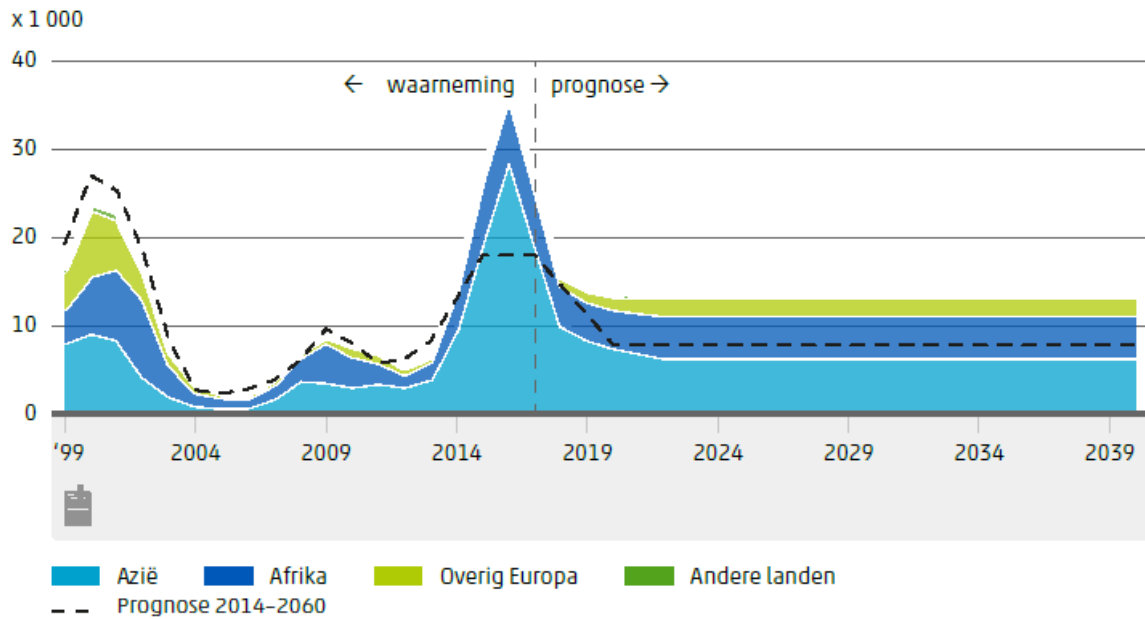
Bron: CBS (2015). *Bevolkingsprognose 2014–2060: veronderstellingen migratie* ([link](#))

4.1.1 Niet-EU arbeidsmigranten

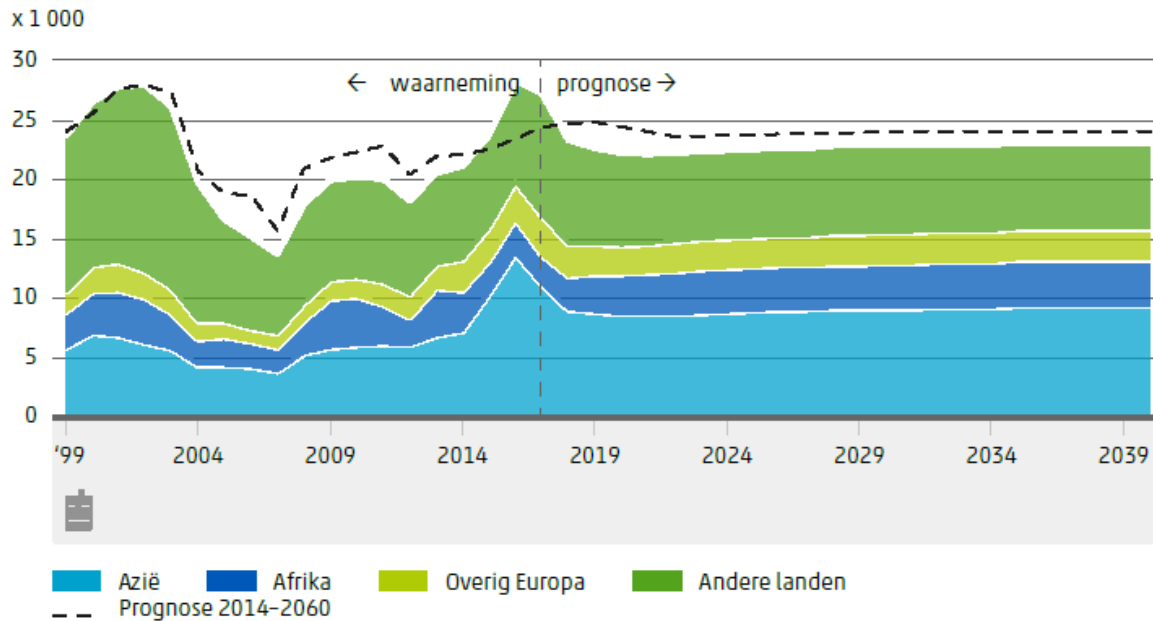
Bron: CBS (2018). *Bevolkingsprognose 2017–2060: veronderstellingen migratie* ([link](#))

4.2.3 Niet-EU asielmigranten

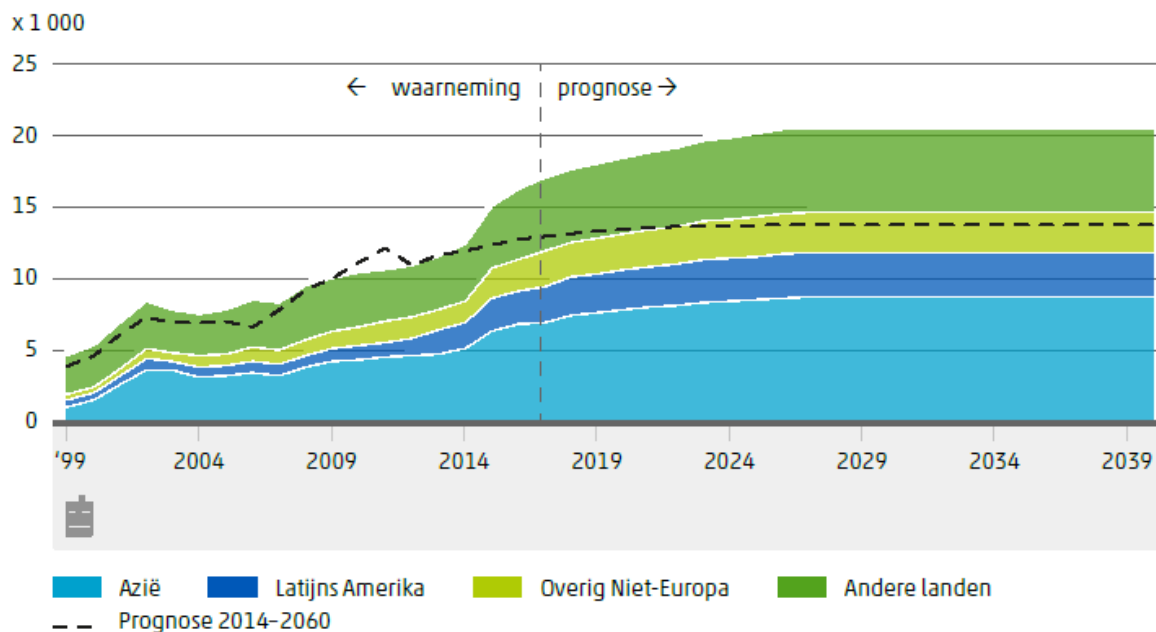
Bron: CBS (2018). *Bevolkingsprognose 2017–2060: veronderstellingen migratie* ([link](#))

4.3.1 Niet-EU gezinsmigranten

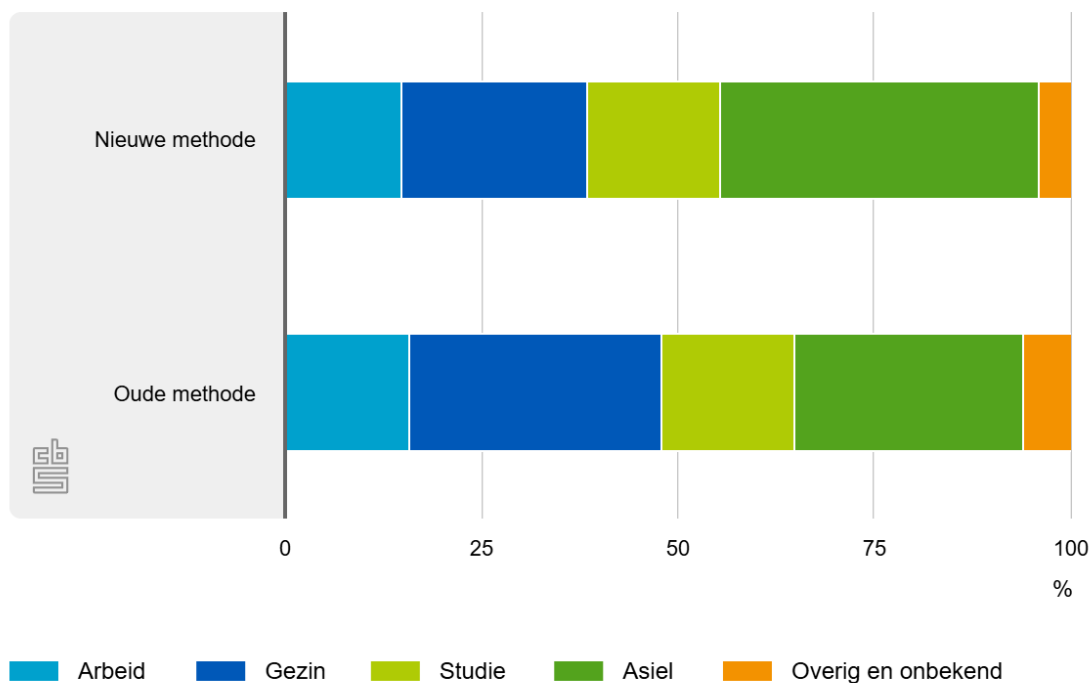
Bron: CBS (2018). *Bevolkingsprognose 2017–2060: veronderstellingen migratie* ([link](#))

4.4.1 Niet-EU studiemigranten

Bron: CBS (2018). *Bevolkingsprognose 2017–2060: veronderstellingen migratie* ([link](#))

4.3. Migratiemotief van niet-EU/EFTA-immigranten1, 2014/2016

1) Inclusief immigranten met een 'overige migratieachtergrond' volgens de oude methode.

Bron: CBS (2020). *Methodewijziging statistiek migratiemotieven 2020* ([link](#))